

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ
DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

əlyazması hüququnda

Mahmudbəyli Murad Mahmud oğlunun

**“Azərbaycanda sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması və inkişaf
istiqamətləri”**
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060405 Sənayenin təşkili və idarə edilməsi
İxtisaslaşma: Müəssisənin iqtisadiyyatı

Elmi rəhbər: i.e.n, dos. Mehtiyev A.S.
Magistr proqramının rəhbəri: i.e.n, dos. Mehtiyev A.S.
Kafedra müdiri: i.e.n, dos. Hacıyev Ə.V.

BAKİ - 2018

M Ü N D Ə R İ C A T

Giriş	3
I FƏSİL. Sənaye və texnologiyalar parkları – sənayenin innovasiya fəallığının artırılması aləti kimi	
1.1. Sənaye və texnologiya parklarının mahiyyəti, əhəmiyyəti, növləri və xüsusiyyətləri	7
1.2. Sənayedə innovasiya fəallığının artırılmasında sənaye və texnologiyalar parklarının rolu	15
1.3. Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması sahəsində xarici təcrübə.....	21
II FƏSİL. Azərbaycanada sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması vəziyyəti	
2.1. Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının hüquqi və institusional bazasının mövzud vəziyyəti	31
2.2. Ölkəmizdə sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması prosesi və inkişaf xüsusiyyətləri.....	40
2.3. Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması və fəaliyyəti ilə bağlı problemlər	52
III FƏSİL. Sənaye və texnologiya parkının yaradılması və fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətləri	
3.1. Sənaye və texnologiya parklarının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi məsələləri	58
3.2. Sənaye və texnologiya parklarının yaradılması və inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri	65
Nəticə və təkliflər.....	77
Ədəbiyyat siyahısı	78
Резюме.....	83
Summary.....	84

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Müasir dövrdə beynəlxalq aləmdə gedən iqtisadi inkişaf prosesləri, Azərbaycana da öz ciddi təsirini göstərir. Belə təsir birmənalı olaraq özünü sosial-iqtisadi inkişaf, cəmiyyətin demokratikləşməsi, ictimai və idarə proseslərin təkmilləşməsində əks etdirir. İnkişaf prosesləri arasında əsas təsir amili kimi, elmi texniki tərəqqi innovasiya amilləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, məhz innovasiya və elmi texniki tərəqqiyə bəşəriyyətin, cəmiyyətin, sosial-iqtisadi proseslərin əsas inkişaf meyillərini müəyyən etməklə aparıcı qüvvə kimi çıxış edir. Ölkəmizin müasir və perspektiv inkişafında davamlı sosial iqtisadi yüksəlişin təmin edilməsində innovasiya fəaliyyəti və innovasiya proseslərinin idarə edilməsinin müasir tələblərə uyğun təşkili və mütəmadi təkmilləşdirilməsi ilə sıx əlaqədardır. Belə ki, ictimai, iqtisadi və sosial həyatda innovasiya fəaliyyəti və innovativ proseslərin nəticələrindən, niyyətlərindən istifadə edən ölkənin perspektiv inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsinə, eləcə də intellektual potensialın üzə çıxarılmasına, idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə, innovasiyalı iqtisadiyyatın qurulması və rəqabət qabiliyyətli, elmtutumlu məhsul istehsalının təmin edilməsinə öz müsbət təsirini göstərir.

Sadaladığımız bütün bu amillər nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasında innovasiya fəaliyyətinin inkişaf zərurətini əsas götürərək, onun davamlı formada həyata keçirilməsi məqsədilə bir sıra tədbirlər icra edilir.

Müasir dövrdə iqtisadi fəaliyyətdə yeni texnologiyaların sürətlə dəyişən tələbə cavab verməsi, dünya standartlarına uyğun yeni məhsulların yaradılması, yeni texnologiyaların tətbiqi, innovasiyalı inkişafın rolunu daha da artırır.

Ölkəmizdə son illərdə müxtəlif sferalar üzrə innovativ yanaşmadan istifadə üçün əlverişli mühitin formalaşması ilə əlaqədar çox ciddi addımlar atılmışdır. Sadaladığımız bütün bu amillərə əsasən vurğulaya bilərik ki, tədqiqat işi olduqca aktualıq kəsb etməkdədir.

İnnovasiya infrastrukturunun mühüm bir element kimi texnoparkların qurulması ölkəmizdə sənaye potensialının artırılmasında əhəmiyyətli rola malikdir.

İndinin özündə inkişaf etmiş avadanlıqlara görə emal sektorlarının yaradılması, infrastrukturun inkişaf etdirilməsi, həmçinin, təzə aqroparkların ərəsəyə gətirilməsi sahəsində tədbirlər həyata keçirilir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi innovativ inkişafın ölkəmizin iqtisadi inkişafına dair tövhəsini tədqiq etməkdir. Həmçinin iqtisadiyyatın bir çox sahələrinə, o cümlədən sənaye sektoruna dair müasir texnologiyaların, yüksək texnologiyalı məhsulların və xidmətlərin istifadəsi vasitəsilə inkişafının stimullaşdırılmasının müəyyənləşdirilməsi tədqiqatın əsas məqsədlərindəndir.

Sadalanan məqsədə müvəffəq olmaq üçün tədqiqat işində aşağıdakı vəzifələr ardıcıl olaraq hədəflənmiş və yerinə yetirilmişdir.

- Sənaye və texnologiyalar parkları – sənayenin innovasiya fəallığının artırılması aləti kimi tədqiq olunması;
- Sənayedə innovasiya fəallılığının artırılmasında sənaye və texnologiyalar parklarının rolunun öyrənilməsi;
- Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması sahəsində xarici təcrübələrin tədqiq olunması;
- Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının hüquqi və institutsional bazasının araşdırılması;
- Respublika ərazisində sənaye və avadanlıqlar parklarının ərəsəyə gətirilməsi prosesi və inkişaf xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;
- Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması və fəaliyyəti ilə bağlı problemlərin tədqiqi;
- Sənaye və texnologiya parkının yaradılması və fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətlərinin təkmilləşdirilməsi metodlarının öyrənilməsi;
- Sənaye və texnologiya parklarının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi məsələlərinin araşdırılması;
- Sənaye və texnologiya parklarının inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı Azərbaycan Respublikasında yaradılan sənaye və texnologiya parklarıdır.

Tədqiqatın predmetini sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının institusional və praktik tərəfləri, habelə bu prosesdə hökumətin və məsul qurumların həyata keçirdikləri iqtisadi siyasət təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasları. Tədqiqatın nəzəri əsaslarını iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, habelə sənaye və texnologiya parklarının yaradılması sahəsində əcnəbi və yerli alim və mütəxəssislərin əsərləri, iqtisadiyyatın dirçəlişinə və inkişafına, texnoloji parklarının yaradılmasına dair Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fərman və sərəncamları, dövlət strategiyaları və proqramları təşkil edir.

Tədqiqat işinin nəzəri metodoloji əsasını innovasiya proseslərinin idarə edilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasında innovasiya fəaliyyətinin təşkili və tənzimlənməsinə istiqamətlənmiş hüquqi normativ sənədlər, metodoloji əsaslar , müxtəlif elmi tədqiqat işləri, qərarlar, proqramlar, innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı müxtəlif klassik, neoklassik keynsçi, monetar və digər məktəblərinin elmi tədqiqatları və bir sıra beynəlxalq təşkilatların innovasiya mexanizmi modelini metodikasını təşkil edir.

Dissertasiya işinin tədqiq edilməsi zamanı analiz , ümumiləşdirmə, statistik təhlil, müqayisə və bir sıra başqa metod və üsullardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın informasiya bazasını Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları, statistik hesabatlar, həmçinin bu sahədə elmi metodik ədəbiyyatlarda öz əksini tapmış informasiyalar təşkil edir.

Tədqiqatın elmi baxımdan yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Sənayenin innovasiya fəallığının canlandırılmasında sənaye və texnologiyalar parklarının rolu müfəssəl şəkildə araşdırılıb;
- Texnoparkların iqtisadiyyatın modernləşdirilməsi və şaxələndirilməsində rolu geniş tədqiq olunub;
- Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması və fəaliyyəti ilə bağlı mövcud problemlərin analitik təhlil aparılıb;

▪ Sənaye və texnologiya parklarının yaradılması və inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində tövsiyələr işlənilib.

Tədqiqat işin praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqat işində əks edilən məsələlər ölkəmizdə innovasiya fəaliyyətinin təşkili və tənzimlənməsi mexanizminin formalaşmasında, inkişafında, innovasiya proseslərinin idarə edilməsi sisteminin təşəkkülündə istifadə edilə bilər. Bununla yanaşı, aparılan tədqiqat və araşdırmaları innovasiya nəzəriyyəsinin inkişafında fərdi dərslərlərin hazırlanmasına da xidmət edə bilər.

İşin aprobasiyası və nəticələrin tətbiqi. Dissertasiyada irəli sürülən müdələrlərə dair 1 məqalə və 1 teziz çap olunmuşdur.

Dissertasiya işinin strukturu. Dissertasiya işi giriş, özündə paragrafi birləşdirən 3 fəsil, səkkiz yarısfəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

I FƏSİL. SƏNAYE VƏ TEXNOLOGİYALAR PARKLARI – SƏNAYENİN İNNOVASIYA FƏALLIĞININ ARTIRILMASI ALƏTİ KİMİ

1.1. Sənaye və texnologiya parklarının mahiyyəti, əhəmiyyəti, növləri və xüsusiyyətləri

Texnoparklar - elmi və innovativ infrastrukturun tətbiqi, həyata keçirilməsi elmi-texniki sahədə istehsalın inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılması avadanlıqla təchiz edilmiş , eksperimental bazanın və yüksək konsentrasiyanın mövcudluğunu təmin edən ixtisaslı kadr birliyi. Texnoparklarda xüsusi bir infrastruktur var (binalar, qurğular, telekommunikasiya); müəyyən vergi ilə birlikdə yeni bilikləri olan firmalara imtiyazlar verilir.

Sözgedən hədəflərə çatmaq üçün, sənaye parklarının təşəkkül etdirilməsi işlərinə təkan verir və universitetlər, elmi-araşdırma mərkəzləri, müəssisələr arasında bilik və avadanlıq hərəkəti idarə edir. Həmin inkubasiya proseslər mexanizmi və var olan təzə müəssisələr tərəqqi prosedurları ilə qurulması və innovativ müəssisələrin çoxalmasını daha rahat edir.

Texnoparkın belə bir geniş tərfi dünyada mövcud olan bütün modelləri əhatə etməyi nəzərdə tuturdu. Beləliklə, bu müəyyənləşdirmə "texnopark" adı üçün ərizəçi üçün ən az standart və tələblər dəstini müəyyən edir.[35, 145]

Beynəlxalq Texnoparklar Assosiasiyası "texnopark", "texnoloji sahə", "tədqiqat parkı" və "elm parkı" kimi konsepsiyaların bərabərliyini vurğulayır. Böyük Britaniyada "elm parkı" termini ümumi istifadə olunur, ABŞ-da - "tədqiqat parkı", Rusiyada - "texnopark".

Öz ərazilərində texnoparkların yaradılmasını stimullaşdırmaq üçün nəzərdə tutulan təşkilatlar onları daha dəqiq müəyyənləşdirir. Beləliklə, Queensland İnnovasiya Şurası aşağıdakı redaksiyanı təklif edir: "Texnologiya parkı bölgənin iqtisadi əsasını yaxşılaşdırmaq üçün elmi və texnoloji resursları daha uyğun şəkildə istifadə etmək üçün yaradılan hüquqi şəxsdir. Texnoparkın missiyası regional inkişafı, de-sənayeləşməni stimullaşdırmaq, həmçinin kommersiya və sənaye

innovasiyalarının həyata keçirilməsini asanlaşdırmaqdır. Texnoparkın fəaliyyəti regionun elmi və / və ya texniki mədəniyyətini zənginləşdirir, iş yerləri və əlavə dəyər yaradır ".

Bəzi tədqiqatçılar, texnoparkların özləri ilə yanaşı, onların alt növlərini də fərqləndirirlər:

- texnoloji inkubatorlar;
- elmi-tədqiqat parkları;
- texnoloji sahələr.

Texnoloji inkubatorlar elmi və kommertiya inkişaflarının ticariləşdirilməsində ixtisaslaşır. Maliyyə müstəqilliyi halında, bir qayda olaraq, mövcud texnoparkda yerləşdirilir.

Elmi-tədqiqat parkları texnoparklar ilə müqayisədə universitetlərlə sıx əlaqələrə malikdir və yüksək səviyyəli təhsilli kadrlara malikdir və böyük həcmdə elmi-intensiv tədqiqatlar onlara cəmlənir.

Texnoloji sahələr eyni coğrafi bölgədə yerləşən ümumi və ya əlaqəli sənaye sahələrində fəaliyyət göstərən bir-birinə bağlı müəssisələrin bir qrupudur. Bu müəssisələr ümumi infrastruktur, əmək bazarı və xidmətləri bölüşür və oxşar imkanlar və təhlükələrlə məşğul olurlar.

Texnoparkların uğurla fəaliyyət göstərdiyi bir sıra təşkilati formalar var. Universitet və ya tədqiqat institutu texnoparkın yeganə təsisçisi ola bilər. Parkda 2-dən 20-ə qədər təsisçiyə sahib olan bir variant var. Bu idarəetmə mexanizmi bir qurucu mexanizmdən daha mürəkkəbdir, lakin xüsusilə müxtəlif maliyyə mənbələrinə çıxış baxımından daha səmərəli sayılır. Bir neçə təsisçinin fəaliyyəti üçün birgə müəssisə və ya məhdud məsuliyyətli cəmiyyət qurulur. Bu halda qurucuların hər birinin qatqısı onun resurslarından asılıdır və adətən aşağıdakılardan ibarətdir: [41, 117]

- ali təhsil müəssisəsi - texnologiyanın köçürülməsi, torpaq, işləmə kapitalı;
- yerli idarəetmə - torpaq, infrastruktur, qrantlar;
- bank - investisiyalar, maliyyə ekspertizası, müəssisə kapitalı;

- sənaye müəssisələri - torpaq, infrastruktur, investisiya, layihənin qiymətləndirilməsi.

Bununla birlikdə, təşkilatın formalarından asılı olmayaraq, uğurla fəaliyyət göstərən bir texnopark region iqtisadiyyatına əhəmiyyətli qatqı təmin edə bilər:

- Regionun iqtisadi artımını stimullaşdırılması.
- Yerli iqtisadiyyatın diversifikasiyası, daha da sürətlidir.
- Uğurlu kiçik və orta biznesin inkişafı.
- Yerli büdcə gəlirlərinin artması.

Ümumiləşdirərək, texnologiya parkları haqqında demək olar - tədqiqat və innovasiya infrastrukturunun mövzu, təchiz və eksperimental qurğuların iştirakı və ixtisaslı kadrların yüksək konsentrasiyası elm və texnologiya istehsalının inkişafı üçün əlverişli mühitin formalaşmasının həyata keçirilməsidir. Texnologiya parklarına dair müəyyən vergi güzəştləri ilə yanaşı, yeni elmtutumlu firmaların şamil xüsusi infrastrukturun (binalar, tikililər, telekommunikasiya) formalaşması tədbirləridə görülməkdədir.

Texnoparkların yaradılmasının əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- a) bilik və ixtiraların texnologiyalara çevrilməsi;
- b) texnologiyanın kommersiya məhsuluna çevrilməsi;
- c) texnologiyaların ixracı yüksək səviyyədə yüksək sahibkarlıq sektoru vasitəsilə sənayeyə ötürməsi;
- d) məlumat-intensiv firmaların formalaşması və bazar formalaşması;
- e) yüksək texnologiyalı biznes sahəsində müəssisələrin dəstəklənməsi.

Texnoparklar elmi-texnoloji və sənaye sahibkarlığının davamlı inkişafını, yeni kiçik və orta müəssisələrin yaradılmasını, daxili və xarici rəqabətə davamlı elmi-intensiv məhsulların istehsalını və təminatını təmin edən iqtisadi mühit yaratmağa imkan verir.

Texnologiya parklarının yaradılmasına və inkişafına töhfə verən region elmi, sənaye və sosial infrastrukturun inkişafını, regiona yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin

cəlb edilməsini, iqtisadiyyatın dəstəklənməsi və inkişaf etdirilməsini və bununla da yeni iş yerlərinin açılmasına imkan yaradır.

Müasir dövrdə sənaye müəssisələri bazasında texnoparklar yaradılır. Bu sahədə yaradılan texnoparklar Universitetlərin bazasında yaradılanlara nisbətən Rusiyada daha uğurla fəaliyyət göstərilir. İri müəssisələrin yenidən qurulması nəticəsində bir sıra yeni kiçik və orta müəssisələr yaradılır ki, bunlar hüquqi şəxs olmaqla fəaliyyət göstərən müəssisələrə infrastruktur xidmətləri göstərir, onların malgöndərənləri və podratçıları kimi fəaliyyət göstərilir. Bununla yanaşı onlar başqa müəssisələrə də mal göndərə bilirlər və xidmətlər göstərirlər. Məhz bunun nəticəsində dayanaqlı sənaye şəbəkəsi yaradılır. Bu sahədə maşınqayırma sahəsində daha uğurlu fəaliyyətə nail olmuşlar. Bunlara misal olaraq Volqa avtomobil zavodu, Kama maşınqayırma zavodu, Ural maşınqayırma zavodu bazasında yaradılan texnoparkları göstərmək olar. Ural maşınqayırma zavodunda texnoparkların inkişafı ilə ərazi şirkəti məşğul olur. Bu texnoparklarda fəaliyyət göstərən müəssisələrdə iki prinsip rəhbər tutulur: [28, 126]

“bir pəncərə” prinsipi və müqavilə şərtlərinin müəyyən edilməsinə çevik yanaşma. Birinci prinsipin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, ərazi şirkətində yerləşən müəssisələr tək-cə torpağın, bina və tikililərin icarəyə götürülməsi ilə deyil eyni zamanda infrastruktur şirkətlərinin - enerji və su təchizatı, mühafizə və ərazinin abadlaşdırılması, nəqliyyat daşımalarından istifadə etmək üzrə razılaşma danışıqları aparılır.

“Uraimaş” texnoparkında yerləşən müəssisələrə ərazidən kənarında yerləşən müəssisələrə nisbətən qeyd edilən xidmətlər və istifadələr daha ucuz başa gəlir.

Hal-hazırda “Uraimaş” texnoparkında Ural maşınqayırma zavodunun tərkibinə daxil olmayan 27 kiçik və orta müəssisə yerləşdirilmişdir. Bu sənaye müəssisələrinin əksəriyyəti sənaye avadanlıqlarının təmiri və emalı ilə məşğul olurlar.

Kama avtomobil zavodu da Ural maşınqayırma zavodunun yolu ilə gedərək öz bazasında “Klaster” Kama sənaye parkını yaratmışdır. Parkın təşkilati hüquqi forması

Açıq tipli səhimdar cəmiyyətdir. 2015-cı ildə park nəzərdə tutulmuş istehsal gücü ilə işləyəcəkdir.

Kama sənaye parkının 101,7 min kv. metr sahəsi olan istehsal körpüsü, 36,2 min kv. metr sahəsi olan, inzibati-məişət sahəsi vardır.

Sənaye müəssisələri bazasında yaradılan texnoparklar, yerləşdiyi regionun inkişafına ciddi təsir göstərdiyindən, regionların inkişafı baxımından texnoparkların təhlili xüsusi maraq doğurur. Buradan aşağıdakı nəticəyə gəlmək olar ki, ölkəmizdəki regionların inkişafının Dövlət Proqramında texnoparkların yaradılması fəaliyyətinə geniş yer verilməlidir.

Texnoparklar, şemsiyelik strukturların ümumi sahəsində fəaliyyət göstərir. Bu qurumlar (həmçinin biznes inkubatorları, innovasiya mərkəzləri, mühəndislik mərkəzləri, daxil olan) inkişaf və biznes planlarının sürətli və birbaşa həyata keçirilməsini təmin etmək sahibkarlar, elm, dizaynerlər, mühəndislər istəyən xidmət üçün nəzərdə tutulub. Güzəştli şərtlərlə texnoparkların müştərilərə yerində sonra telekommunikasiya xidmətləri, mühasibat, konsaltinq menecerləri, hüquqşünaslar və s. kimi var. Yan tərəfdə doğru mütəxəssis axtarmaq üçün ehtiyac yoxdur - onlar hamısı burada. Bu xidmətlər, və layihənin həyata keçirilməsi ilə bağlı digər xərcləri ödəmək üçün müştərilər. Bütün bunlar texnoparkın xidmət xidmətlərinin siyahısına daxil edilmişdir. Bu çətindir. Bu xidmət effektiv olur və layihələrin ən təsirli və sərfəli olacağı zaman texnoparka gəlir gətirir (və dolayısı ilə, adətən texnopark quran universitet və ya elmi mərkəzə).

Ən təşkilati olaraq yaxın texnopark strukturu biznes inkubatorudur. Bununla birlikdə, bir universitet və ya elmi mərkəz əsasında yaranmır, lakin tamamilə kənarlara yönəldilir. Bu, kiçik bir işi canlandırmaq üçün nəzərdə tutulan təmiz ticarət quruluşudur və buna görə də tez-tez dövlət tərəfindən subsidiya edilir (ABŞ, Finlandiya, İsveç və digər ölkələrdə). Inkubator yalnız texnopark üçün zəruri olan yüksək texnologiyaya yönəlib deyil, məsələn, ticarətdə müxtəlif layihələr həyata keçirə bilər. Texnoparkın müştərilərinin əksəriyyəti iş adamları olmayacaq - onlar

layihəni həyata keçirəcək, inkişaf etdirəcəklər və elmi laboratoriyaya qayıdırlar. İnkubator da iş adamlarını hazırlayır.

Texnoparklarla daha yaxından tanış olmaq üçün onları xüsusiyyətləndirən əsas əlamətlər və göstərilənlər haqqında müfəssəl məlumata yiyələnmək lazımdır.

Apardığımız tədqiqatlar nəticəsində texnoparkları xarakterizə edən əsas əlamətləri və göstəriciləri müəyyən etmişik. Bunlardan ən əsasları aşağıdakılardır:

Texnoparkların yaradılmasında əsas məqsədlər: [15, 111]

- regionun məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- qabaqcıl innovasiya texnologiyalarının işlənməsi və belə texnologiyaların ölkəyə axınının təmin edilməsi;

- regionun elmi-texniki potensialından resurs ehtiyatlarından daha dolğun istifadə edilməsi;

- əhalinin elm-təhsil və peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi;

- elm, təhsil və istehsalın inteqrasiyanın gücləndirilməsi;

- ümumilikdə iqtisadiyyatın inkişafının ən üstün forması olan innovasiya yönümlü inkişafın təmin edilməsi

Texnoparkların təsisçiləri:

- Universitetlər;

- iri sənaye müəssisələri;

- müxtəlif sahə nazirlikləri;

- dövlət;

- regionların rəhbərliyi;

- Dövlət müəssisələri, Banklar, Yerli Bələdiyyə orqanları, Universitetlərlə birlikdə;

- Beynəlxalq innovasiya təşkilatları;

- qeyd edilənlərin müxtəlif kombinasiyaları və s.

Texnoparkların təşkilati-huquqi formaları:

- unitar müəssisə;

- birgə müəssisə;

- Açıq tipli Səhmdar Cəmiyyət;
- Qapalı tipli Səhmdar Cəmiyyət;
- məhdud məsuliyyətli müəssisə;
- müxtəlif ölkələrin təsərrüfat subyektləri tərəfindən yaradılan tərəfdaşlıq subyektləri və s.

Texnoparkların fəaliyyət istiqamətləri:

- ✓ innovasiya layihələrinin müəssisələrdə həyata keçirilməsinə dəstək verilməsi;
- ✓ müəssisələrə inzibati təsərrüfatçılıq köməkliyinin göstərilməsi;
- ✓ müəssisələrə məsləhət xidmətinin göstərilməsi;
- ✓ güzəştli şərtlərlə işgüzarlıq üzrə məsləhətlərin verilməsi;
- ✓ Beynəlxalq əlaqələrin inkişafı;
- ✓ Müəssisələrdə işlənmiş elmtutumlu məhsulların istehsal texnologiyalarının müəssisələrdə tətbiqi;
- ✓ potensial investorların axtarılması və onların texnoparkın inkubatorunda yerləşdirilmiş müəssisələrin rəhbərliyi ilə tanışlığına vasitəçilik,
- ✓ elmi-tədqiqat institutlarının alimləri və qabaqcıl mütəxəssislərinin, eləcə də universitetlərin tələbə və professor- müəllim heyətinin innovasiya layihələrinin işlənilməsi və həyata keçirilməsinə cəlb edilməsi.

Texnoparkların maliyyələşdirilməsi mənbələri:

- innovasiya;
- dövlət büdcəsi;
- muxtar vilayət, region və şəhər büdcəsi;
- müəssisələr;
- Universitetlər;
- xüsusi təyinatlı fondlar;
- vençur fondları;
- beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən ayrılmış qrantlar;
- ianə fondları və s.

Texnoparkların idarəetmə formaları:

- ✚ Universitet tərəfindən;
- ✚ müəssisə tərəfindən;
- ✚ regional təşkilatlar tərəfindən;
- ✚ Bələdiyyə orqanları tərəfindən;
- ✚ Sahə nazirlikləri tərəfindən (məsələn, Rusiya federasiyasında Rabitə və

Kommunikasiya Nazirliyi)

- ✚ yaradılmış xüsusi agentliklər, korporasiyalar və şirkətlər tərəfindən;
- qarışıq idarəetmə forması və s.

Texnoparkların biznes inkubatorunda yerləşdirilən kiçik müəssisələrin mənşəyi:

- Universitet əməkdaşları tərəfindən müstəqil yaradılmış kiçik innovasiya müəssisələri;
- Texnoparkın struktur bölmələri tərəfindən yaradılmış müəssisələr;
- Texnoparkın səhmdarları tərəfindən yaradılan müəssisələr;
- Kiçik sahibkarlıq müəssisələri;
- Kənar təşkilatların kiçik müəssisələri.

Texnoparkların inkubatorlarında yerləşdirilmiş kiçik müəssisələrin inkubasiya müddəti bir-birindən kəskin sürətdə fərqlənir. Əsasən bu müddət 2-3 il hesab edilir. Lakin elə texniki parklar vardır ki, bu müddət daha uzundur.

Məsələn, ABŞ-in Stanford Universitetinin biznes-inkubatorlarında yerləşən müəssisələrin inkubasiya dövrü 51 ildir. Rusiyada əsasən, bu göstərici 10-il qəbul edilmişdir.

Texnoparklarda göstərilən xidmətlər:

- güzəştli şərtlərlə istehsal və ofis binalarının icarəyə verilməsi;
- kiçik müəssisələrə informasiya xidməti;
- biznes-plan üzrə məsləhət xidməti;
- elmi-tədqiqat və sınaq-layihə işlərinin yerinə yetirilməsində iştirak etmək və onun həyata keçirilməsinə dəstək vermək;
- elmi-texniki işgüzarlıq sahəsi üzrə kadrların hazırlanması və yenidən

hazırlanması;

- seminarların, sərgilərin, konfransların və digər tədbirlərin təşkili;
- intellektual mülkiyyətin qiymətləndirilməsi və qorunması;
- regionun üstün iqtisadi inkişaf proqramının işlənilməsi və həyata keçirilməsi;
- investisiya mənbələrinin axtarılması və alınmasına köməklik;
- xarici iqtisadi fəaliyyətə dəstək vermək;
- kiçik firmalarda çalışan tələbələrə təqaüd vermək;
- avadanlıqlardan kollektiv istifadə mərkəzlərinin yaradılması;
- elmtulumlu məhsul istehsal edən konkret müəssisələrin yaradılması və s.

Bu göstəriciləri çoxaltmaq da olar. Burada ən vacib hesab etdiyimiz əlamətlər və göstəricilər verilmişdir.

1.2. Sənayedə innovasiya fəallığının artırılmasında sənaye və texnologiyalar parklarının rolu

Bazar münasibətlərinin hazırkı səviyyəsi iqtisadi, sosial digər institusional islahatların dərinləşdirilməsi, maddi istehsal sahələrində, həmçinin sənaye sektorunda innovasiyalı inkişafa əsaslanan fəaliyyət imkanlarının genişləndirilməsini tələb edir.

Sənaye sahəsinin innovasiya fəallığının artırılması dedikdə, bazarın müəyyən seqmentində rəqabət mövqeyini möhkəmləndirmək eyni zamanda qoruyub saxlamaq naminə öz məhsul və xidmətlərinin zəruri yenilənmə səviyyəsini təmin olunması qabiliyyəti planlaşdırılır. İnnovasiya fəallığının artırılması, haqqında danışılan yenilənmə prosesinin elə həddində olmalıdır ki, sənaye istehsalının ahəgdarlığı onun dayanıqlığına neqativ təsir göstərməsin. Həmin normada isə innovasiyaların idarə edilməsi sisteminin xarakteristikaları, o cümlədən effektivliyinin məqbul həddi ilə şərtlənəkdədir.

İndi isə sahədə innovasiya fəallığının artırılması üçün istifadə olunan göstəricilərin şərhinə qayıdaq. Bura ilk növbədə:

- bilik və texnologiyanın tərəqqisinə servis göstərən insan sərvətləri, maraq dairəsinin

texniki səviyyə əlaməti üzrə strukturu, yüksək texniki sənaye emalında iş görənlərin sayı və mənşəyi;

- sahədə elmi tədqiqat və işləmələrə, innovasiya və modernləşməyə ölkənin gəlir cədvəlindən əldə olunan maliyyə pulunun miqdarı;

- sahədə elmi tədqiqat və işləmələrin, innovasiya və modernləşmənin maddi-texniki təminatı, əsas vəsaitlərin həcmi və strukturu;

Sadalanın göstəricilər qruplarını bütün istiqamətlərdə detallaşdırmadan, qeyd edək ki, sənayedə innovasiya fəallığının artırılması;

İnnovativ inkişafı təşkil edən komponentlər qismində kadr, maddi və maliyyə, institutsional, eyni zamanda məlumat ehtiyatı proslərinin hazırkı durumu və nəzərdə tutulan hədəfləri və inkişaf meyillərini xarakterizə edən göstəricilər fərqləndirilir.

Sənayenin innovasiya fəallığının artırılması səviyyəsi innovasiya infrastrukturunun inkişafı səviyyəsi ilə bilavasitə əlaqədardır. Mükəmməl innovasiya infrastrukturunu şəbəkəsinin mövcudluğu sənayenin bu və ya digər sahəsində innovasiya işlərinin həyata keçirilməsinin əsas tələblərindəndir.

Sənayedə innovasiya inkişafın səciyyələndirilməsini tətbiq edilən yenilikləri indi qeyd edəcəyimiz kimi ayırd etməyi istəyir: prinsiplial strateji, texniki münasibətlər vasitəsilə gerçəkləşən; emal, maliyyə texniki vasitələrinin istifadəsində və birbaşa məmulatda göstərilən təzəliklər. Sahədə yenilik səviyyəsinə görə innovasiya məhsulun digər əlamət üzrə təsnifatına daha çox rast gəlinir. Belə ki, yeni və əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmış məhsullar bir qrupa daxil edilməklə, təkmilləşdirilmiş sənaye məhsulları ayrıca qruplaşdırılır. [35, 145]

İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı və yayılması dünya iqtisadi inkişafında mühüm amildir. Onların geniş tətbiqi məhsuldarlığın artırılması və iqtisadiyyatın demək olar ki, bütün sahələrində müəssisələrin və təşkilatların fəaliyyətinin optimallaşdırılması, həmçinin dövlət idarəetməsinin əsas müəssisələrinin müasirləşdirilməsi və səmərəliliyinin artırılması üçün həlledici

əhəmiyyətə malikdir. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələri həll etmək lazımdır:

- Sənaye müəssisələrinin inkişafı və onların dünya bazarına daxil olması üçün inzibati maneələri aradan qaldırmaq;
- informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sahəsində ixtisaslaşdırılmış texnoparklar yaratmaq;
- müasir beynəlxalq standartlara uyğun informasiya texnologiyaları sahəsində mütəxəssislərin peşə hazırlığı sisteminin təkmilləşdirilməsini təmin etmək;
- yüksək ixrac potensialına malik məhsullar istehsal edən Rusiya şirkətlərinin dünya bazarına çıxmasına dəstək vermək.

Müəssisələrin innovasiya fəaliyyətinə məhdud sayda təsir vasitəsi intellektual kapitalın cəmləşdirilməsini və dövründə innovasiyalı iqtisadiyyatın inkişaf nöqtələrini intellektualın mənşəyindən sənayeləşdirilməyə qədər zəruri edir. Texnoloji parklar belə təşkilati formadır. Texnoparklar, inkişafı üçün maddi, texniki, sosial-mədəni, informasiya və maliyyə əsaslarını inkişaf etdirərək yenilikçi sahibkarlığı dəstəkləmək üçün geniş xidmətlərini təmin etmək üçün yaradılmışdır.

Yüksək texnologiyalar sahəsində texnoparkların yaradılmasının əsas vəzifələri:

- Ölkənin yüksək texnologiyalı sənayenin inkişafı və dəstəklənməsi;
- yüksək texnologiyalı sənayenin investisiya cəlbediciliyini artırmaq;
- beynəlxalq şirkətlərə öz istehsalını ölkəmizdə yerləşdirmək üçün şərait yaratmaq;
- yüksək texnologiyalı məhsulların ixracı, yüksək texnologiyalar sahəsində kiçik və orta müəssisələrin inkişafı.

Sənaye sektoruna dair yüksək texnologiyalar sahəsində texnoparkların yaradılması yüksək texnologiyalı sənaye inkişafını sürətləndirmək maliyyə və intellektual resursların ərazi konsentrasiyası təmin edir.

Texnoparklar rəqabətə davamlı yüksək texnologiyalı məhsulların inkişafı və istehsalı üçün klasterlərin formalaşması üçün zonalar hesab olunur. Yenilik üçün əlverişli mühitin yaradılması, əməliyyat maksimum azaldılması yenilikçi

infrastruktur səbəbiylə müxtəlif sahələrdə kadrların yüksək konsentrasiyası ilə bir yığcam sahədə bütün iştirakçıların yeri sənaye parkının əsas məqsədi gəlir. Teknoparkların, yüksək texnologiyalı nano-sektorları, bio, informasiya və digər texnologiyaların, elmi təşkilatlar, təhsil müəssisələri, bu şirkətlərin elmi və insan potensialının, o cümlədən iqtisadiyyatın sektorları, eləcə də digər şirkətlər və onların fəaliyyəti texnoloji bu təşkilatlara ilə bağlıdır təşkilatların şirkəti qatılacaq şöbələri və ya onların saxlanması yönəldilmişdir [22, 145].

Teknoparklar şirkətləri inkişafın müxtəlif mərhələlərində dəstəkləyə bilər. Öz ərazisində yalnız yüksək texnologiyalar sahəsində müəssisənin layihələrin həyata keçirilməsi yönəlmişdir. İlk mərhələdə, layihələrə dəstək, biznes inkubator kimi öz fəaliyyətini həyata keçirmək lazımdır.

Hüquqi, maliyyə, informasiya texnologiyaları, marketinq və digər xidmətlər göstərən kommersiya müəssisələridir. Belə ki, texnoparklar öz ərazilərində yüksək texnologiyalar sahəsində fəaliyyət göstərən müəssisələrə lazımi xidmətlərin bir hissəsini təqdim edəcəklər ki, bu da müəssisələrə əhəmiyyətli məsrəflərin qənaətinə və əsas fəaliyyətinə cəmlənməyə imkan verəcəkdir.

Bu gün sənaye müəssisələri olduqca aşağı dərəcədə innovativ fəaliyyətlə xarakterizə olunur. Onların xərcləri tədqiqat və inkişafa tələbatın az olduğu yeni avadanlığın qiyməti ilə üst-üstə düşür.

İnnovasiya fəaliyyəti haqqında əhəmiyyətli təsir dövlət ehtiyacları üçün mal və xidmətlərin satın alınması siyasəti və təcrübə ola bilər. Bu gün, birbaşa tənzimlənməsi və proseslərin texnoloji modernizasiya milli iqtisadiyyatın əmtəə sektoru üçün iqtisadi stimullar gücləndirilməsini tələb edir.

İnnovasiya milli iqtisadiyyatın tələb olmaması və innovativ inkişafına keçid üçün bir mexanizm saxlamaq üçün imkan vermir. Sənaye parklarında ölkə iqtisadiyyatının innovasiya fəal istifadə və istehsal malların yaradılması tələb üçün yerli istehsal və biliklər iqtisadiyyatının infrastrukturunun formalaşmasında innovativ komponenti payının artırılması, tutumlu daxili bazarlarda yeni məhsullar, daxili istehsalçılara prioritet dövlət dəstəyinin yaratmaq lazımdır.

Bu baxımdan, kritik problem bir çox sənaye və kommertiya fəaliyyəti və beynəlxalq əhəmiyyətli fayda yaratmaq üçün güclü potensial, prioritet sahələr istiqamətində strateji texnologiyaları, intellektual və təşkilati resursların konsentrasiyası sistemi texnoparkların fəaliyyətinin təşkilatı gətirməkdir.

- Yüksək texnoloji avadanlıqların kollektiv istifadə mərkəzləri;

Elmtutumlu texnologiyaların işlənməsində istifadə olunan laboratoriya və eksperimental avadanlıqların fiziki və mənəvi cəhətdən köhnəlməsi maşınqayırma kompleksləri arasında kooperasiya əsasında kollektiv istifadə mərkəzlərinin, o cümlədən superkompüter, elektron mikroskop, 3D skaner və s. ilə təchiz olunmuş mərkəzlərin, nanotexnologiya və biotexnologiya mərkəzlərinin, sənaye innovasiya infrastrukturlu mərkəzlərin, texnoparkların, biznes inkubatorları və texnologiyaları transfer mərkəzlərinin yaradılması məsələsini aktuallaşdırır.

Konsaltinq infrastruktur: İnnovativ sənaye infrastrukturunun müxtəlif sahələrinin təşəkkülü zaman etibarilə üst-üstə düşür. Bu, əsas istehsalın inkişaf dərəcəsi, onun təşkili formaları, iqtisadiyyatın infrastruktur və maddi istehsal sferalarında texniki-texnoloji inkişaf səviyyəsi ilə şərtlənir. Qeyd edilən sferaların birində baş verən təkmilləşdirmə müvafiq surətdə digərində zəruri dəyişikliklərə səbəb olur. Məsələn, kompüter şəbəkəsi vasitəsilə potensial tərəfdaşların axtarışı bazarın mallarla kifayət qədər doldurulması və satış kanallarının axtarışının təkmilləşdirilməsinə ehtiyac yarandıqda meydana gəlmişdir. Bazar əlaqələrinin inkişafı öz növbəsində strateji inkişaf sahəsində konsaltinq xidmətlərinə tələbatları artırır və s.

Belə şəraitdə əsaslı islahatların sürətlənməsi və səmərəli iqtisadi strategiyanın hazırlanıb, həyata keçirilməsi innovativ infrastrukturunun yeni formalaşan elementlərinin sürətli artımının başlıca şərtlərinə çevrilir. Belə infrastruktur elementlərinə ilk növbədə konsaltinq, informasiya xidməti müəssisələri aid edilə bilər.

İqtisadiyyatının modernləşdirilməsinin əsas məqsədlərindən biri ölkəmizdə texnoparkların həllinə kömək etməlidir - yenilikçi məhsul inkişaf potensialı sənaye

müəssisələrində həyata keçirilməsidir. Lakin, innovativ inkişaf qarşılaşma əhəmiyyətli maneələr keçid çalışır: bilik istehsalçıları və işə qəbul, tədqiqat və inkişaf, tələb nəsil, innovasiya təqdimatı üçün sifarişlərin yerləşdirilməsi kimi innovasiya prosesinin digər mühüm links texnologiyaları əlavə ehtiyac müştəri yenilikçi metodların həyata keçirilməsini və dövlətin buna dəstəyi. Bu problemlərin həll edilməməsinin iqtisadiyyatın aparıcı sahələrindən innovasiya fəaliyyətinin düşməsi daha da edilir.

Son dövrlərdə isə innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı Amerika iqtisad məktəbinin apardığı araşdırmalar haqqında bəhs etdiyimiz bu problemlərin aradan qaldırılması istiqamətində mühüm rol oynaya bilər. Bu nöqteyi nəzərdən A.Şlezinqer Amerikanın son 30 ildə baş verən ictimai siyasi və sosial iqtisadi həyatındakı hadisələri ümumiləşdirərək, onu innovasiya fəaliyyəti ilə bağlılığını qeyd etmiş, eləcə də bu istiqamətdə meyllərin son yüksəliş və geniş nöqtələri və daxili və xarici təsir amillərinin tədqiq etmişdir. Ümumiyyətlə, müasir dövrün elmi yanaşmanın və innovasiya prosesinə baxışlarda nisbətən əvvəlki dövrlərlə müqayisədə daha təkmilləşmiş formadadır. Buna misal olaraq göstərə bilərik: Tvisin tədqiqatlarında innovasiya nəzəriyyəsi ilə əlaqədar qeyd edilmişdir ki, elmi texniki nailiyyətin sonu nəticələrinin idarəetmə obyektinin təkmilləşdirilməsi, bir sıra sahələrdə inkişafın təmin edilməsi məqsədi ilə bir məfhum kimi qiymətləndirmək daha doğru olardı. Bu yanaşma isə hal hazırkı dövrdə həm qloballaşmaqda olan dünyanın dəyişən və inkişaf edən xüsusiyyətlərindən irəli gəlir. Bir sıra iqtisadçı alimlər isə bu anlayışı yeni fikirlərin və ixtiralarından istehsal və xidmət sferasında mütərəqqi dəyişikliyin əldə edilməsi və praktiki tətbiqinə əsaslanması ilə əlaqələndirirlər. [8, 19]

Yerli iqtisadçı alimlərin innovasiya ilə bağlı müxtəlif cür yanaşmaları mövcuddur. Belə ki, akademik Z.Səmədzadənin iqtisadi ensiklopediyasında innovasiya ilə bağlı məsələlər bu formada şərh edilmişdir. O qeyd etmişdir ki, məhsul texnoloji və təşkilati idarəetmə yeniliklərin yaradılması, bazara daxil olması üçün məqsədyönlü fəaliyyətdir. Belə olduqda isə məhz təşkilati idarəetmə yeniliklərinin mövcud olması üçün innovasiya fəallığı zəruri şərtidir. Ona görə də istənilən

müəssisənin, təşkilatın və dövlətin innovasiya siyasətinin reallaşdırılması, onun ümumi iqtisadi siyasətinin əsas tərkib hissəsi hesab edilir. İnnovasiya fəallığının səviyyəsi isə ümumilikdə müxtəlif müəssisə və təşkilatların rəqabət qabiliyyətini müəyyən edir.

M.C.Ataşiyev və Q.S. Süleymanov öz tədqiqatlarında bu innovasiya prosesinin yeniliklərin tətbiqi ilə əlaqəli əsas istehsal fondları vasitəsilə texniki parametrlərinin təkmilləşdirilməsinə uyğun olaraq həyata keçirilən tədbirlər sistemi kimi qiymətləndirmişlər.

C.Kərimov, H.İsrafilov və A.Orucov innovasiya prosesi sadəcə olaraq, yenilik deyil, yeni kəşfin texnologiyanın yaradılması ilə əlaqədar bütün proseslərin məcmusu kimi tədqiq etmişlər.

İ.M.Abbasov, R.F.Sadiqov və sıra alimlər öz tədqiqatlarında innovasiyanı yüksək səmərəliyə malik, ixtiraların və kəşflərin son nəticəsi kimi qiymətləndirmişlər.

1.3. Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması sahəsində xarici təcrübə

Dünyanın ilk texnoparkı adətən 20-ci əsrin 50-ci illərinin əvvəlində Kaliforniyada, Stanford Universitetində yaradılmış hesab olunur. Amma əslində daha əvvəllər başlamışdı. Stenfordun uzun müddətli prorektoru, professor Frederik Terman şərq ölkələrində iş axtarışında olan bölgədəki yerli universitetlərin məzunlarını tutmağa çalışdı. Beləliklə, universitetin geniş ərazisində yeni texnoloji qurulacaq və bu, gənc texnoloqlara öz işlərini açmağa hazır güzəştli şərtlərlə icarəyə veriləcəkdir. Bundan başqa, Termanın söyləri ilə parklar xarici investorlar tərəfindən maliyyələşdirilməli və ən böyük müştəri ABŞın Müdafiə Nazirliyi idi.Nəticədə, indi yalnız dünya şöhrətli şirkətlər ortaya çıxdı - məsələn, Bill Hewlett və Dave Packard.

Bunlara "elmi parklar" deyilir. ABŞ-da olduğu kimi, bu cür parklar da tamamilə atılan böyük universitetlərdə yaradılmışdır. Zamanla avadanlıqların alınması və yeni tikililərin tikintisi üçün pul kifayət etməmişdir.

Beynəlxalq Texnologiya və Elmi Parklar Birliyinə əsasən, dünyanın bütün texnoparklarının üçdə ikisi 1980-ci ildən sonra yaradılmışdır. Bunlar daxil olmaqla - Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri daxildir.

Rusiyada sənaye parklarının ilk dalğasının formalaşması 1980-ci illərdə başladı - Onların əksəriyyətini orta məktəblər təşkil edirdi. Onlar, bir qayda olaraq, universitetin struktur bölməsi kimi yarandırlar və kiçik innovativ müəssisələri təşəbbüs edən, yaradan və dəstəkləyən həqiqətən fəaliyyət göstərən təşkilatlar yox idi. Ayrı hallarda, texnoparklar CSC şəklində yaradılmışdır ki, bu da əsas təşkilatdan nisbətən müstəqilliyi ilə çevik idarəetmənin həyata keçirilməsinə imkan yaradır. Nadir istisnalarla Rusiya texnoparkları bir inkubatorun funksiyalarını yerinə yetirmirlər, lakin əsasən təcavüzkar bir xarici mühitdə olan müəssisələri qoruyan bir növ "təhlükəsizlik yastığı" kimi xidmət edirlər.

İnnovasiya fəaliyyətinin genişmiqyaslı və əsaslı inkişafı XX əsrin yarısından başlayaraq, müxtəlif istiqamətlər üzrə davam etməkdədir. Bu fəaliyyətin ilkin inkişaf mənbəyi ABŞ-da 1950-ci ilin əvvəllərindən başlamış, onun potensialının qiymətləndirilməsi, infrastrukturunun yaradılması, hüquqi bazasının formalaşması ilə müşahidə olunmuşdur. Müvafiq inkişafa ölkədə rəqabət mühitinin kəskinləşməsi, xarici və inkişaf etmiş ölkələrin, firma və kompaniyalarının rəqabətqabiliyyətli məhsul və xidmətləri hesabına ABŞ bazarlarında mövqeyinin güclənməsi, elmi-texniki tərəqqinin nəticələrinin cəmiyyətin və kommertiya fəaliyyətinin inkişafı məqsədilə federal büdcə hesabına maliyyələşməsinə ehtiyacın artması və digər mühüm məsələlər səbəb olmuşdur. İngiltərə, Almaniya, Fransa, Skandinaviya ölkələri, Belçika, Kanada. Yaponiya da bu dövrdə innovasiya fəaliyyətinin yüksək inkişaf səviyyəsi ilə fərqlənmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, artıq 1980-ci ildən başlayaraq inkişaf etməkdə olan Ölkələr sırasında Sinqapur, Çin, Malaziya, Hindistan, Braziliya da innovasiya fəaliyyətinin inkişafına görə yüksək nailiyyətlər

əldə etməyə başlamışdır. [35, 145]

İnnovasiya fəaliyyətinin inkişaf etdiyi ölkələrdə vahid istiqamətin, ana xəttin daha aydın diqqət mərkəzində olması nəzərə çarpır. Bu, dövlətin innovasiya fəaliyyətinin inkişafına dəstəyinin güclü olması, onun hüquqi bazasının təşkili və tənzimlənməsi mexanizminin mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi, infrastruktur şəbəkəsinin müasirləşdirilməsinə diqqətin artırılması, özəl-elm-təhsil-dövlət təşkilatları arasında səmərəli koordinasiya sisteminin qurulması ilə səciyyələnilir. Xüsusilə, innovasiya fəaliyyəti üçün əlverişli və stimullaşdırıcı mühitin yaradılması bu aspektdə əsas amil kimi fərqlənir. İnkişaf etmiş ölkələr innovasiya fəaliyyətindən, yeni texnologiya və avadanlıqların təkmilləşdirilməsindən istifadə edərək həm öz strukturlarının, subyektlərinin müasir tələblər baxımından inkişafını, yerli və xarici bazarlarda mövqelərinin gücləndirilməsini, həm də ölkənin milli özəl sektorunun istehsal etdiyi məhsulların (göstərdiyi xidmətlərin) dəyişən bazar tələblərinə uyğunlaşmasını, onların rəqabət qabiliyyətinin artmasını təmin edirlər. Bazar münasibətlərinə keçid dövrünü yaşayan ölkələr isə ilk növbədə innovasiya fəaliyyətinin təkmil formada təşkilini, iqtisadiyyat sahələrinin restrukturizasiyasını, xarici iqtisadi əlaqələrin genişlənməsini həyata keçirməyə cəhd edirlər. İnnovasiya fəaliyyətinin beynəlxalq təcrübədə təşkilini və inkişafını tədqiq etmək üçün onun ayrı-ayrı, xüsusilə də inkişaf etmiş ölkələrin nümunəsindəki vəziyyətini araşdırmaq məqsədəuyğundur.

İnnovasiya fəaliyyətinin inkişaf etdiyi qabaqcıl ölkələrdən biri kimi ABŞ-ın təcrübəsi öz müsbət nailiyyətləri ilə xüsusi maraq kəsb edir. Keçən əsrin ikinci yarısından başlayaraq ABŞ-ın əksər universitetləri güclü tədris müəssisələrinə, elmi mərkəzlərə və elmi-tədqiqat obyektlərinə çevrilmək istiqaməti ilə yadda qalmışdır. Onlar eyni zamanda biznes, sənaye və idarəetmə orqanları ilə səmərəli, qarşılıqlı əlaqə sisteminin qurulmasına da nail olmuşdurlar. Müvafiq universitetlər xüsusi hüquqi status əldə edərək, dövlət tərəfindən tanınan və ölkə qanunvericiliyi ilə uyğunlaşdırılan hüquqi-normativ bazaya malikdirlər. Digər tərəfdən, onlar dövlət və özəl sektorun maraqlarının cəlbinə nail olaraq,

tədrisən sərəncamlarında innovasiya fəaliyyətinin inkişafı üçün önəmli olan maddi və mənəvi resursların (torpaq, intellektual səviyyəli şəxslər, maliyyələşmə mənbəyi və s.) cəmlənməsini də təmin edə bilmişlər. Bütün bu amillər isə müvafiq universitetlərin yalnız təhsil-tədris müəssisəsi kimi deyil, həmçinin, maliyyə-təsərrüfat münasibətlərini həyata keçirən təsərrüfat subyektlərinə, ciddi elmi-tədqiqat mərkəzlərinə çevrilməsinə əlverişli zəmin yaratmışdır.

ABŞ-ın belə yönümlü universitetləri vergi qanunvericiliyi sahəsində də dövlət tərəfindən xüsusi səlahiyyətlər əldə edərək, daha çox fiziki şəxslər üzrə müəyyən olunmuş, vergilər ödəyirlər. Belə yanaşma, təbii ki, əlavə maliyyə mənbəyinin yaranmasına, onların səmərəli innovasiya, elmi-tədqiqat işlərinə yönəlməsinə müsbət təsir göstərir [21,s.124]. ABŞ-ın iri universitetləri federal əhəmiyyətli tədris, elm, tədqiqat-innovasiya mərkəzlərinə çevrilməklə yanaşı, həm də regional, yerli texnoparklarının inkişafında önəmli rol oynamaqdadırlar.

Qeyd edilən təhsil-tədqiqat yönümlü universitetlərin maliyyələşməsində müxtəlif xarakterlilik özünü göstərir. Belə ki, bura federal, yerli büdcə, qrant layihələri, xeyriyyə, məqsədli fondlar, özəl sektor, təhsil, tədqiqatlar, istehsal və məsləhət xidmətləri hesabına daxil olan vəsaitlər şamil oluna bilər. Müvafiq məqsədlər və birbaşa innovasiya fəaliyyəti üçün ABŞ-ın federal büdcəsinin 13%-i, ayrı-ayrı ştatların büdcəsinin orta hesabla 30,3%-i, yerli hakimiyyət orqanlarının büdcəsinin 2,7%-i, özəl sektorun gəlirlərinin 5%-i ayrılır. Digər tərəfdən, belə universitetlər apardığı-tədqiqat, innovasiya, biznes və məsləhət xidmətləri ilə bağlı fəaliyyətlərindən də gəlir əldə edərək, özlərini maliyyələşdirən (universitetin əldə etdiyi gəlirlərin 15%-i həcmində) təsərrüfat subyekti kimi də çıxış edirlər. Nümunə üçün göstərmək olar ki, bütün bu kimi maliyyələşmə mənbələri hesabına Texas Universitetinin illik büdcəsi 3 milyard dollar, Stendford Universitetinin büdcəsi 1 -milyard dollar, Mançestr Universitetinin büdcəsi 1 milyard dollar təşkil edir. Məhz belə inkişaf meyillərinin nəticəsidir ki, müvafiq universitetlər iri təhsil, elm, innovasiya mərkəzlərinə çevrilməklə yanaşı, həm də ölkənin sosial-iqtisadi həyatında, dövlət cəmiyyət-

iqtisadiyyat-özəl sektor sahələri arasında davamlı və qırılmaz koordinasiya sisteminin təkmilləşməsində önəmli rol oynayırlar.

Avropa Birliyi ölkələri içərisində Almaniya, İngiltərə və Fransa innovasiya fəaliyyətinin yüksək inkişafı ilə diqqəti cəlb edir. Həmçinin, bu ölkələr dünya ölkələri arasında da elmi-tədqiqatların aparılmasına və innovasiya fəaliyyətinin inkişafına görə ən qabaqcıl sırada gedirlər. Avropa Birliyi, əsasən də ona daxil olan inkişaf etmiş dövlətlər elmi və innovasiya tədqiqatları ilə bağlı illik büdcəbrinin 35-45%-ini ayırırlar. Avropa Birliyi innovasiya fəaliyyətinin inkişafına, bu istiqamətdə aparılan tədqiqatların fəallaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirir. Birliyin innovasiya siyasətinin əsas istiqamətləri kimi aşağıdakıları qeyd etmək mümkündür:

- vahid antiinhişar qanunvericiliyinin hazırlanması yə zərurət yetişdikcə onun təkmilləşdirilməsi;

- avadanlıq, texniki vasitələrin və texnologiyaların sürətli amortizasiya sisteminin tətbiqi;

- elmi-texniki və innovasiya tədqiqatları üzrə güzəştli vergi mexanizminin tətbiq edilməsi;

- kiçik və orta firmaların elm və innovasiya yönümlü fəaliyyətinin, tədbirlərinin davamlı olaraq genişləndirilməsi ilə bağlı münbit mühitin yaradılması;

- yeni texnologiyalar, innovasiya məhsulları istehsal edən firmaların bu sahədəki fəaliyyətinin dəstəklənməsi, onlar üçün birbaşa və güzəştli maliyyələşmə sisteminin yaradılması;

- universitetlərin, elmi mərkəzlərin, təşkilatların istehsal müəssisələri ilə, elm və innovasiya yönümlü məhsul istehsal edən (xidmətlər göstərən) firmalarla qarşılıqlı əlaqə mexanizminin təşkili və onun stimullaşdırılması.

Universitetlərin nəzdində adətən tədqiqat parkları yaradılır ki, bu da elmin, təhsilin biznes sektoruna əməli təsiri məqsədi ilə həyata keçirilirdi. Müvafiq tədqiqat parkları, həmçinin, özlüyündə birləşmiş elmi mərkəz, elmi-istehsal birliyi,

mütərəqqi təhsil və sosial-mədəni təşkilat olmaqla, innovasiya sahəsində müxtəlif istiqamətli inkişafın təmin olunmasına xidmət edir. Universitetlərin nəzdində və ayrıca ştatlarda yaradılan, innovasiya fəaliyyətinin inkişafına xidmət edən texniki parklar həm universitetlərlə, həm də ayrı-ayrı sosial-iqtisadi sahələrlə ciddi təmasda olmaqla, innovasiya infrastrukturunun əsas tərkib hissəsinə çevrilirlər. Burada yüksək ixtisaslı və peşəkar mütəxəssislər, kadrlar, alimlər, elmi işçilər, təcrübəli müəllimlər, magistrələr, doktorantlar, professorlar fəaliyyət göstərir, ölkədə intellektual qabiliyyətli insanların formalaşmasına, onların konkret istiqamətlər üzrə ixtisaslaşmasına əsaslı təsir edirlər.

Hər bir konkret texnoparkın strukturu ixtisaslaşma səviyyəsinə görə fərqlənir, bu fərqlilik onun elmi-tədqiqat, innovasiya fəaliyyəti ilə səciyyələnir. Onların tərkibində tədqiqat bölməsi, informasiya texnologiyaları mərkəzi informasiya bankı, eksperimental istehsal sahələri, yüksək texnoloji və innovasiya yönümlü məhsul istehsal edən (xidmət göstərən) firmalar, xidmət-servis bloku, müxtəlif yönümlü konsaltinq-məsləhət xidmətləri göstərən qurumlar, tədris mərkəzi, məişət-kommunal və sosial bölmələr, kitabxanalar və s. fəaliyyət göstərir. Texnoparkların nüvəsini innovasiya yönümlü biznes-inkubatorlar təşkil edir. Biznes inkubatorlar gərgin və uzunmüddətli tədqiqatlardan, ekspertizadan sonra konkret nəticələr əldə etmək iqtidarında olur. Belə nəticələrin əldə edilməsi üçün onlara dövlət, ştat, yerli orqan, özəl sektor, universitetlər tərəfindən hər cür köməklik göstərilir. Müvafiq köməkliyə güzəştli şərtlərlə icarəni (sahə, avadanlıq), maliyyələşməni, vergi sistemini, informasiya təminatını, texniki-təşkilati dəstəyi və s. nümunə göstərmək olar. Tədricən texnoparklar, biznes-inkubatorlar hüquqi və iqtisadi cəhətdən müstəqil fəaliyyət göstərmək iqtidarında olan innovasiya firmalarına çevrilirlər. İri universitetlərin, texnoparkların, biznes-inkubatorların inkişafına təsir edən və onlar üçün xüsusi əlverişli fəaliyyət şəraiti yaradan səbəblərə aşağıdakıları aid etmək mümkündür: federal hökumətin, ştatın, yerli dövlət

orqanlarının, özəl sektorun həmin qurumların qarşısına qoyduğu qlobal əhəmiyyətli, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı üçün zəruri olan innovasiya yönümlü tədbirlərin həyata keçirilməsi, daxili və xarici bazarlarda yeni, yüksək keyfiyyətli, rəqabətqabiliyyətli məhsulların istehsalının təmin edilməsi ilə bağlı tədqiqatların aparılması, bu istiqamətlərdə əməli nəticələrin əldə edilməsi. Məhz belə yanaşma iri universitetlərin, texnoparkların, biznes-inkubatorların özünün inkişafı, nüfuzunun artması və nəhayətdə onların bütün bu proseslərdə fəal tərəfdar kimi çıxış etməsi ilə nəticələnir.

İnnovasiya fəaliyyətinin hüquqi baxımdan tənzimlənməsi və bu mühüm sahənin hüquqi bazasının yaradılması istiqamətində ABŞ-da zəruri tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə tədbirlərə ölkədə 1980-ci ildən etibarən elmi-tədqiqat işlərinin, innovasiya fəaliyyətinin inkişafını, maliyyələşmə və mülkiyyət əsaslarını müəyyən edən qanunvericilik bazasının, onun tənzimlənmə mexanizminin yaradılmasını aid etmək olar. Ölkədə 1980-ci ildə bu məqsədlə yeni qanun (Bay-Bale Asl), onun ardınca müvafiq fəaliyyət sahələrinin praktiki inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən digər qanunlar (“İnnovasiya tədqiqatları haqqında”, “Kooperativ tədqiqatlar” və s.) qəbul edilmişdir. Həmin dövrdə müvafiq fəaliyyətlə bağlı başqa xüsusi əhəmiyyət kəsb edən hüquqi sənədlər də qəbul olunmuşdur. Mövcud qanunvericilik bazasının zərurət yarandıqca təkmilləşdirilməsi də daim diqqət mərkəzindədir. Ölkədə innovasiya və elmi-tədqiqat fəaliyyətinin tənzimlənməsi istiqamətində təkmilləşmiş mexanizm də yaradılmışdır (maliyyələşmə, vergiqoyma, lizinq, kadr hazırlığı və s.)

Bütün bu tədbirlər, eyni zamanda, ABŞ-da bilavasitə innovasiya fəaliyyəti və tədqiqatları ilə məşğul olan kiçik və orta firmaların yaranmasına, onların ixtisaslaşmasına, praktiki fəaliyyətdə konkret və məqsədli nəticələrin əldə edilməsinə əlverişli mühit yaratmışdır. İnnovasiya fəaliyyətinin birbaşa dəstəklənməsində əsas rol dövlət səviyyəsində innovasiya infrastrukturunun formalaşması və inkişafı oynayır. Dövlət, həmçinin, firma və təşkilatlara aparılan tədqiqatların nəticələrinin tətbiqi şəbəkəsinin yaradılması, məsləhət-

konsaltinq xidmətlərinin göstərilməsi, dövlət hesabına maliyyələşmə sisteminin təşkili, vergi, gömrük, standartlaşdırma sahəsində dəstəyin verilməsi, mərkəzləşmiş informasiya bankının yaradılması və ondan istifadə olunması, lizinq əməliyyatlarının həyata keçirilməsi və digər bu yönümlü sahələrdə də zəruri köməklik göstərir ki, müəssisələr, transmilli şirkətlər qanunvericiliyə uyğun olaraq, bu tədbirlərin həyata keçirilməsində yaxından iştirak edir və onların da stimullaşdırıcı təsir mexanizmlərindən istifadə etməsinə şərait yaradılır. Müvafiq dövlət orqanları innovasiya layihələrinin ekspertizasının, monitorinqinin keçirilməsində, ölkədə innovasiya fəaliyyəti sahəsində proqramların hazırlanmasında, bu fəaliyyətin proqnozlaşdırılmasında fəal iştirak edirlər.

Almaniyada innovasiya mərkəzləri regional iqtisadiyyatın inkişafında əsas aparıcı qüvvə kimi çıxış edirlər. Ölkədə innovasiya mərkəzləri, tədqiqat büroları ilə şirkətlər, firmalar arasındakı qarşılıqlı əlaqə funksiyasını ictimai, elmi təşkilatlar, tədqiqat assosiasiyaları yerinə yetirir. Belə ki, bu sahədə “Fraunfer cəmiyyəti” xüsusi nüfuza malik, ixtisaslaşmış təşkilat kimi tanınır. Cəmiyyət ölkədə fəaliyyət göstərən məşhur innovasiya və elmi-tədqiqat yönümlü 45 mərkəzin, təşkilatın maraqlarını daxilə və xaricdə təmsil edir. Cəmiyyətin əsas vəzifələrindən biri də innovasiya və yeni məhsulların, texnologiyaların sənaye müəssisələrində, İqtisadiyyat sahələrində tətbiqini təmin etmək, innovasiya yönümlü kiçik və orta müəssisələrin, vençur firmaların yaradılmasına potensial imkanlar daxilində yardım göstərmək, innovasiya, elmi-texniki tədqiqatlar sahəsində hüquqi bazanın, tənzimləmə mexanizminin təkmilləşdirilməsində, onların layihələrinin hazırlanmasında yaxından iştirak etməkdir. [31, 125]

Almaniyada innovasiya və elmi-texniki fəaliyyətin tənzimlənməsində, onun hüquqi-normativ bazasının inkişafında, bu fəaliyyətin infrastruktur sisteminin təşkilində, stimullaşdırıcı mexanizminin təmin edilməsində Federal hökumətlə yerli hökumət sıx təmasda çalışır. Həmçinin, universitetlərin elmi-texniki, təhsil-tədris bazasının genişlənməsinə şərait yaratmaqla, onların

innovasiya, elmi tədqiqatlar aparmasına yardım göstərməklə dövlət bir növ elm, innovasiya-universitet-özəl sektor arasında səmərəli əlaqənin qurulmasını, onların birgə fəaliyyəti üçün stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsini daha geniş müstəvidə təmin edir. Almaniyanın əksər özəl firma və şirkətləri də bu sahədə öz ciddi fəaliyyətləri ilə seçilirlər.

Ölkədə elmi-tədqiqat işlərinin, innovasiya fəaliyyətinin hansı təşkilat və müəssisə tərəfindən yerinə yetirilməsindən asılı olmayaraq, onların fəaliyyətinin inkişafı üçün təkmil hüquqi baza, səmərəli tənzimləmə mexanizmi (dövlət və özəl mənbələr hesabına), inkişaf etmiş infrastruktur sistemi yaradılmışdır. Son dövrdə Yaponiya dövlətinin elmi-texniki və innovasiya tədqiqatlarına sərf etdiyi məsrəflərin həcmi ölkə ÜDM-inin 4%-inə çatmışdır [26,s.58]. Elmi-texniki tərəqqinin və innovasiya fəaliyyətinin inkişafı ölkənin sosial-iqtisadi siyasətində əsas aparıcı qüvvəyə çevrilmişdir.

Beynəlxalq təcrübədə elmi-texniki tərəqqinin və innovasiya fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsində vençur vəsaitləri, investisiyaları mühüm mövqeyə malikdir. Müvafiq maliyyələşməni kiçik və orta həcmli vençur firmaları həyata keçirir, onların kapitalı, maliyyə mənbəyi müxtəlif istiqamətlər üzrə formalaşır (dövlət, dövlət təminatı ilə bank kreditləri, iri şirkətlərin, texnoparkların, universitetlərin maliyyə mənbələri və s.). Dövlət vençur firmaların məqsədli fəaliyyətini stimullaşdırmaqla, cəlb etdikləri vəsaitlərin səmərəli istifadəsi üzrə tənzimləmə mexanizmini təşkil edir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə müasir tendensiyalar, innovasiya proseslərindən sistemli yanaşmanın tətbiqini tələb edir ki, bu da bir sıra məsələlərin həllinə şərait yaradır. Bunlara nəzər salmaq ;

- innovasiya aktivliyinin gələcək inkişafı baxımından biliyin paylaşması mərhələsində informasiya texnologiyalarının əhəmiyyəti daha da aktuallaşır ;
- dünyanın müxtəlif ölkələrində innovasiya inkişafının əsas xüsusiyyəti, yəni keyfiyyətli insan kapitalı uğrunda rəqabət hesab edilir. Buna müvafiq olaraq da yüksək ixtisaslı kadrların daha da artması, biliyin paylaşılması prosesi təmin edilir.

➤ qloballaşma dünyanın bir sıra ölkələrində rəqabət aparan şirkətlərin daha yüksək səviyyəli texnologiyalardan istifadə etməyə və innovasiyaların ixtisaslaşması üzrə stimullaşdırmağa məcbur edir.

II FƏSİL. Azərbaycanı sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması vəziyyəti

2.1. Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının hüquqi və institusional bazasının mövcud vəziyyəti

Azad Respublikamızın irəlindəki tərəqqisi ilə əladədar olaraq düşünölmüş proqramlara misal olaraq modern sənayeləşməni göstərə bilərik. Son zamanlarda müasir zəmanənin istəklərinə müvafiq aparılan müvəffəqiyyətli siyasət iqtisadiyyatın sənayeləşməsini daha da intensivləşdirib. Sözsüz ki, sənayenin intensiv tərəqqisini bərpa edən mühüm faktorlar ölkəmizin sahib olduđu elmi imkanlar, təbii sərvətlərdir.

Son illər iqtisadiyyatda sənaye sektorunun inkişaf etdirilməsi qarşıya məqsəd kimi qoyulmuşdur və 2017-ci ildə sənayedə əlavə dəyərin həcmi 27 milyard manata çatmış və sənayenin ÜDM-in strukturunda payı 50 faizə bərabər olmuşdur.

Neft və qaz strategiyasının reallaşdırılması ölkənin maliyyə resurslarının davamlı artmasına və mövcud sənaye potensialından effektiv istifadənin genişləndirilməsinə yardım etmişdir. Mədən sənayesi Azərbaycanın sənaye sahəsindəki yaxşı inkişaf etmiş sahələrdən biridir və 2017-ci ildə sənaye istehsalında payı 74% -dir. Xam neft və təbii qaz hasilatı dağ-mədən sənayesi sahəsində qabaqcıl və 2016-cı ildə bu sektorda istehsal həcmi 2010-cü illə müqayisədə 10,8 dəfə artaraq 24 milyard manat təşkil edib.

Uğurlu sosial-iqtisadi siyasətin aparılması iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişafına və xüsusilə, qeyri-neft sektorunda iqtisadi fəaliyyətin artmasına müsbət təsir göstərir. Bu nailiyyətlər Azərbaycan sənayesinin inkişafın yeni mərhələsinə daxil olmasını şərtləndirdi: son 10 ildə qeyri-neft sənayesində sənaye istehsalı 2,7 dəfə artmışdır. Sənayeləşmə çərçivəsində həyata keçirilən bir sıra tədbirlər nəticəsində 2003-2017-ci illərdə sənayenin müxtəlif sahələrində yüksək artım müşahidə olunub, yeni metallurjiya sahəsində 2,2 dəfə, hazır metal məmulatlarının emalı 2 misli qədər, qida emalı 30%, geyim istehsalı 2,2 misli qədər, dəri materialları və ayaqqabıları 62%, rezin və plastik məmulatlar istehsalı 69% tikinti materialları

istehsalı 2,5 dəfə artıb. 2013-cü ildə 2003-cü ilə nisbətən sənayedə istehsal sənayesi 3 qat çox artaraq 6,8 milyard dollara çatıb.

Sement zavodunun istehsal potensialının artırılması və Qaradağda yeni zavodun tikintisi, Naxçıvan və Qazaxıstan sement zavodlarının tikintisi, Gəncə alüminium istehsal kompleksi, tersan zavodu, Daşkəsəndə qızıl mis zavodu, Sumqayıtda polad borular, Çelik İstehsalat Kompleksi diversifikasiya üçün geniş imkanlar yaradır. Bundan əlavə, Sumqayıtda neft-kimya sektorunun modernləşdirilməsi və karbamid zavodunun əsasının qoyulması gələcəkdə qeyri-neft sektorunun şaxələndirilməsinə yardım edəcəkdir. [8, 95]

Qeyri-neft sənayesinin əsasında dayanan maşınqayırma və avadanlıq istehsalında mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdir. Naxçıvanda avtomobil zavodunun yaradılması və Gəncə traktor istehsalında nəqliyyat vasitələrinə olan tələbatın artması üçün mühüm rol oynayacaqdır. Həmçinin Şamaxıda Hacıqabulda həssas mühəndislik və İKT məhsulları, Gəncə və Mingəçevirdə elektron avadanlıq fabrikləri yaradılmışdır. Bundan əlavə, Qaradağda dəmirdən konstruksiyalar, Mingəçevirdə sement stendləri və ölkənin müxtəlif bölgələrində geniş çeşiddə məhsul istehsal edən yeni zavodlar istifadəyə verilmişdir.

Beləliklə, Azərbaycanda iqtisadiyyatın diversifikasiyası, sənayenin modernləşdirilməsi müasir çağırışlar və yeni təşəbbüslər nəzərə alınmaqla həyata keçirilir. Ölkənin sənaye sektorlarından başqa, təzə prioritet emal sektorlarının ərsəyə gətirilməsi, bölgələrdə sənaye imkanının qüvvətləndirilməsi istiqamətində ardıcıl işlər görülür.

Ölkədə sənayeləşmə prosesini sürətləndirmək və fəaliyyətlərini genişləndirmək üçün müvafiq qurumların yaradılması müasir dövrdə mühüm rol oynayır. Belə qurumlardan biri də ölkə iqtisadiyyatının inkişafına mühüm töhfə verən sənaye və texnologiyalar parklarıdır. Məlum olduğu kimi, hər bir yeni qurumun yaradılması üçün ilk növbədə onun hüquqi və institusional bazasının yaradılması vacib şərtlərdəndir. Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması prosesi də bu baxımdan istisna deyil.

Ölkəmizdə son illərdə sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının hüquqi bazasını təşkil edən bir çox normativ-hüquqi sənədlər qəbul edilmişdir.

“Yüksək Avadanlıqlar Parkının qurulması barəsində” 2012-ci il noyabr ayının 5-i Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı bu sahənin tənzimlənməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən sənədlərdən biridir. Fərmanda göstərilir ki, “Yüksək avadanlıqlar Parkı” məlumat avadanlıqları, kosmos, enerji əlverişliliyi sektorlarında araşdırmalar edilməsi, müasir və yüksək avadanlıqların tərtib edilməsi üçün vacib daxili quruluşu, maddi-texniki hesabı olan bölgədir. Bu Fərmanla iqtisadiyyatın mütəmadi tərəqqisini və çəkişmə bacarığının yüksəldilməsini, modern elmi və texniki uğurlara arxalanan məlumat avadanlıqları sektorlarının böyüdülməsini, elmi araşdırmalar edilməsini və təzə məlumat avadanlıqlarının istifadəsinə görə modern təşkilatlar qurulmasını həyata keçirmək üçün Bakı şəhəri, Pirallahı rayonunda Yüksək Texnologiyalar Parkı yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Bundan başqa Fərmanda Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinə “Yüksək avadanlıqlar Parkı”nın işlərinin həyata keçirilməsi və idarə edilməsi məqsədi ilə ölkəmizin Rabitə və məlumat avadanlıqları Nazirliyinin tabeliyində “Yüksək Texnologiyalar Parkı” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin yaradılması, eyni zamanda ölkəmizin Rabitə və Məlumat avadanlıqları Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə “Texnologiyalar parkları haqqında Nümunəvi Əsasnamə”nin layihəsini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etmələri tapşırılmışdır.

Dövlət başçısının 2014-cü il may ayının 15-i imzalanan sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Avadanlıqlar parkı barəsində örnək Əsasnamə” də isə “texnologiyalar parkı” anlayışı “innovasiya məmulatının və yüksək avadanlıqların tərtib edilməsi, istifadə edilməsi və yaxud inkişaf etdirilməsi üçün elmi araşdırmaların edilməsi, onların yekun cavablarının sənaye, servis və başqa sektorlarda istifadə edilməsi üçün vacib daxili quruluşu, maddi-texniki hesabı olan ərazi” kimi izah edilir.

Nümunəvi Əsasnamədə texnoparkın yaradılması məqsədləri kimi aşağıdakılar göstərilir:

1. iqtisadiyyatın davamlı tərəqqisi və çəkişmə bacarığının yüksəldilməsi;
2. texniki uğurlar əsasında yüksək avadanlıqlar sektorlarının böyüdülməsi;
3. elmi araşdırmaların edilməsi və müasir avadanlıqların istifadə edilməsi üzrə modern komplekslərin ərsəyə gətirilməsi.

Texnopark ölkənin təlim şirkətləri himayəsində və yaxud sərbəst şəkildə ərsəyə gətirilir. Texnoparkın ərsəyə gətirilməsi barəsində təklifi icra hakimiyyəti idarəsinin və yaxud ölkənin şirkətlərinin qərarlarını nəzərə almaqla dövlət başçısı təsdiq edir. Texnoparkın ərsəyə gətirilməsi barəsində təklifdə onun ərsəyə gətirilməsinin qayəsi, işçi sahəsi, maliyyələşmə qaynağı, yerləşdiyi bölgə, idarə edilməsi və işlərinin görülməsi ilə əlaqədar mövzular təyin olunur.

Texnoparkda işləmək üçün səlahiyyətli şəxslər və hər hansı bir fərd qeydiyyatdan keçməlidirlər.

Səlahiyyətli şəxslər və hər hansı bir fərd texnoparkın rezidenti şəklində qeydiyyatdan keçmək məqsədilə ərizə ilə idarəedici quruma bildiriş göndərir. Ərizənin şəklini və ona artırılan qiymətli kağızların cədvəlini AR-nın Nazirlər Kabineti təyin edir. Qeydiyyat əməliyyatının kompleks zaman intervalı 20 iş günüdür. İdarəedici qurum ərizəni uçota salır və ərizəçiyə uçotu qəbullanan qiymətli kağız təqdim edir. İdarəedici qurum ərizənin uçota salındığı vaxtdən 3 iş günü zaman intervalında ərizə verənin ərizəsinin və ona artırılmış qiymətli kağızların bu Əsasnamənin şərtlərinə müvafiqliyini nəzərdən keçirir. Ərizə uyğun şəkildə hazırlanmadıqda və ona artırılmalı olan qiymətli kağızların hamısı sunulmadıqda, ərizənin uçota düşdüyü vaxtdən 3 iş günü zaman intervalında idarəedici qurum, sözügedən əksiklikləri qeyd etməklə, ərizəçiyə bu haqda yazılı şəkildə informasiya verir. Bu vaxt qeydiyyat üçün ayrılan zamanının axımı durdurulur və durdurulmuş zaman qeydiyyat əməliyyatının kompleks zamanına əlavə olunmur. Ərizəçi yazılı formadakı informasiyanı qəbul etdiyi zamandan maksimum 15 iş günü zaman intervalında sözügedən əksiklikləri ləğv etməlidir. Ərizə verən əksiklikləri ləğv etdikdən sonra qeydiyyat əməliyyatının kompleks zamanının axımı formalaşdırılır.

İdarəedici qurum ərizəçinin verdiyi proyektı dəyərləndirilmək məqsədilə texnoparkın təcrübəçilər olan qurumuna yollayır. Texnoparkın təcrübəçilər olan qurumunu hüquqi idarə, təhsil şirkəti əsasında yaradılan texnoparka davranışda isə sözügedən şirkət yaradır. Təcrübəçilər olan qurum ölkəmizin Nazirlər Kabinetinin qəbullandığı əsasnaməyə müvafiq işlər görür.

İdarəedici qurum texnoparkın təcrübəçilər olan qurumunun proyektinin Əsasnamədə düşünülmən meyarlara müvafiqliyinə aid təklifi nəticəsində qeydiyyat əməliyyatının kompleks zaman intervalı dairəsində ərizəçinin texnoparkın rezidenti formasında uçota düşməsi barəsində təklif təsdiq edərək, texnoparkın uçot şəhadətnaməsini ərizə verən şəxsə sunar. Səlahiyyətli şəxslər və hər hansı bir fərd texnoparkın uçot şəhadətnaməsinin verildiyi vaxtdan texnoparkın rezidenti sayılırlar.

“Sumqayıtda Kimya Sənaye Parkının qurulması haqqında” dövlət başçısının 2011-ci il dekabr ayının 21-i imzaladığı Fərmanında respublikada yüksək avadanlıqlara görə çəkişmə bacarığı olan sənaye emalının tərəqqisi üçün zəngin imkan təşkil etmək, sözügedən sektorda sahibkarlığa köməklik etmək, qeyri-neft sahəsinin mütəmadi şəkildə tərəqqisini həyata keçirmək və sakinlərin emal sektorunda marağını cəlb etmək üçün ilə Sumqayıtda Kimya Sənaye Parkı yaradılması və Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının torpağında neft-kimya və başqa prioritet sənaye sektorlarına görə çəkişmə bacarıqlı məmulatların emalı müəssisələri yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi Sumqayıtda mövcud olan Kimya Sənaye Parkının işlərinin həyata keçirilməsini, bölgələrdə yerləşən təzə olmayan cihazların ləğv edilməsini, bölgənin istifadə üçün faydalı hala salınması, ekzogen və endogen quruluşun ərsəyə gətirilməsini, iş yeri, laborator müayinə, treninq, ixtisas üzrə hazırlıq və sahibkarlıq işlərinin əlverişli şəkildə təmin olunması üçün başqa servislərin edilməsini həyata keçirmək üçün mühüm tədbirlər görməli, Sumqayıtda yerləşən bu Parkın işlərinin həyata keçirilməsi, nizamlanması, tərəqqisi, emal edilən sənaye məmulatlarına əsasən prioritet meyillərin təyin edilməsi, güzəştli kreditlərin verilməsi, həmçinin məsləhətçi müəssisənin cəzb edilməsi ilə əlaqədar tədbirlərin görülməsini təmin etməli idi.

Bundan başqa Fərmanda sözügedən parkın işlərinin həyata keçirilməsi, parkda mövcud olacaq emal sektorlarının yaradılması üçün icazə qiymətli kağızlarının əldə edilməsi, projektlərin tərtib edilməsi, tərəflər arasında qəbul edilməsi, daxili quruluş ehtiyatı və başqa vacib tədbirlərin görülməsinə görə ölkəmizin İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin himayəliyində “Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı” Məhdud öhəliyə sahib Cəmiyyəti ərsəyə gətirilməsi də düşünülmüşdür (sözügedən parkın Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2011-ci il dekabr ayının 21-i imzalanan Fərmanı // http://scip.az/images/SKSPnin_yaradilmasi_haqqinda_Prezidentin_Fermani.pdf).

Dövlət başçısının 2013-cü il aprel ayının 24-ü imzaladığı sərəncamı ilə qəbul olunmuş “Sənaye parkları barəsində” Nümunəvi Əsasnamənin də bu sahənin tənzimlənməsində xüsusi yeri var. “Sənaye parkları barəsində örnək Əsasnamə” “Sumqayıtdakı parkın qurulması barəsində” dövlət başçısının 2011-ci il dekabr ayının 21-i 548 nömrəli sərəncamın 7.1.2-ci bəndi hesabına tərtib olunmuşdur və dövlət hesabına sənaye parklarının ərsəyə gətirilməsi, idarə olunması və onlarda sahibkarlıq işlərinin görülməsi ilə əlaqədar məsələləri tənzimləyir.

Əsasnamədə qeyd edilir ki, sənaye parklarında “Sahibkarlıq işləri barəsində” ölkəmizin nizamnaməsi ilə əngəllənməyən, modern avadanlıqların istifadəsi üsulu ilə yüksək çəkişmə bacarığı olan məmullatların emalı və servislərin edilməsi ilə əlaqədar sahibkarlıq işləri görülür. Burada “sənaye parkı” dedikdə, “sahibkarlıq işlərinin görülməsi üçün lazımi quruluşa və idarəetmə təşkilatlarına sahib, modern avadanlıqların istifadəsi metodu ilə çəkişmə bacarıqlı məmumat emalı və servis edilməsi üçün faydalanılan, sahibkarların məqsəduyğun işlərinə və tərəqqisinə yardımçı olan ərazi” başa düşülür.

Sənaye parkının ərsəyə gətirilməsinin qayələri bunlardır:

1. innovativ və yüksək avadanlıqlara görə çəkişmə bacarıqlı sənaye emalının tərəqqisi, servislərin edilməsi üçün zəngin mühitin təşkil olunması və sözügedən sektorda sahibkarlığın tərəfində olunması;

2. iqtisadiyyatın, həmçinin qeyri-neft sahəsinin mütəmadi tərəqqisinin həyata keçirilməsi;

3. dövlətin bələdiyyə və ekzogen investisiyalar üçün səmərəliliyinin çoxaldılması;

4. əmək bacarığı olan sakinlərin emal sektorunda işlərinin çoxaldılması.

Ölkənin xəzinəsində mövcud ərazilərdə sənaye parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində təklif hüquqi idarənin rəyinə görə dövlət başçısı hesabına təsdiq olunur. Sənaye parkına şəxsi və yerli xəzinəsində olan torpaq sektorları onların xəzinədarları ilə imzalanan kirayə və yaxud ticarət sazişlərinə əsasən cəzb olunur. Sənaye parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində təklifdə sənaye parkının ərsəyə gətirilməsinin qayəsi, işçi sahəsi, maliyyələşdirilmə qaynağı, yerləşdiyi mövqe idarə edilməsi və işlərinin görülməsi ilə əlaqədar mövzular təyin olunur.

Sənaye parkının ərazisi onun fəaliyyətinə görə lazımlı hesab edilən quruluşların, çalışanların və başqa obyektlərin olması, həmçinin bölgənin tərəqqi perspektivi dəyərləndirilməklə təyin olunur. Sənaye parkı üçün düşünülməmiş ölkənin xəzinəsində mövcud ərazi idarəedici qurumun sabit istifadəsinə sözügedən ərazini kirayə vermək ixtiyarı ilə bölünür. Sənaye parkı üçün seçilən ərazi təkcə sənaye parkının işləri üçün faydalanılır. Onun işinin davam etmə müddəti 30 il olur.

Sənaye parkı ilə əlaqədar qeyd ediləcək təkan verici tədbirlər təyin oluna bilər: gömrük sektorunda təkan verən tədbirlər; sənaye parkının daxili quruluşla təmin olunması; ərazinin kirayə pulunun aşağı qiymətində təyin olunması; güzəştli şəkildə borcların verilməsi; inzibati prosedurların primitivləşdirilməsi; sahibkarlıq işlərinin məqsəduyğun görülməsi üçün servislərin təşkili.

Ölkəmizin texnoloji standart hüquqi protokolları olmayan zaman, “Normallaşdırma barəsində” ölkəmizin nizamnaməsinə müvafiq şəkildə analoji dünyəvi və ölkələrarası normalar, formalar və məsləhətlər tətbiq olunur.

Sənaye parkının ərsəyə gətirilməsi və işlərinin yerinə yetirilməsə dövlət gəlir cədvəlinin pulları, idarəedici qurumun qazandığı gəlirlər və əngəllənməyən başqa qaynaqlar nəticəsində maliyyələşdirilir. Sənaye parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində təklif təsdiq olunduqdan sonra, 5 il müddətində sahibkarlıq işlərinin görülməsinə aid heç bir saziş imzalanmadıqda və yaxud əvvəl imzalanmış sazişlər qüvvədən

düşükdə, sənaye parkı aradan qaldırılır. Sənaye parkının aradan qaldırılması barəsində təklif təsdiq olunduğu vaxdan 1ay sonra gündəmdə olur. Sənaye parkının aradan götürülməsi onun idarəedici qurumunun silinməsinə nədən olmur. Sənaye parkının aradan götürülməsi onun rezidenti olmuş səlahiyyətli şəxslər və hər hansı bir fərd sözügedən bölgədə işlərini görməyinə əngəl mane olmur (<http://scip.az/images/Senaye-parklari-haqqinda-Numunevi-esasname.pdf>).

“Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində” 2011-ci il dekabr ayının 28-i imzalanan dövlət başçısının fərmanına görə sahibkarlığın dəstəklənməsi, modern avadanlıqlara görə sənaye şirkətlərinin qurulması və sakinlərin emal sektorunda işlərinin çoxaldılması məqsədi ilə Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Müəyyən edilmişdir ki, Balaxanı Sənaye Parkının ərazisində tullantıların yenidən emalı və servis müəssisələri yaradılır və Balaxanı Sənaye Parkının idarə olunması “Təmiz Şəhər” ASC tərəfindən həyata keçirilir.

Sənayenin müasirləşdirilməsi və quruluşunun inkişaf etdirilməsi, qeyri-neft sənayesinin eksport imkanlarının çoxaldılması, enerjiden məqsədəuyğun faydalanan, yüksək əlavə dəyər əmələ gətirən çəkişmə bacarıqlı sənaye emalının böyüdülməsi, innovativ emalın böyüdülməsi və təzə emal sektorları üçün peşəkar işçilərin hazırlanması məqsədilə dövlət başçısının 2014-cü il dekabr ayının 26 –sı imzalanan Fərmanı ilə “Ölkəmizdə sənayenin tərəqqisinə aid 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı” və bu proqramın tətbiqi üzrə uyğun Tədbirlər ideyası qəbul edilib. Həmin Tədbirlər Planı sənayenin rəqabət qabiliyyətinin çoxaldılması və imkanlarının qüvvətləndirilməsi, sənaye şirkətlərinin işlərinin dəstəklənməsi, sənaye əraziləri və klasterlərinin qurulması, sənayenin kadr imkanının və biliklə təmin edilməsinin intensivləşdirilməsi və sənaye sektorunda məcəllənin inkişaf etdirilməsi kimi 5 sahə üzrə 61 tədbiri əhatələyir.

“Ölkəmizdə sənayenin tərəqqisinə aid 2016-2021-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın tətbiq edilməsinə əsasında Tədbirlər Planında təsdiq edilmiş tədbirlərin

istiqlamətlərindən biri də “Sənaye bölgələri yaradılması”dır. Həmin istiqamət üzrə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

✓ Sumqayıtda yerləşən Sənaye Parkında daxili quruluş işlərinin başa çatdırılması, parkın istifadəsinin inkişaf etdirilməsi;

✓ Balaxanı Sənaye Parkında daxili quruluş işlərinin başa çatdırılması, parkın istifadəsinin inkişaf etdirilməsi;

✓ Yüksək Avadanlıqlar Parkının daxili quruluşunun təşəkkül etdirilməsi və işlərinin həyata keçirilməsi;

✓ Gəncədə sənaye parkının qurulması, daxili quruluşunun təşəkkül etdirilməsi və işlərinin həyata keçirilməsi;

✓ Mingəçevirdə sənaye parkının qurulması, daxili quruluşunun təşəkkül etdirilməsi və işlərinin həyata keçirilməsi;

✓ Sənaye klasterlərinin ərsəyə gətirilməsinə aid qərarların tərtib olunması və bunun üçün bəzi zəruri işlərin görülməsi;

✓ Sənaye məhəllələrinin yaradılması ilə əlaqədar uyğun işlərin görülməsi (dövlət başçısının 2014-cü il dekabr ayının 26-sı imzalanan fərmanı ilə qəbul olunmuş “Azərbaycanda sənayenin tərəqqisinə aid 2016-2021-ci illər üçün” Dövlət Proqramı

✓ 2015-ci il fevral ayının 26-da “Mingəçevir Sənaye Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində” dövlət başçısının fərmanı, 3 iyun 2015-ci ildə “Qaradağ Sənaye Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində” dövlət başçısının fərmanı, 14 sentyabr 2016-cı ildə isə “Pirallahı Sənaye Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində” dövlət başçısının Sərəncamı qəbul edilmişdir. Bu Sərəncamlarla Mingəçevir, Qaradağ və Pirallahı Sənaye Parklarının istifadəsinin həyata keçirilməsi, idarə edilməsi və tərəqqisi ilə əlaqədar tədbirlər “Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı” Məhdud öhdəlikli Cəmiyyətinə tapşırılmışdır.

27 fevral 2015-ci ildə “Mingəçevir Yüksək Avadanlıqlar Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində” dövlət başçısının Fərmanı qəbul edilmişdir. Fərmanda qeyd edilir ki, iqtisadiyyatın davamlı tərəqqisini və çəkişmə bacarığının çoxaldılmasını,

modern elmi və texniki uğurlara görə innovasiya və yüksək texnologiya sektorlarının böyüdülməsini, elmi araşdırmalar edilməsini və təzə texnologiyaların işlənilməsi üzrə müasir komplekslərin ərəsəyə gətirilməsini həyata keçirmək üçün Azərbaycan Respublikası Rəbitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində yaradılmış “Yüksək Texnologiyalar Parkı” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin Mingəçevir şəhərində istifadəsində olan 1,3 hektar torpaq sahəsində Mingəçevir Yüksək Texnologiyalar Parkı yaradılsın və Mingəçevir Yüksək Texnologiyalar Parkının fəaliyyətinin təşkilini, idarə olunmasını və inkişaf etdirilməsi həyata keçirilməsi həmin Cəmiyyətə tapşırılsın. [24, 139]

2.2 Ölkəmizdə sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması prosesi və inkişaf xüsusiyyətləri

Azərbaycanda qeyri-neft sənayesinin inkişafı üçün hökumət müxtəlif tədbirlər reallaşdırır. Bunların arasında sənaye və texnologiya parklarının və sənaye məhəllələrinin yaradılması önəmli yer tutur. Ölkəmizdə sənaye və texnologiya parklarının yaradılması prosesinə başlamaq üçün ciddi səbəblər və məqsədlər mövcuddur. Xarici ölkələrin təcrübəsinə nəzər yetirərək qeyd etmək olar ki, sənaye və texnologiya parkları qeyri-neft sahəsinin mütəmadi tərəqqisini həyata keçirmək və sakinlərin emal sektorunda işlərini çoxaltmaq potensialına malikdir. Bu səbəbdən də fərqli sənaye sektorlarını tərəqqi etdirmək istəyən, dövlətin iqtisadiyyatının nizamlı tərəqqi sahəsində maraqlı olan ölkələr iqtisadi siyasətlərində sənaye parklarının ərəsəyə gətirilməsinə, inkişafına xüsusi diqqət ayırırlar. Polşa, Latviya, Rusiya, Çin, Türkiyə, Almaniya, və Cənubi Koreya təcrübələrinin təhlilindən məlumdur ki, sənaye parklarının ərəsəyə gətirilməsi dövlətin iqtisadiyyatının eksport qabiliyyətinin, çəkişmə bacarığının, importu əvəzləyən məmulatların emalının çoxaldılması, kənar rayonlarda işlərin görülməsi, modern avadlıqların cəzb olunması kimi prioritet funksiyaların təmin edilməsində vacib əhəmiyyət kəsb edirlər.

Azərbaycanda sənaye və texnologiya parklarının formalaşması birinci olaraq 2002-ci ilin sentyabr ayında təsdiq olunan "Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın tərəqqisinə dövlət təcəviliyi sektorunda əlavə tədbirlər barəsində" Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanında nəzərdə tutulmuşdu. Daha sonra Prezidentin 2004-cü il 11 fevralda imzalanan sərəncamı ilə qəbul olunmuş "Azərbaycan Respublikası bölgələrinin istehsal və qeyri-istehsal tərəqqisi Dövlət Proqramı"nda Abşeron regionu üzrə reallaşdırılmalı olan tədbirlər sırasında sənaye və texnologiya parklarının yaradılması da qeyd olunmuşdu. Bu məsələ, eyni zamanda, dövlət başçısının 2008-ci il avqust ayının 25-i Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "2008-2015-ci illər ərzində ölkəmizdə sakinlərin ərzaq məmulatları ilə güvənli təmin olunmasına aid Dövlət Proqramı"nda və yenə də həmin ilsözügədən dövrdə dövlət başçısı hesabına qəbul edilən "2008-2015-ci illər ərzində ölkəmizdə kasıblıq səviyyəsinin aşağı düşməsi və mütəmadi tərəqqi Dövlət Proqramı"nda da diqqətdən kənar qalmamışdır. 2011-ci ilin mayında dövlət başçısı hesabına qəbul edilən "2011-2013-cü illər ərzində Bakı şəhərinin istehsal və qeyri-istehsal tərəqqisinə aid Dövlət Proqramı" çərçivəsində sənaye və texnologiya parklarının yaradılması həyata keçiriləcək tədbirlər planında göstərilmişdir.

İqtisadi inkişafın başlıca göstəricilərindən biri hesab edilən sənaye məhsulu istehsalı həm də yeni iş yerlərinin yaradılması, innovasiyaların tətbiq edilməsi və ixracyönümlü əmtəələrin çeşidinin çoxaldılmasının əsas üsullarındandır. Ölkədəki xammal ehtiyatları sənaye sferasında insanların ehtiyaclarına uyğun gələn son məhsul halına düşür ki, nəticədə, ixtisaslaşmış əməyin reallaşdırılmasına geniş yer açılır.

Modern emal quruluşuna sahib olan sənaye və texnologiya parklarının yaradılması ölkədə sənaye sahələrinin inkişafına dəstək verən dövlət siyasətinin reallaşdırılmasına istiqamətlənmişdir. Çünki bu parklarının yaradılması iqtisadiyyatın eksport bacarığının, həmçinin çəkişmə bacarıqlı, importu əvəzləyən məmulatların emalının çoxaldılması, işlərin həyata keçirilməsi, modern avadanlıqların cəzb olunması kimi mühüm problemlərin həll edilməsi nöqtəyi-nəzərindən xüsusən vacibdir. [19, 138]

Mütəxəssislərin fikrincə, sənaye və texnologiya parklarının yaradılması ölkə iqtisadiyyatının, xüsusilə, neftdən başqa sahələrin tərəqqisinə, elmtutumlu iqtisadiyyat sahəsinin təşəkkül etməsinə, yüksək avadanlıqlara görə çəkişmə bacarığı olan sənaye emalının böyüdülməsinə, investisiya mühitinin cazibədarlığının çoxalmasına, sahibkarlığa yardım edilməsinə, dövlətin eksport bacarıq sahəsinin böyüməsinə, həmçinin əhalinin işsizlik səviyyəsinin aşağı düşməsinə kömək edəcək.

Azərbaycanda sənaye və texnologiya parklarının fəaliyyətə başlaması, əlbəttə ki, sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf etməsinə də təkan verəcək. Artıq bu sahədə strateji məqsədlər müəyyənləşdirilmişdir. Onu qeyd etmək lazımdır ki, sənaye və texnologiya parklarının yaradılmasında başlıca məqsədlərdən biri xüsusi sahənin tərəqqisinin intensivləşdirilməsi, sahibkarlıq işlərinin böyüdülməsidir. Aydınır ki, bilavasitə ekzogen investisiyaların cəzb olunması üçün mühüm amillər səmərəli daxili quruluşun ərsəyə gətirilməsi, güzəştlər vasitəsi, uyğun əməliyyatların maksimal primitivləşdirilməsi, həmçinin elektron servislərin göstərilməsi, idarəedici qurum hesabına göstərilən servislər, proyektin maliyyələşdirmə potensialları, əsasən isə dövlətin köməyidir. İnvestisiya cəlb ediciliyinin bərpası üçün sənaye parklarının bölgəsində bələdiyyə və xarici investitorlar üçün bəzi güzəştlər düşünülür. Nəticədə, Sumqayıt Parkında fəaliyyət göstərəcək sahibkarlar üçün sənaye parkının rezidentləri 7 il müddətinə ərazi, mülk vergilərindən və parkda faydalanmaq üçün iimport edilən avadanlıq, texniki cihazlar və qurğular əlavə dəyər vergisi vermirlər. Lazım olarsa, güzəştlər paketi böyüdümlə bilər. Ciddi məsələlərdən biri də sənaye parklarının yerləşdiyi yerdə modern şərtlərə uyğun olan quruluşun ərsəyə gətirilməsidir. Sənaye parklarının yaradılmasında sosial sahəyə də xüsusi diqqət yetiriləcək. Burada sənayenin müxtəlif sahələri üzrə onlarla müəssisənin fəaliyyət göstərməsi qeyd edilir ki, nəticədə bu minlərlə yeni iş yerinin açılması deməkdir.

Dövlət başçısının 2011-ci il dekabr ayının 21-i imzaladığı, 548 nömrəli sərəncamı ilə respublikada innovativ və yüksək avadanlıqlara görə çəkişmə bacarıqlı sənaye emalının tərəqqisi üçün zəngin mühit təşkil edilməsi, sözügedən istiqamətdə sahibkarlığa yardım göstərilməsi, neftdən sahəsindən başqa sahəsinin mütəmami

tərəqqisinin həyata keçirilməsi və sakinlərin emal sektorunda işlərinin çoxaldılması üçün Sumqayıtda Sumqayıt Sənaye Parkı yaradılıb. Ölçmələrə əsasən ərazinin sahəsi 505,65 hektardır.

Ölkəmizdə istifadə edilən sənaye parklarının rezidentləri məcəlləyə görə yeddi il zaman intervalına uyğun qazanc, mülk və ərazi üçün alınan vergilərindən, həmçinin parka emal olunacağı adı altında gətirilən avadanlıq, texniki cihazlara görə ƏDV-i vermirlər.

Sumqayıtda mövcud olan Sənaye Parkında on beş şirkətə Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının rezidenti vəzifəsi verilib. Həmin şirkətlər aşağıda sadalayacaqlarımızdır.

1. "Azertexnolayn" MMC
2. "SOCAR Polymer" MMC
3. "AzerFloat" QSC
4. "Azerbaijan Fibro Cement" MMC
5. "Bakı Əlvan Metallar və Ferroərintilər Şirkəti" MMC
6. "MST Engineering Services" MMC
7. "Aqrokimya Azərbaycan" MMC
8. "Alco Lubricant" MMC
9. "STDC" MMC
10. "Azərxaçça" ASC
11. "STP" MMC
12. "Tabaterra" QSC
13. SOCAR Karbamid Zavodu
14. "Sumplast" MMC

Qafqazın Cənubunda olan birinci kimya sənaye parkı SKSP-nin əsas hədəfləri olaraq aşağıdakıları göstərmək olar:

- Qafqaz və Orta Şərqi bölgəsində kimya-sənaye mərkəzinə çevrilmək;
- Yerli istehsalın rəqabət qabiliyyətliliyini yüksəltmək;

- Respublikada innovativ və yüksək texniki emalı və sözügedən sektorda sahibkarlığı inkişaf etdirmək;
- Qeyri-neft sahəsinin tərəqqisinə təkan verməklə;
- İnvestorlar üçün geniş imkanlar məkanına çevrilmək;
- Sözügedən Kimya sənayesində innovativ və yüksək texniki emalın mühüm mərkəzi olmaq;
- Bölgədə kimya sənayesi məmulatlarının mühüm təchizatçısına dönmək;
- "Araşdırma və inkişaf" işinin təşkil etmək, biznes inkubatorları yaratmaq.

2017-ci ildə dövlət başçısı İlham Əliyevin nümayəndəliyi ilə Sumqayıtda mövcud olan Sənaye Parkında dörd şirkət açılıb:

1. "Aqrokimya Azərbaycan"
2. "MST Engineering Services"
3. "Alco Lubricant"
4. "STDC"

"AzerFloat" şüşə emalı fabrikinin, "Azərxaçça" yunəyrici-boyaq və "Tabaterra" QSC-nin bütün məhsulları emalı fabrikinin bünövrəsi qoyulub. Nəticədə, Sumqayıtda mövcud olan Sənaye Parkında indi istifadə də olan şirkətlərin sayı altı təşkil edir.

Bütövlükdə, Sumqayıtda mövcud olan Sənaye Parkının rezidentlərinin projelərinin investisiya qiyməti 2,7 milyard ABŞ dolları təşkil edir. Bu projelər üçün 1,9 milyard ABŞ dolları investisiya qoyulub. İndinin özündə Sənaye Parkında emalat və inşaatda 8400 çalışan fəaliyyət göstərir. Sumqayıtda mövcud olan bu Sənaye Parkına təzə rezidentlərin cəzb olunması meylində tədbirlər görülür.

Ölkə başçımızın 2015-ci il iyun ayının 3-ü imzaladığı 1255 nömrəli fərmanına görə respublika ərazisində qeyri-neft sahəsinin mütəmadi tərəqqisinin həyata keçirilməsi, sahibkarlığa köməklik göstərilməsi, modern avadanlıqlara görə çəkişməbcərlili sənaye emalının qurulması və sakinlərin emal sektorunda işlərinin çoxaldılması üçün Qaradağ rayonunda Sənaye Parkı tikilib, ərsəyə gətirilib. Bu parkın 1 rezidenti mövcuddur, adı isə "Bakı Gəmiqayırma Zavodu" MMC-dir.

Ölkə başçımızın 2015-ci il fevral ayının 26-sı imzalanan 1077 nömrəli fərmanı ilə Mingəçevir Sənaye Parkı ərsəyə gətirilib. Bu park sahibkarlıq işlərinin görülməsi üçün vacib daxili quruluşu və idarəedici qabiliyyətə sahib təşkilatları olan, modern avadanlıqların istifadəsi metodu ilə çəkişmə bacarığı olan məmumat emalı və servislər edilməsi üçün faydalanılan, sahibkarların əlverişli işlərinə və tərəqqisinə yardım göstərən bölgədir. Sözügedən Parkın indi yalnız 1 rezidenti var: "Mingəçevir Tekstil" MMC. Proyektə görə bu parkda 2 iplik zavodunun - "Ring" və "Open End" adlı zavodları inşaa edilən istifadəyə veriləcək. Bu zavodların illik emal tutumları 20 000 ton iplik kimi düşünülür.

Pirallahıda yerləşən Sənaye Parkı dövlət başçımızın 2016-cı il sentyabr ayının 14-ü imzalanmış 2336 nömrəli fərmanı ilə ərsəyə gətirilib. Dərmanların emalı Parkın işçi sahəsinə aiddir. İndinin özündə bu parkın üç rezidenti qeydiyyatdan keçib. Bu rezidentlər aşağıdakılardır:

1. "Həyat Farm" MMC
2. "Diamed Co" MMC
3. "Caspian Pharmed" QSC

Yenidən emal olunma sektorunda sahibkarlar üçün məqsədəuyğun mühitin təşkil edilməsi üçün "Bakıda Balaxanı Sənaye Parkının ərsəyə gətirilməsi barəsində" dövlət başçısının 2011-ci il dekabr ayının 28-i imzaladığı fərmanı ilə Balaxanıda yeddi hektar ərazini əhatə edən Sənaye Parkı ərsəyə gətirilib. Fərmanda qeyd edilənlərə görə "Təmiz Şəhər" ASC bu parkın idarəedici qurumu olaraq tanınıb. Sözügedən parkın ərsəyə gətirilməsi respublika ərazimizdə yüksək avadanlıqlar hesabına çəkişmə bacarıqlı sənaye məmumatlarının emalının böyüdülməsi, neftin olmadığı sektordan başqa sektorunun, həmçinin "yaşıl iqtisadiyyat"ın tərəqqisi, sakinlərin emal sektorunda işlərinin çoxaldılması məqsədinə xidmət edir.

Hazırda burda istifadə olunmuş maşın yağlarının, plastik materiallı butulkaların, kağız məhsulların, yararsız plastik məhsullarının yenidən istehsalı olduğu sektorlara görə uçota düşmüş doqquz rezident mövcuddur və bunlardan 5 rezident emal işləri ilə maraqlanır. Sözügedən 5 rezident aşağıdakılardır:

1. "Ekokat" MMC
2. "Az.Ekol." MMC
3. fərdi sahibkar Eminov Etibar
4. "METAK" MMC
5. "FORIELLA" MMC

Balaxanıda Sənaye Parkının ərsəyə gətirilməsi respublika ərazimizdə yüksək avadanlıqlar nəticəsində çəkişmə bacarığı olan sənaye məmulatlarının emalının böyüdülməsi, qeyri-neft sahəsinin, həmçinin "yaşıl iqtisadiyyat"ın tərəqqisi, sakinlərin emal sektorunda işlərinin çoxaldılması məqsədinə xidmət edir.

Bu parkın Balaxanı möhkəm tullantıların zərərsiz hala salınması poliqonuna, tullantıların növlərə ayrılması və yandırılması fabriklərinə, həmçinin mühüm maşın yoluna yaxın məsafədə yerləşməsi mal-material avadanlığına, eyni zamanda emal edilmiş məmulatın rahat şəkildə satılmasına səmərəli şərait təşkil edir. İndinin özündə burda istifadə olunmuş mühərrik yağlarının, kağız məhsulların, tullantıların, süngər artıqlarının təzədən təkrar istehsal edildiyi sektorlara əsasən uçota düşən beş rezident sayəsində 23 000000 manat investisiya qoyulub. Sözügedən parkda başlanğıcda 400 dənə sabit ofis yaradılması nəzərdə tutulmuşdu.

Dövlət başçısının 2014-cü il dekabr ayının 26-sı imzaladığı fərmanı ilə qəbul olunmuş "Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına aid 2016-2021-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın tətbiqi əsasında Tədbirlər Planına müvafiq formada ölkəmizdə İqtisadiyyat Nazirliyi hesabına bölgələrdə sənaye ərazilərinin ayrılması meylinə davamlı olaraq tədbirlər görülür.

Həmçinin, dövlət başçısının identinin 2016-cı il dekabr ayının 6-sı imzaladığı 1138 nömrəli sərəncamı ilə qəbul olunmuş "Azərbaycan Respublikasında xırda və orta sahibkarlıq həddində istehlak məhsullarının emalına aid əhəmiyyətli Yol Xəritəsi"nin planda respublika ərazisində xırda və orta sahibkarlığa yardım göstərilməsi üçün rayonlarda sənaye ərazilərinin ayrılması düşünüülüb.

Göstərilən sənəd əsasında ölkəmizdə yerləşən sənaye əraziləri dövlət hesabına valyuta ilə yaradılmışdır. Deyilənlərə istinad edərək, növbəti illərdə şəxsi iqtisadi

ərazilər, məhəllələrinin daxili quruluşunun şəxsi sahə hesabına şəxsi kapital tərəfindən ərsəyə gətirilməsi üçün stimül yaradılacaq.

Bütövlükdə, dünyanın praktiki fəaliyyətinə görə sənaye parklarının ərsəyə gətirilməsi dövlətin iqtisadiyyatında eksportun miqdarının artması, importu əvəzləyən məmulatların emalının çəkişmə bacarığının çoxalması, işlərin verilməsi, modern avadanlıqların cəzb olunması kimi prioritet funksiyaların tətbiqində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu nöqtəyi-nəzərdən yanaşıldıqda Azərbaycanda yaradılan sənaye parkları da göstərilən məqsədlərə xidmət edir.

Azərbaycandakı sənaye parklarında gömrük sektorunda təkən verici tədbirlərin tətbiqi, parkın daxili quruluşla təmini, ərazinin kirayə pulunun minimum həddə müəyyənləşdirilməsi, sərəfəli borcların verilməsi və inzibati əməliyyatların primitivləşdirilməsi üsulu ilə sənayeləşmə siyasətinin reallaşdırılması Respublika iqtisadiyyatının tərəqqisinə yaxşı effekt edəcək.

Müasir dövrdə ölkənin qarşısında duran əsas məqsədlərdən birini iqtisadiyyatın eksport xarakterliliyinin həyata keçirilməsi və importun əvəzlənməsi təşkil edir. Bu məqsədə nail olmaq üçün qarşıya qoyulan yerli istehsalın rəqabətqabiliyyətinin yüksəldilməsidir. Rəqabətqabiliyyətinin yüksəldilməsi təkə effektiv rəqabət mühitinin bazarda yaratdığı rəqabət təzyiqi ilə mümkün ola bilər. Nəticədə, bazar amilləri arasında çəkişmə məhsuldarlığın və iqtisadi əlverişin çoxalmasına, avadanlıq və innovasiyaların bir çox sahədə istifadə edilməsinə imkan verir. Respublikamızın ərazisində ərsəyə gətirilən sənaye parklarının da sözügedən işlərə servis göstərəcəyi düşünülür. Bu parklarda mövcud olan və növbəti dövrlərdə işləyəcəyi düşünülmüş sənaye şirkətlərində indi respublikamızın lap çox istehsal etdiyi, həmçinin import etdiyi sənaye məmulatlarının emalı düşünülür. Burada emal edilən sənaye məmulatlarının əhalinin ehtiyacını qarşılamaqdan əlavə, növbəti illərdə eksport edilməsi də düşünülür. Bunun nəticəsində respublika ərazisinin xarici alış-veriş tarazlığına öz faydasını verəcək.

Ənənəvi texnoparklar hər bir ölkədə innovasiya mədəniyyətinin və elmi təşkilatların iştirakının inkişafı məqsədi ilə mütəxəssislər tərəfindən yaradılan

təşkilatlardır. Qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün texnoparklarda əsasən, universitetlər, elmi texniki institutlar və şirkətlər arasında elm və texnologiya axınlarının stimullaşdırılmasında çox mühüm rol oynayır. Beynəlxalq texnoloji parklar assosiasiyası texnopark sözü ilə yanaşı, texnoloji areal, texnopol və digər anlayışlardan ekvivalent olaraq istifadə edir. Texnoparkların əsas elementləri innovasiya yaradan şirkətlər və eləcə də müxtəlif universitetlərin texniki kadrları və idarəedici kadrlar hesab edilir. Texnoparkların müxtəlif formaları vardır ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

Texnoloji inkubatorlar ,Elmi tədqiqat parkları ,Texnoloji Areallar.

Adı çəkilənləri tək-tək analiz etsək , vurğulamaq olar ki, inkubatorlar daha çox innovasiya firmalarına fəaliyyət göstərən kompleks şəkildə çıxış edir. Başqa sözlə, qeyd edə bilərik, biznes inkubatorlar yeni müəssisələrin formalaşması ,məsləhət xidmətlərinin və bir sıra informasiya təkliflərinin verilməsi ilə əlaqədar başlanğıc olaraq nəzərdə tutulmuşdur. İnkubatorlar müxtəlif firmalara avadanlıqlarından istifadə və icarə imkanları təklif edir.

Yeni texnoparkların yaradıldığı məqsədlərə uyğun olaraq müxtəlif sahələr üzrə ixtisaslaşılıblar. Azərbaycanda innovasiya potensialının çoxluğunu nəzərə alaraq, texnoparkların yaradılmasına diqqət daha da artmışdır. Milli texnoparklarda innovasiya sisteminin tərkib hissəsi hesab edilən və parametrlərinə görə inkişaf etmiş ölkələrin innovasiya sistemində uyğun gələn elmi tədqiqat sektoru fəaliyyət göstərir. Onlar həm milli innovasiya sisteminin digər seqmentləri ,həm də sahibkarlıq sektoru ilə qarşılıqlı əlaqəni təmin etməlidirlər.

Azərbaycanda da “2020 Gələcəyə baxış” konsepsiyası vasitəsi ilə innovasiya sahibkarlığının inkişafı və ən son texnologiyanın tətbiqi və mənimsənilməsi ilə bağlı tədbirlər son dövrlərdə daha da gücləndirilmişdir. Xüsusilə də ölkəmizdə elmtutumlu məhsulların və texnologiyaların tətbiqi üçün innovasiya zonalarının və texnoparkların yaradılması məsələsi olduqca aktualdır. Ölkəmizdə bu proses 2012-ci ildən etibarən başlanmışdır. İlkin olaraq Sumqayıt, Gəncə, Bakı, Mingəçevir şəhərlərində, texnoparkların yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Bu parkların yaradılması, hər

şeydən öncə, qeyri -neft sektorunun inkişafına təkan verən qüvvə rolunu oynayaraq, xüsusilə də xarici ölkələrdən məhsul idxalının qarşısını almaq məqsədilə xüsusi rol oynayır. [4, 105]

Ölkə Prezidentinin 2009-cu il imzaladığı fərman ilə qəbul olunmuş ölkəmizdə 2009-2015-ci illər ərzində elmin tərəqqisi sahəsində ənənəvi Strategiyasında da elmi texniki infrastrukturun modernləşməsi, innovasiya işlərinin daxili quruluşunun tərəqqi etdirilməsi və texnoparkların genişləndirilməsi kimi məsələlər aktual olmuşdur. Qarşıya qoyulan vəzifələrin yerinə yetirilməsinə elə 2009-cu ildə Sumqayıt şəhər sənayesində başlanmışdır. 2009-cü ildən etibarən istismara verilən Sumqayıt Texnologiyalar Parkı bu istiqamətdə fəaliyyətin başlanğıcı olaraq və texnoparkların yaradılmasında pioner olmaqla ölkəmizdə qeyri-neft sektoru üzrə layiqli yer tutan müəssisələrdən hesab edilir. Bu texnoparkın Sumqayıtda yaradılması da məhz bu şəhərin Qafqazdakı sənaye mərkəzi kimi formalaşmasının tarixi ənənələrinin bərpasını özündə əks etdirir. Texnoparkın bütün zavodları Avropada istehsal olunmuş ən son texnoloji avadanlıqlarla təchiz edilmişdir. Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, Sumqayıt şəhəri inkişaf etmiş infraquruluşa və yüksək ixtisaslı kadr potensialına və münasib coğrafi mövqeyə malikdir. Bu gün ölkə iqtisadiyyatında innovasiya, elmi inkişafın əsas istiqamətini təşkil etməklə texnogen obyektlərin aydınlanması ilə qovuşduğu zavod kompleksini özündə birləşdirir. STP MMC ölkə iqtisadiyyatının mütəmadi tərəqqisinə faydasını verən bir sıra istehsalat müəssisələrindən ibarət texnoloji innovasiyanın modern meyillərini xarakterizə edən avtomatlaşdırılmış müəssisələr kompleksidir. Bütünlükdə sahəsi 260 hektar və emal olunacağı sahə 438.992 m² STP olan təzə fabriklərin proyeqləşdirilməsi və inşası fəaliyyət göstərir. STP tərkibinə daxil olan müəssisələrə misal olaraq, Elektron Cihazlar Zavodunu, Polimer Məmulatlar Zavodu, Maşınqayırma Zavodu dəqiq Mexanika Zavodu, Texniki Qazlar Zavodu və digərlərini göstərə bilərik.

**Sumqayıt Texnologiyalar Parkında müəssisələrin fəaliyyəti ilə əlaqədar
iqtisadi göstəricilər (yanvar-noyabr aylarında) 2017**

Məhsulun adı	Hesabat ayında	Hesabat dövründə	Keçən ilin müvafiq ayında	Keçən ilin müvafiq dövründə	Artım Azalma sürəti	Hesabat dövrünün axınına hazır məhsulun qalığı	Məhsulun ümumi həcmi xüsusi çəkisi
Arqon	921	10782	942	16359	66	1302	12.1
Azot	53798	3474563	47283.5	587695	59	1133.7	3.3
Oksigen	17496	666912.6	7360	679148	98	7675	1.2
Karbon oksid	25946	2913456	10450	824700	352	15340	5.3
Naqilləri 1000 v çox olmayan gərginlik	536714	5529146	657909	67259009	8.2	3019531	54.6
Naqilləri 15 v-dən çox olan gərginlik	48233	343521	47000	17494000	19	397162	119.3
Şlanqlar	909357	12551932	1891478	68709045	197	985975	10.6
Tikinti konstruksiyaları	66.6	8696.3	931.3	6243	139.4	12.6	0.1

Mənbə: Sumqayıt Şəhər Statistika İdarəsi

Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı, onun idarəedici təşkilat olan Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı MMC Azərbaycan Respublikası prezidentin 2011-ci il tarixli Fərmanı əsasında yaradılmışdır. Bu parkın məqsədləri aşağıdakılardan ibarətdir:

1. sahibkarlığın dəstəklənməsi, modern avadanlıqların cəlb edilməsi
2. ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin, ixrac və idxalı əvəz edən məhsul istehsalının artırılması
3. Qeyri- neft sahəsinin mütəmadi tərəqqisinin həyata keçirilməsi

4. sumqayıt və ətraf ərazilərdəki əhalinin istehsal sahəsində məşğulluğunun artırılması

SKSP yarandığı gündən hal-hazırkı dövrə qədər parkın rezidentləri tərəfindən ümumi investisiyanın həcmi 1.1. mlrd ABŞ dollarına yaxınlaşmışdır. Belə ki, bu parkın ilk rezidenti olan Azetexnolayn MMC istehsal prosesinə başlamış və hazırda adıçəkilən şirkətin parkın ərazisində ildə 200000 ton müxtəlif diametrli polad və müxtəlif diametrli hidrotexniki avadanlıqlar, polietilen borular istehsal edən 3 müəssisəsi fəaliyyət göstər. Bütün bunlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikası prezidenti innovativ sahibkarlığın dəstəklənməsi və ən müasir texnologiyaya əsaslanan sənaye müəssisələrin təşkil edilməsi, məşğulluğun strukturunun yaxşılaşdırılması baxımından 2011-ci il tarixində Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkının yaradılması haqqında sərəncam imzalamışdır. Balaxanı Sənaye Parkının ərazisində məişət tullantılarının emalı və xidmət müəssisəsi yaradılması qərara alınmışdır. Həmin ərazinin bir hissəsi infrastruktur zonası kimi istifadə edilirdi. Belə ki, Təmiz Şəhər ASC tərəfindən torpağın istifadəyə yararlı vəziyyətə gətirilməsi, eləcə də xarici və daxili infrastrukturun yaradılması və burada sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəli formada həyata keçirilməsi ilə əlaqədar zəruri tədbirlər görülmüşdür.

Bütün bunlarla yanaşı, innovasiya fəaliyyəti göstərən sahibkarlıq strukturlarının maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqədar Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun mühüm rol oynayır. Belə ki, Azərbaycan prezidentinin 2002-ci ildə təsdiq etdiyi Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu haqqında Əsasnamədə öz sahibkarlıq subyektləri üçün zəruri yeniliklərin təbliğinə dəstək göstərilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Məhz buna müvafiq olaraq, son illər ərzində Balaxanı Sənaye Parkında Sumqayıt Yüksək Texnologiyalar Parkı, Sumqayıt kimya sənaye parkında müəssisələrin maliyyələşdirilməsinə dəstək verir.

Bununla yanaşı, ölkəmizdə innovativ fəaliyyət göstərən qeyri -neft sektorları üzrə ən böyük investorlardan biri kimi Azercell Telekom MMC 2000-ci ildə özünün keyfiyyət idarəetmə sistemi qurulmuş və beynəlxalq İSO 9001 sertifikatına layiq

görülmüşdür. Ölkəmizdə elektron imza və elektron sənəd haqqında qanun qəbul etdikdən sonra isə elektron imza xidmətinin təşkili məqsədilə kifayət qədər sürətli infrastrukturunun yaradılması prosesi gedir. Texnoloji parklarla yanaşı, regional innovasiya mərkəzlərinin yaradılmasının əsas məqsədi isə ümumilikdə innovasiya infrastrukturu üzrə innovasiya fəaliyyətinin əhatə dairəsinin daha da genişləndirilməsidir.

Yüksək texnologiyaya malik olan ərazilər innovasiya infrastrukturunun subyektləri hesab edilir. Bu ərazilərə əsasən istehlak təyinatlı texnoloji məhsulların buraxılışı üzrə bir sıra yerli və xarici şirkətlərlə müəssisələr yaratmaq vasitəsilə fəaliyyət göstərilir. Bu cür yüksək texnologiyaya malik ərazilərin yaradılmasının əsas məqsədi isə Azərbaycan iqtisadiyyatına istehlak mallarının istehsalı üzrə müasir texnologiyaların cəlb edilməsi təşkil edir. Bu ərazilərin yaradılmasının bir sıra şərtləri vardır ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- ərazinin coğrafi mövqeyi ;
- iqtisadi və siyasi sabitliyi ;
- zəngin mineral resursların mövcudluğu

Bu ərazilərin effektiv inkişafı üçün isə hər şeydən öncə partnyorların fəaliyyətinin stimullaşdırılması istiqamətində güzəştlər sisteminin tətbiqi əmək qanunvericiliyi bazasının işlənilib hazırlanmasına zəruri hesab edilir. Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, məhz bu ərazilərin yaradılması çox qısa müddət ərzində rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalına və dünya bazarından çıxmaq üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına kömək edəcəkdir.

2.3. Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması və fəaliyyəti ilə bağlı problemlər

Sənaye parklarının ölkə iqtisadiyyatına verəcəyi müsbət keyfiyyətlərdən biri inflyasiyanın bir rəqəmdə qorunub saxlanılmasına kömək etməsidir. İkirəqəmli

inflyasiyaya malik iqtisadiyyatda belə Parkların fəaliyyəti çətinləşir və bir çox hallarda zərərli iqtisadi fəaliyyət göstərirlər. Göründüyü kimi, inflyasiya ilə Parkların fəaliyyəti zəncirvari əlaqədardır və dövlət inflyasiyanın birrəqəmli olaraq qorunmasına çalışmalıdır. Bu baxımdan Azərbaycanda yaradılmış sənaye və texnologiya parkları da daxili bazar üçün ucuz və keyfiyyətli məhsullar istehsal edərək inflyasiyanın birrəqəmli olmasına kömək edəcək.

Parklar ümumi iqtisadiyyatın dirçəldilməsi ilə yanaşı, daxili bazarların qorunub saxlanılmasında əvəzsiz rola malikdirlər. Parklarda istehsal olunan məhsullar yerli məhsullar kimi daxili bazarlara yönəldilərək xarici məhsulların bazarlardan sıxışdırılmasına səbəb olacaq.

Respublikamız istər sənayedə, istərsə də kənd təsərrüfatında bir neçə məhsullarla özünü tam təmin edə bilmir. Bu baxımdan, Sənaye və texnologiya parkları özünü təminatmə səviyyəsini yüksəldərək, gələcəkdə bunun artmasına səbəb olacaq. Bu isə ölkədən valyutanın xaricə axınını dayandıraraq, yerli istehsala yönəldəcək və büdcəyə əlavə vəsaitlər gəlməsinə səbəb olacaq. Özünü təminatmə səviyyəsinin yüksəldilməsində Parklar yerli istehsalçıları daha da həvəsləndirəcək və onların istehsal gücünü artıracaq. Regionlarda torpaqlardan səmərəsiz istifadə və bir çox torpaqların becərilməməsi bu gün ciddi problem olaraq qalır. Torpaqdan səmərəsiz istifadə, becərilməyən torpaqlar dövlət büdcəsini böyük miqdarda gəlirdən məhrum edir. Yeni yaradılan sənaye və texnologiya parkları bu problemləri də aradan qaldıra bilər. Torpaqların səmərəli istifadəsinin artmasında, istifadəsiz torpaqların becərilməsində, torpaqlardan bol məhsulların əldə edilməsində, yerli fermerlərin həvəsləndirilməsində Parkların rolu böyük olacaq. Regionlarda yaradılan Parklar fermerlərə məhsullarının birbaşa Parklara təhvil verilməsində və gəlirlərinin əldə edilməsində əvəzsiz rol oynayacaq. Bu öz növbəsində iqtisadiyyatın böyük bir qolu olan və çoxlu işçi qüvvəsi tələb edən kənd təsərrüfatı kimi bir sahənin inkişafına təkan verəcək. Pambıq, üzüm, kartof və s. kimi ənənəvi kənd təsərrüfatının dinamik inkişafına nail olunacaq.

Hazırda ölkə bazarlarında ərzaq məhsulları sahəsində yerli firmalar xarici firmalarla rəqabətə tab gətirə bilmir və ərzaq təhlükəsizliyinin təminində mövcud problemlər meydana gəlir. Parkların yaradılması ilə ölkədə ərzaq təhlükəsizliyi təmin olunacaq, gələcəkdə xarici bazarlara çıxış əldə ediləcək. Burada Sənaye parkları ilə Aqroparklar arasında sıx əlaqəni xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu əlaqə tək ərzaq təhlükəsizliyinin təmininə yox, bütövlükdə kənd təsərrüfatının inkişafına öz töhfəsini verəcək. Parkların üstün cəhətlərindən biri də “Made in Azerbaijan” brendinin təbliği və xarici bazarlarda məhsullarımızın rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında oynadığı roldur. Parklarda istehsal olunacaq məhsulların üzərində “Made in Azerbaijan” brendi vurularaq xarici bazarlarda Azərbaycan məhsulu kimi satılacaq. Müxtəlif çeşidli məhsullar üzərində “Made in Azerbaijan” brendi ilə öz istehlakçısına çatacaq və brend geniş bazarlara çıxış əldə edəcək.

Parkların fəaliyyəti ilə yerli məhsulların istehsalının, fermerlərin gəlirlərinin artması bu sahəyə marağı artıracaq, daxili tələbat və bazarların yerli məhsullarla təmini dövlətin yerli istehsalçıları müdafiə etməsini gücləndirəcək. Nəticədə yerli istehsalçı ilə dövlət arasında əlaqələr güclənərək hüquqi baza müstəvisində möhkəmlənəcək və bu da istehsalın artmasına müsbət təsir edəcək. Dövlət istehsalçıya hüquqi və maddi dəstək verməklə yerli istehsalçıyı həvəsləndirəcək və Parklar üçün daxili xammal mənbələrini daha da zənginləşdirəcək. Dövlət və yerli istehsalçı arasında olan sıx əlaqə Sənaye Parklarının xarici xammal mənbələrindən asılılığını ləğv edəcək və daxili xammalın istehsala cəlb edilməsində maraqlı olacaqlar.

Əminliklə deyə bilərik ki, gələcəkdə texnoparkların müvəffəqiyyətliliyi və rəqabətqabiliyyətliliyi onların səmərəli peşəkar cəmiyyətlər formalaşdırmaq imkanlarını, yeni texnologiyalar bazarında onların mövqeyini texnoparkların qlobal tədqiqat cəmiyyətləri ilə əlaqələrinin sıxlığını müəyyənləşdirəcək. Bu gün yalnız texnoparkların formatı dəyişmir, onların cəmiyyətin və iqtisadiyyatın inkişafında rolu da dəyişilir. Köhnə nəsil texnoparkların rəqabətqabiliyyətliliyi və gəliri sürətli şəkildə düşür.

Azərbaycan texnoparklarının başlıca problemlərindən biri ənənəvi texnoparkların təcrübələrini reallaşdırmağa çalışmaları, yerli mühiti və təlabatı öyrənmədən ənənəvi səhvləri təkrar etmələridir. İnnovasiya mərkəzləri ilkin inkişaf mərhələlərini keçmədən sonuncu mərhələyə can atırlar. Bu da onların səmərəliliyini azaldır və inkişafın qarşısını alaraq durğunluğa səbəb olur. Dövlətin innovasiya fəaliyyətinə verdiyi dəstək innovasiya xidmətlərinin və infrastrukturun lazım olan dərəcədə inkişaf etməməsinə görə çox zaman lazımi effektini vermir.

Bu baxımdan innovasiya sahəsində strateji və taktiki siyasətdə aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır: (I) normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi; (II) innovasiya tətbiqinin üsullarının təkmilləşdirilməsi; (III) dövlət tərəfindən maliyyə dəstəyi; (IV) vençur maliyyələşmə sisteminin inkişaf etdirilməsi; (V) innovasiya sahəsində kiçik, orta və iri biznesin subyektlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin dəstəklənməsi və fəaliyyətinin stimullaşdırılması; (VI) innovasiya infrastrukturunun inkişafı: texnoparklar, nanotexnoloji mərkəzlər və biznes-inkubatorlar və s.

Göstərilənlər innovasiya fəaliyyətinin kompleks sisteminin formalaşdırılmasının vacibliyini şərtləndirir. Digər tərəfdən müasir dövrdə elm və elmtutumlu istehsalın inkişafının daha yeni formaları axtarılır. Bu məsələlərin həll istiqamətlərdən biri texnoparkların yaradılması və inkişafı hesab edilir. İnnovasiya iqtisadiyyatının yaradılması Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişaf siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biridir. Bu gün təbii ehtiyatlar ocağı olan Azərbaycan qeyri-neft sahələrinin inkişafına yönləndirilir. Bu da respublikada elmi-təhsil kompleksinin, sənayenin inkişafının sürətini artırmağı tələb edir. Azərbaycanda biliyə əsaslanan yeni innovasiya biznesinin yaradılması imkanları inkişaf etdirilməlidir. Respublikanın iqtisadiyyatının diversifikasiyasının məqsədi yeni növ məhsul və xidmətlərin istehsalı hesabına ÜDM-un artırılması, yerli və dünya bazarında yüksək texnoloji məhsulun rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması, istehsal səmərəliliyinin artırılması üçün yeni texnologiyaların yaradılması və qabaqcıl texnologiyaların cəlb edilməsi, elmtutumlu sahələrin artırılmasıdır. Buna görə də innovasiya infrastrukturunu elmə əsaslanan biznesin inkişafına istiqamətlənir.

Məlum olduğu kimi, hər bir yeni yaranan fəaliyyət növü özü ilə birlikdə bir sıra problemləri də gətirir. Bu problemlərin üzə çıxarılması və mahiyyətinin müəyyən edilməsi onların aradan qaldırılması istiqamətində ilkin addım kimi qiymətləndirilməlidir. Sənaye və texnologiya parklarının yaradılmasında və fəaliyyətində problem yarada biləcək amillərdən biri yüksək ixtisaslı kadrların, o cümlədən, texnologiyanın inkişafının müasir səviyyəsinə cavab verən və lazımı hazırlıq keçmiş texniki mütəxəssislərin, sənaye parklarının layihələrinin hüquqi və texniki cəhətdən təmin edilməsində mühüm rol oynayan ixtisaslı menecerlərin çatışmazlığı problemidir.

Digər bir problem sənaye və texnologiya parklarının vahid standartının olmamasındadır. Bu parklarının sertifikatlaşdırılması infrastruktur baxımdan təmin edilməmiş layihələri aradan qaldırmağa, sənaye və texnologiya parkları bazarını strukturlaşdırmağa, investorlar və rezidentlər üçün onun şəffaflığının artırılmasına imkan verir.

Rezidentlərin sənaye və texnologiya parklarına cəlb edilməsinin işlənilmiş sxeminin olmaması da onların fəaliyyətində problem yaradan məqam ola bilər. Belə ki, sənaye və texnologiya parkları bazarında ərazi və ya binalar almaq istəməyən rezidentlərin cəlb edilməsinin standart sxemi mövcud deyil.

Sənaye və texnologiya parklarının yaradılmasının ilkin mərhələsində informasiya mübadiləsinə xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Bu baxımdan sənaye parklarının hər birinin İnternet saytının yaradılması, onun daimi aktualaşdırılması bu bazarın inkişaf etdirilməsinin başlıca amillərindən biri hesab edilir. Ölkəmizdə yaradılmış sənaye və texnologiya parklarının hər birinin mövcud İnternet saytlarının nəzərdən keçirilməsi onu göstərir ki, onlar bu məsələyə ciddi yanaşırlar.

Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması zamanı problemlərdən biri əd start-up kapitalının formalaşması ilə bağlıdır. Bu problem özəl şirkətlərin parkların yaradılması prosesində yarana biləcək riskləri öz üzərinə götürmək istəməməsindən qaynaqlanır. Bu zaman isə dövlət və özəl sektor tərəfdaşlığının mexanizmlərinin işlənilməsi zəruridir. Belə halda büdcə vəsaitləri infrastrukturun

yaradılmasına yönəldilir (bu, layihənin dəyərini azaldır), müvəqqəti iş yerlərinin açılmasına və investisiya qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsinə istiqamətləndirilir. Özəl biznes öz növbəsində maliyyə resurslarını idarəedici şirkətin yaradılmasına yönəldir.

Bundan başqa sənaye və texnologiya parklarının yaradılması sənaye müəssisələrinin bir mərkəzə toplanması probleminin də qarşısını alır. Bu baxımdan Gəncədə, Mingəçevirdə, Salyanda, Neftçalada və digər şəhər və rayonlarımızda belə parkların və sənaye məhəllələrinin yaradılması Azərbaycan dövlətinin regionlarının inkişafını təmin etmək istiqamətində atdığı məqsədyönlü addımlardan biridir.

Beləliklə, deyilənləri ümumiləşdirərək, qeyd etmək olar ki, sənaye və texnologiya parklarının yaradılması Azərbaycan iqtisadiyyatına daha çox investisiya cəlb etmək, paytaxtda və regionlarda əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artırmaq, ümumilikdə, bütün ölkədə infrastrukturunu daha inkişaf etdirmək istiqamətində görülən mühüm tədbirlərdən biridir. Onların fəaliyyətinin səmərəliliyinin daha da yüksəldilməsi üçün bütün ölkə ərazisində sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması prosesinə davam etmək, bu sahədə dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının mexanizmlərini inkişaf etdirmək və bu parkların fəaliyyəti sahəsində qanunvericiliyi təkmilləşdirmək zəruridir.

III FƏSİL. Sənaye və texnologiya parkının yaradılması və fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətləri

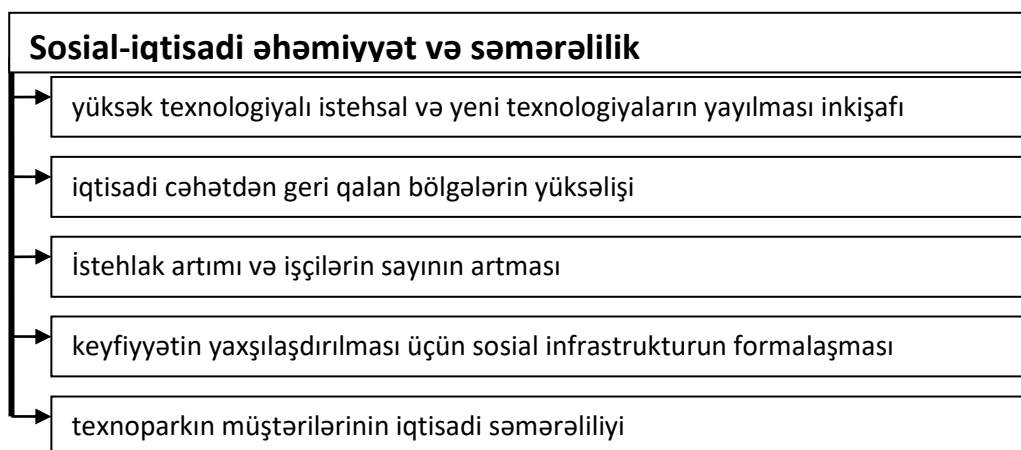
3.1. Sənaye və texnologiya parklarının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi məsələləri

İqtisadi inkişafın hazırkı mərhələsində ölkənin rəqabət qabiliyyətinin səviyyəsi müəssisələrin innovativ fəaliyyətinə bağlıdır. Texnoparklar perspektivli məhsullara çevrilməsi və gələcəkdə uğurlu şirkətlərə çevrilməsi üçün yenilikləri təşviq etməyə imkan verən platformadır.

ABŞ, Yaponiya, İsveç və digər yüksək inkişaf etmiş ölkələrdə texnoloji bazarın inkişafında dünya təcrübəsi göstərir ki, dövlət siyasətinin əsas elementi davamlı inkişaf proqramları və texnoparkların strukturlarının innovasiya mərkəzləri kimi yaradılmasıdır. Texnoparkların iqtisadi inkişafı nisbətən geridə qalan iqtisadiyyatı yüksək inkişaf etmiş bölgələrə çevik bölgələrə çevirir, sənaye və kənd təsərrüfatı məhsullarının, nəqliyyat və kommunikasiyaların müxtəlif sahələrində yüksək texnologiyalara malikdir. Eyni zamanda, sosial inkişafın regional problemləri, əlavə iş yerlərinin yaradılması, öz mütəxəssislərinin hazırlanması, infrastrukturun yaradılması və s. daxil olmaqla həll olunur (şəkil 3.1)

şəkil 3.1

Texnoparkın sosial-iqtisadi əhəmiyyəti və səmərəliliyi

Rusiya Federasiyasındakı ilk texnopark 1990-cı ildə yaradılıb (Tomsk Elm və Texnologiya Parkı), sonra onların təhsili dramatik şəkildə sürətləndi: 1990-cı ildə 2 texnopark, 1991 - 8, 1992 - 24, 1993 - 43. Bu günə qədər təxminən 80 texnopark yaradıldı.[24,178].

Texnoparkların bir neçə onilliklər ərzində mövcud olmasına baxmayaraq, müəyyənləşdirilən xüsusiyyətlər aydın şəkildə müəyyən edilməmişdir və konsepsiyanın ümumi qəbul edilmiş təsviri yoxdur.

S.B. Zəngəliyeva, S.A. Filina texnoparkı, gələcək perspektivli elmi yeniliklər və ideyaların ticari inkişafı ilə məşğul olan müəssisələrin işəgötürənlər üçün imtiyazlı şərtlərlə təmsil etdiyi ərazilərdə qruplaşdırılmış elmi laboratoriyalar və sənaye obyektləri kimi müəyyən edilmişdir [22, 132].

Kakatonova T.V. texnoparkda əsas fəaliyyəti yenilikçi layihələrin və ya fərdi elementlərinin inkişafı və həyata keçirilməsi ilə birbaşa əlaqələndirən bir təşkilat olduğunu başa düşür [33, 123].

Qiymətləndirmə agentliyi “Ekspert R.A” mütəxəssisləri texnoparkı mütəxəssislər tərəfindən idarə olunan bir təşkilat kimi qiymətləndirirlər, əsas məqsədi yenilikçi mədəniyyətin təşviqi, habelə innovativ biznes və elmi təşkilatların rəqabət qabiliyyəti sayəsində yerli ictimaiyyətin rifahının artırılmasıdır. [41, 165].

Bizim fikrimizcə, texnoparkın ən konkret konsepsiyası Universitet Texnoparkı haqqında Əsasnamədə təqdim olunur: texnopark - ali təhsil müəssisələri, elmi mərkəzlər, sənaye müəssisələri, regional və yerli hakimiyyət orqanları ilə sıx əlaqədə olan və Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq hüquqi şəxs olan bir təşkilatdır. İdarəetmə, onun yurisdiksiyası ərazisində müasir innovasiya mühitinin formalaşdırılmasıdır

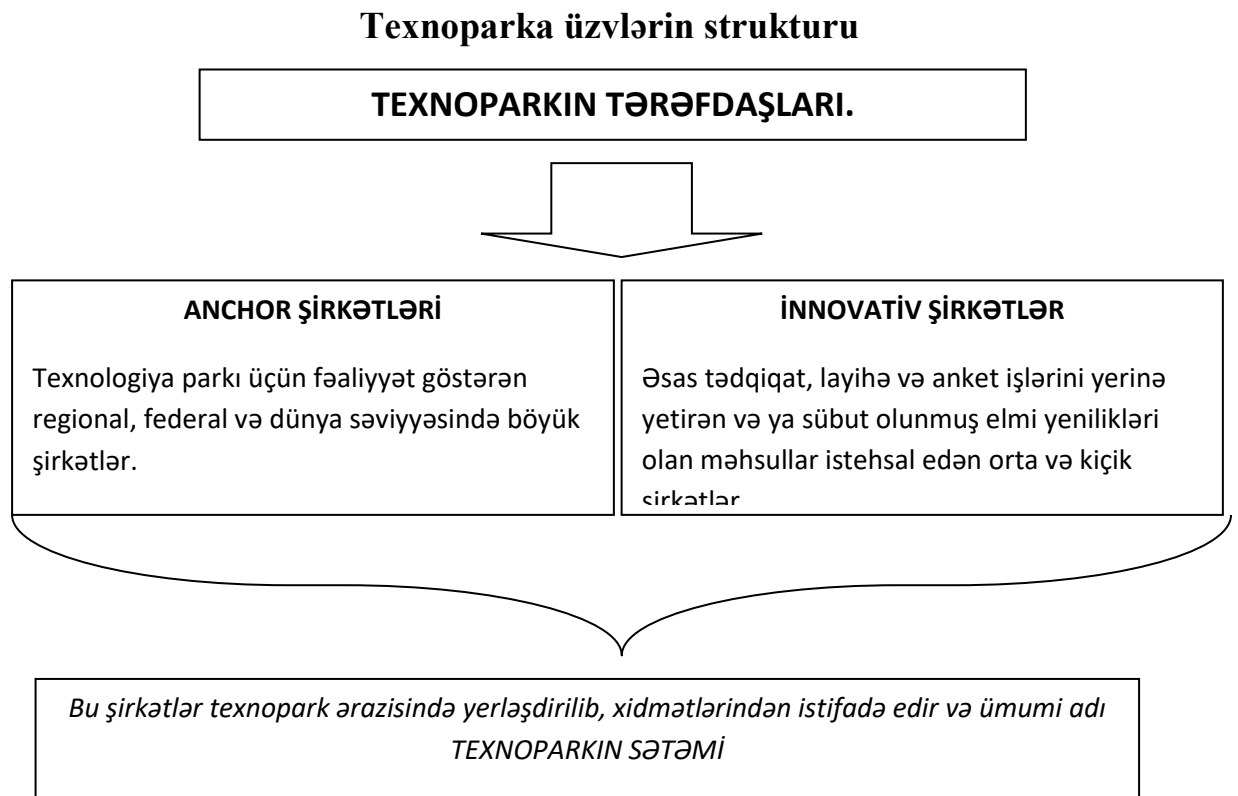
Texnoparkın əsas məqsədi regionun iqtisadiyyatının innovativ inkişafı üçün zəruri şəraitin formalaşdırılması və elmi-texniki potensialı, maddi və maliyyə resurslarını bilikli, resurs-qənaət edən texnologiyaların və bölgə üçün yeni olan məhsulların yaradılmasına yönəldilən səmərəli istifadənin yaradılmasıdır.

Texnoparkın əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- innovasiya təkliflərinin, yeni texnologiya və yüksək texnologiyaların yaradılması və tətbiqinə yönəldilmiş elmi-texniki proqramlar və layihələrin sakinlərinin seçilməsi;
- bu təkliflərin risk qiymətləndirilməsi;
- AR-GE-ni həyata keçirməkdə yardım göstərmək və onların nəticələrini istehsalata köçürmək;
- gənc mütəxəssislər və yüksək ixtisaslı mütəxəssislər üçün yeni iş yerlərinin yaradılması;
- digər bölgələrdən və xaricdən mütəxəssislər və investisiyaların cəlb edilməsi;
- kiçik innovativ firmaların yaradılması və inkişafına yardım;
- intellektual elmi və texniki məhsulların məhsullara çevrilməsi.

Texnoparkın idarəetmə şirkətinin işinin əhəmiyyətli bir istiqaməti, əhali və innovativ şirkətləri əhatə edən sakinlər üçün biznes inkişafının təşviqi (Şəkil 3.2).

Şəkil 3.2

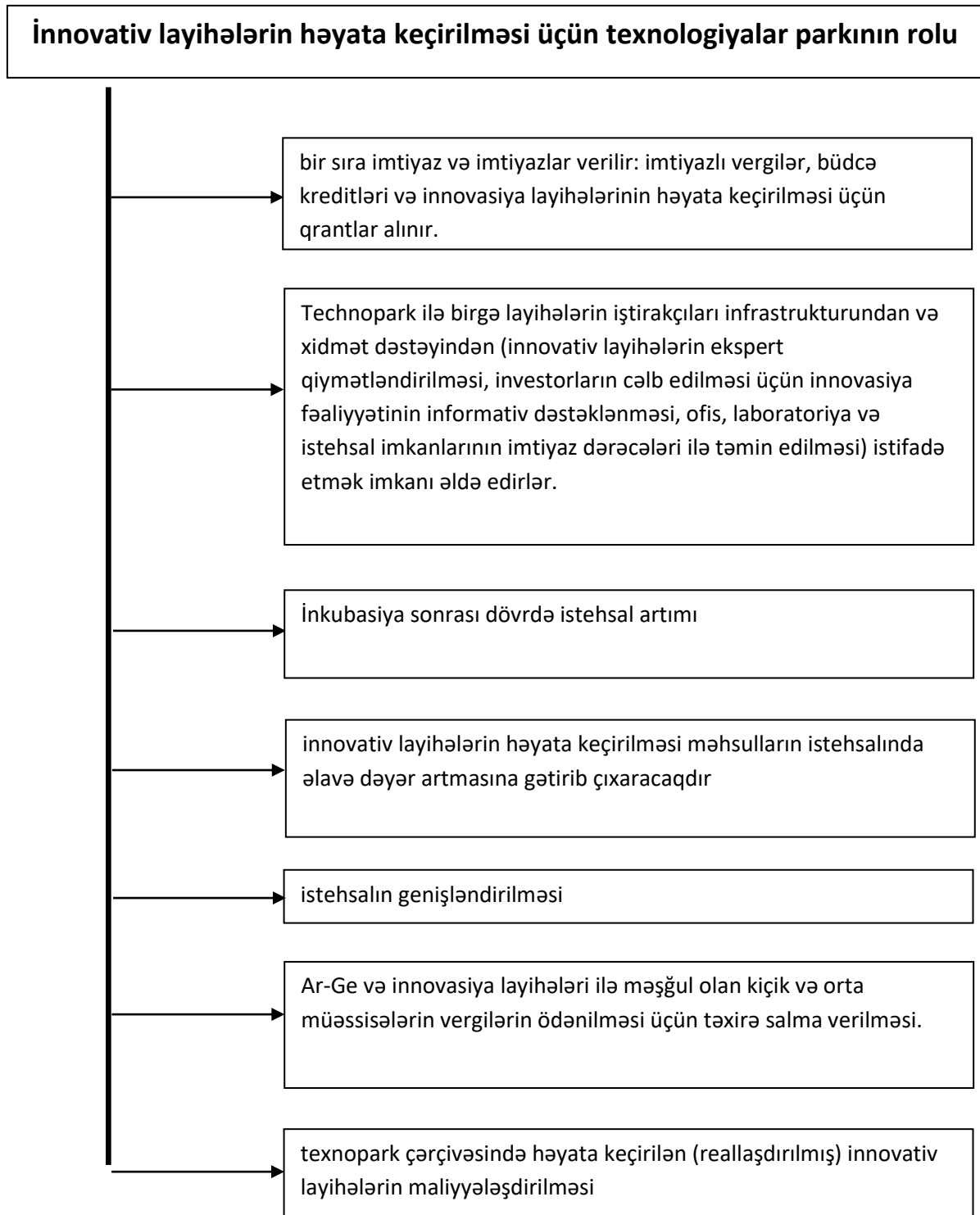
Texnopark, universitetlər, tədqiqat institutları, şirkətlər və bazarlar arasında bilik və texnologiyanın axını stimullaşdırır və idarə edir. İnkubasiya prosesləri və mövcud

şirkətlərdən yeni şirkətlərin çıxarılması prosesləri ilə innovativ şirkətlərin yaradılması və inkişafını asanlaşdırır.

Regionların innovativ inkişafında texnoparkın rolu perspektivli layihələrin icrası üçün bir platform yaratmaqdır (Şəkil 3)

Şəkil 3.3

Layihələrin həyata keçirilməsi üçün texnoparkın rolu

Hazırkı mərhələdə texnoparkların yaradılması məqsədləri bir qədər dəyişmişdir. Beləliklə, yaradılacaq texnoparkların əksəriyyəti iki məqsədin həyata keçirilməsinə istiqamətlənir: mövcud resursların istifadəsi və yeni texnologiyaların cəlb edilməsi yolu ilə məhsuldar fəaliyyətin aktivləşdirilməsi. Daha əvvəl olduğu kimi, texnoparkların yaradılması yeni texnologiyaların yaradılması tam zəncirinin həyata keçirilməsi üçün şərait yaratmaq məqsədi daşımır.

Hökumətdə və idarəetmədə bu strukturlara olan maraq texnoparkların strateji bir tapşırığı tez bir zamanda həyata keçirə bilməsi ilə müəyyən edilir - bölgədə yerli resursların maksimum istifadəsi ilə regionda "böyümə mərkəzləri" yaratmaq.

Hazırkı mərhələdə aşağıdakı amillər Rusiyanın texnologiya parklarını yaratmaq və səmərəli idarə etmək qabiliyyətinə mənfi təsir göstərir:[43, 178]

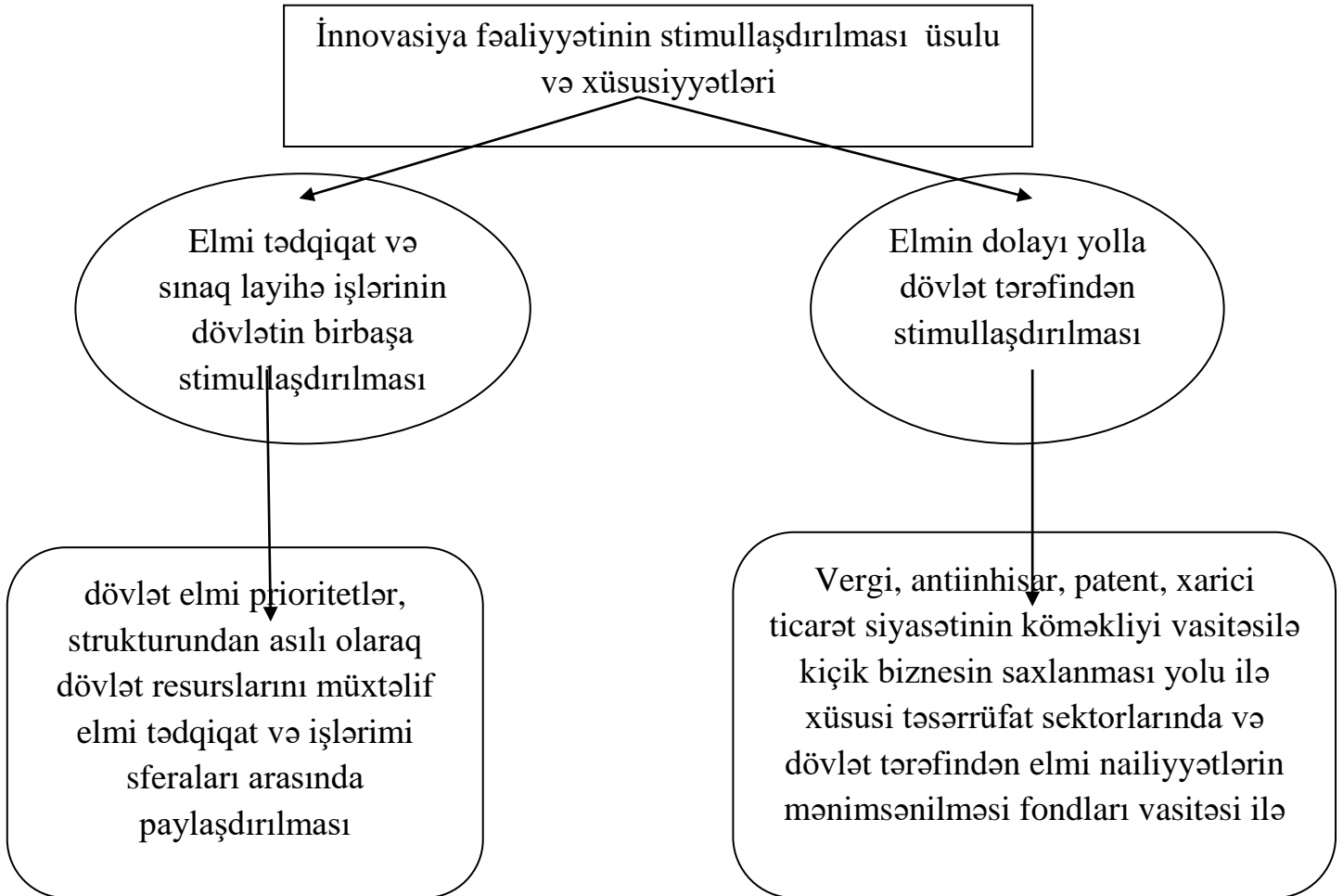
- federal və regional səviyyələrdə praktik olaraq m, övcud heç bir hüquqi və hüquqi çərçivə yoxdur;

- dövlət tərəfindən onların dəstəklənməsi üçün effektiv tədbirlər sistemi hazırlanmadı.

Texnoparkın uğurlu fəaliyyəti, müxtəlif səviyyələrdə hökumətin və texnoparkın həyat dövrünün hər mərhələsində: formalaşma, böyümə, sabitləşmə, durğunluq kimi tədbirlərin və üstünlüklərin sisteminin təyin olunması ilə onun yaradılması və inkişafını dəstəkləmək üçün effektiv dövlət mexanizminin yaradılması şəraitində mümkündür.

Texnoparkların dəstəklənməsi üçün tədbirlər seçməli olmalıdır ki, bu da texniki və texnoparkların ixtisaslaşması sənayesinin inkişafının məqsədlərini, gözlənilən nəticələrini və əsas göstəricilərini müəyyən edən dövlət və regional səviyyədə müvafiq proqram qəbul edildikdə maksimum şəkildə həyata keçirilməlidir. Proqram təminatı həlli metodunun seçilməsinin əsası ehtiyacdır: hər səviyyədə davam edən dəyişikliklərin sərt mərkəzləşdirilmiş planlaşdırılması; bir mərkəzdən həyata keçirilməsinin koordinasiya, nəzarət və əməliyyat tənzimlənməsi; resursların istifadəsinin effektiv idarə edilməsi.

İnnovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması [37, 106]

Sadaladığımız bu stimullaşdırma üsulları ilə yanaşı, onun dövlət tərəfindən innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılmasında iqtisadiyyat, tədqiqatlar və işləmələrin təminatı, infrastrukturun əlverişli innovasiya mühitinin formalaşdırılması olduqca zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Bura isə standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma və elmi texniki informasiya xidmətləri, eləcə də elmi texniki inkişaf proqnozlarının hazırlanması və innovasiyaların neqativ nəticələrini qiymətləndirməsi kimi məsələlər aid edilir. İnkişaf etmiş ölkələrdə bu dövlətlərin innovasiya ümumi iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması prosesindən elm və sənayenin qarşılıqlı əlaqələrinin həyata keçirmə vasitəsilə 3 əsas vasitədən istifadə edir.

Bu vasitələrdən birincisi dövlət müqaviləsidir. Bu vasitədən, o zaman istifadə edilir ki, dövlətin tabeliyində olan elmi tədqiqat və bir sıra digər işləmələri icra edən subyektlərin əldə etdiyi nəticələr dövlətə bilavasitə xeyir gətirir. Belə olduqda isə əldə edilən məhsulun üçüncü bir tərəfə ötürməsi situasiyası istisna edilmir. Müqavilə zamanı iş prosesində, dövlət təmsilçisi işlərin yerinə yetirməsi prosesinə nəzarət və düzəlişlər etmək hüququna malikdir.

Digər bir vasitə isə qrantdır. Bu vasitə dövlət elmi tədqiqat sektoru arasında başqa münasibət formasının leqallaşdırır. Başqa cür ifadə etsək mülkiyyət, maliyyə xidmət və başqa dəyərli elmi tədqiqatların və işlənmələrin dövlət tərəfindən saxlanması və yaxud stimullaşdırılmasını təmin edir. İşlərin icra edilməsi isə xüsusi razılaşmada qeyd edilir.

Sonuncu əsas vasitə isə institusional vasitə olub, kooperativ razılaşmadır. Bu vasitə qrantdan fərqli olaraq burada əvvəlcə dərhal fayda, nəticə tələb edilmir. Lakin buna baxmayaraq, buradan dövləti işlərin gedişinə nəzarət etmək hüququ mövcuddur. Kooperativ sazişi isə dövlət və xüsusi sektor arasında korporativ proseslərin təşkilinin vacib mexanizmi kimi çıxış edir.

İqtisadiyyatın mövcud vəziyyətindən asılı olaraq, innovasiya fəaliyyətinin inkişafı və stimullaşdırılması üçün həyata keçirilən siyasətin reallaşdırılmasının mərhələlərlə yerinə yetirilməsi daha məqsəduyğun hesab edilir. Bunun üçün ilkin mərhələdə əsas məqsədi innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması ilə əlaqədar mövqelərin saxlanması başlanğıc şərtlərinin yaradılmasıdır. Bu mərhələdə bir sıra məsələlərin icrası nəzərdə tutulur ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir : [41, 134]

1. təbii resurslardan istifadənin intensivləşdirilməsi;
2. ölkədə ümumdaxili məhsulu əsas formalaşdırın sahələrə daha çox innovasiyaların tətbiq edilməsi və bu sfera üzrə innovasiyanın tətbiqinin dəstəklənməsi. Bu sahələrə misal olaraq qara metallurgiya, neft kimya və yeyinti sənayesi müəssisələrini göstərə bilərik. ;

3. ölkənin müxtəlif regionlarında xammal resurslarının dərindən emalına istiqamətlənmiş perspektiv istehsalın formalaşdırılması və məhsulun ümumi həcmindən məhsul payının artırılması.

Ölkəmiz innovasiya fəaliyyətin idarə edilməsi və innovasiya sisteminin formalaşması prosesində bir sıra problemlərlə üzləşir ki, bu problemlər aşağıdakılardan ibarətdir :

1. iqtisadiyyatın real sektoru tərəfindən ETTKİ nəticələrinə kommersiya tətbiqi nöqtəyi nəzərdən tələbatın az olması ;

2. innovasiya sahələrinin informasiya qıtlığı : Burada əsas yeni texnologiyaların tətbiqi və innovasiya məhsulunun satış bazarları, eləcə də investorlar haqqında informasiya çatışmazlığı nəzərdə tutulur.

3. innovasiya fəaliyyətini icra etmək üçün inkişaf etmiş, normativ hüquqi bazasının, dövlət tərəfindən birbaşa və dolaylı dəstək mexanizmlərinin mövcud olmamasıdır.

4. innovasiya sahibkarlığın inkişaf səviyyəsinin kifayət qədər inkişaf etməməsi

3.2. Sənaye və texnologiya parklarının yaradılması və inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Dövlətin sənaye sektoruna dair tərəfdaşlığı mexanizminin inkişafı ilə əlaqədar özəl investisiyalar infrastrukturun inkişafında əhəmiyyətli rola yiyələnmişdir. Dünya Bankının məlumatlarına əsasən 2015-2007-ci illərin, əvvəllərində inkişaf etmiş ölkələrdə özəl investisiyalar infrastruktura yönəldilən 22 faizini təşkil etmişdir. Özəl investisiyaların payına energetika sektorunda cəmi investisiyaların 33%-i, nəqliyyatda 16%-i, cihazqayırma və dəzgahqayırma sahəsində 5%-i düşmüşdür.

Azərbaycan Respublikasında da hazırkı şəraitdə sənaye infrastrukturu sahələrində özəl sektorun iştirakının təmin edilməsi yuxarıda qeyd edilənlər baxımından, o cümlədən həmin sahələrdə səmərəliliyin təmin edilməsi, infrastrukturun inkişafına əlavə investisiyaların cəlb edilməsi, infrastruktur sferasında

müasir, yüksək səmərəlilikli texnologiyaların tətbiqinin genişləndirilməsi, menecmentin yaxşılaşdırılması baxımından əlverişlidir. Bununla əlaqədar istehsal infrastrukturunun ayrı-ayrı sahələrində dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının konkret istiqamətlərinə və formalarına baxılması məqsədəuyğundur.

Nəqliyyat sferasında göstərilən mexanizm müvafiq dünya təcrübəsinə uyğun olaraq müxtəlif xidmət növlərinin həyata keçirilməsinin özəl şirkətlərə həvalə edilməsi formasında tətbiq edilməlidir. Bu yönümdə dəmir yolu ilə yük və sərnişin daşımaları bazarları tam liberallaşdırılmalı, ayrı-ayrı marşrutların özəl şirkətlərə verilməsinə imkan yaradılmalıdır. Eyni zamanda dəmir yolunda xidmət göstərən bütün təsərrüfat subyektləri üçün bərabər fəaliyyət şərtləri təmin edilməlidir. Təbii inhisar fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar olaraq , bütün hallarda “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC-nin fəaliyyəti, ilk növbədə onun göstərdiyi xidmətlərin tarifləri dövlət tərəfindən tənzimlənməlidir.

Energetika sektorunda dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığı əsas etibarilə müxtəlif obyektlərin müqavilə əsasında idarəetməyə verilməsi formasında reallaşdırılması əlverişli hesab edilə bilər. Bu baxımdan və eyni zamanda elektrik enerjisi istehsalçılarının bir - biriylə rəqabət şəraitində fəaliyyət göstərməsinə təminatların yaradılması məqsədilə:

- a) «Azərənəiji» ASC-nin tərkibinə daxil olan elektrik stansiyalarının açıq səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi və onların özəlləşdirməyə açılması;
- b) digər ölkələrin müvafiq sahədə təcrübəsinə nəzərə almaqla zəruri hallarda elektrik stansiyalarının müqavilə əsasında idarəetməyə verilməsi;
- c) yeni elektrik stansiyalarının tikintisinə özəl sektorun cəlb edilməsi məqsədəuyğundur.
- d) “Ölkəmizin bölgələrinin istehsal və qeyri-istehsal tərəqqisi Dövlət Proqramı çərçivəsində energetika sektorunda sahibkarlıq fəaliyyətinin dəstəklənməsinin infrastrukturun inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edilməsi qeyd edilən istiqamətlər üzrə əməli irəliləyişlərin təmin edilməsinin mühüm zəminlərindən biri kimi çıxış edir.

Göstərilən istiqamətlərdə zəruri tədbirləri həyata keçirərkən müvafiq dünya təcrübəsindən çıxış etməklə belə bir faktı da nəzərə almaq lazımdır ki, enerji təchizatının effektivliyinin təmin olunması məqsədilə marjinal tələbi ödəmək üçün enerji verən və fəal rəqabət mübarizəsi aparən ən azı 5 elektrik hasilatçısı fəaliyyət göstərməlidir.

Elektrotexnika təchizatı sferasında özəl sektorun iştirakının təmin edilməsi elektrikpaylayıcı şəbəkənin müqavilə əsasında idarəetməyə verilməsi formasında həyata keçirilə bilər. Bu yönümdə reallaşdırılan tədbirlər elektrik təchizatının inkişafına investisiyaların geniş cəlb edilməsi və bu əsasda istehlakçıların elektrik təminatında etibarlılığın yüksəlməsinə, habelə elektrik enerjisi itkilərinin azaldılmasına, elektrik təchizatı sistemində iqtisadi səmərəliliyin yüksəldilməsinə və maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına təminatın artırılmasına gətirib çıxaracaqdır. Elektrik paylayıcı şəbəkələrin idarəetməyə verilməsi müvafiq dünya təcrübəsi nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, son dövrlərdə elektrik təchizatı sahəsində baş verən irəliləyişlər, o cümlədən ayrı-ayrı istehlakçı qrupları üzrə qazın satış qiymətlərinin dəyişdirilməsi, elektrik sayğaclarının quraşdırılmasının geniş vüsət alması, istehlakçılara verilən elektrik haqlarının yığım səviyyəsinin əhəmiyyətli dərəcədə artırılması, həmçinin yüksək qiymətlərlə elektrik idxalından imtina edilməsi elektrik paylayıcı şəbəkələrin idarəetməyə götürülmə baxımından cəlbədiciliyinin yüksəldilməsinə şərait yaratmışdır.

Elektrikpaylayıcı şəbəkələrin idarəetməyə verilməsi ilə bağlı müəyyən zəruri cəhətlərə diqqət yetirilməsi tələb olunur.

İlk növbədə nəzərə almaq lazımdır ki, bütövlükdə elektrik paylayıcı şəbəkənin (Bakı şəhəri üzrə paylayıcı şəbəkə istisna olunmaqla) vahid operatora idarəetməyə verilməsi və yaxud da, müvafiq inkişaf proqramlarının reallaşdırılması və texniki məqsəduyğunluq amilləri nəzərə alınmaq əsasında, regionlar üzrə elektrikpaylayıcı şirkətlər yaradılması və ayn-ayrılıqda idarəetməyə verilməsi məsələlərinə baxıla bilər. Bu zaman regionlar üzrə qazpaylayıcı şirkətlərin müəyyən ardıcılıqla, onların

təbii qazla təminat səviyyəsinə uyğun olaraq ayrılması və idarəetməyə verilməsi əlverişlidir. Məsələyə belə yanaşılması idarəetmə müqaviləsində investisiya qoyuluşlarının həcmi və müddətləri ilə bağlı dövlətin və istehlakçıların mənafeələrinə daha çox cavab verən şərtlərin qoyulması imkanlarını genişləndirir.

Daha yüksək kommersiya cəlbediciliyinə malik olduğunu nəzərə alaraq əvvəlcə Bakı şəhərinin elektrikpaylayıcı şəbəkəsinin idarəetməyə verilməsi məsələsinə baxıla bilər.

Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, idarəetməyə verilən elektrikpaylayıcı şirkətlərin istehlakçılara satdıqları qazm tarifləri dövlət tərəfindən tənzimlənə bilər. Bununla yanaşı qaz təchizatı sisteminin fəaliyyətində təhlükəsizliyin təmin edilməsi məqsədilə müvafiq dövlət nəzarəti mexanizmləri saxlanılmalıdır.

Müqavilə əsasında idarəetməyə vermənin uğurla həyata keçirilməsi məqsədilə elektirik təchizatı sistemində fəaliyyət göstərən təsərrüfat subyektlərində uçotun və maliyyə hesabatların hazırlanmasının beynəlxalq standartların tələbləri nəzərə alınmaqla müəyyən edilmiş qaydalara uyğun aparılmasının təmin edilməsi sahəsində işlər başa çatdırılmalıdır. Elektrikpaylayıcı şəbəkələrin idarəetməyə verilməsi ilə bağlı yeni şəraitə uyğun tövsiyələrin hazırlanması məqsədilə beynəlxalq məsləhətçi şirkətlərin xidmətlərindən istifadə edilə bilər.

Sənaye infrastrukturunda dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının uğurla inkişaf etdirilməsinin zəruri şərtlərdən biri müvafiq yönümdə mülkiyyət münasibətlərinin dəqiq tənzimlənməsidir. Dövlət tərəfindən mülkiyyət hüquqlarının bir hissəsinin özəl biznes subyektlərinə verilməsi məsələlərində aydınlığın təmin edilməməyi, bu yönümdə müvafiq qanunvericilik aktlarının olmamağı dövlətə məxsus infrastruktur obyektlərinə özəl investisiya qoyuluşlarını yüksək riskli fəaliyyətə çevrilməsinə səbəb olur. Dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığı çərçivəsində dövlət mülkiyyəti obyektlərinin sahibkarlıq subyektlərinə təhkim olunması ilə bağlı hüquqların qanunvericiliklə təsbit edilməsi xüsusi investisiya qoyuluşları üçün risklərin azaldılmasına, infrastrukturun inkişafına daxili və xarici özəl kapitalın cəlb edilməsinin genişləndirilməsinə yol açır.

Müasir dünya təcrübəsi hər bir konkret halda dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının müvafiq konsepsiyası və strategiyasının hazırlanmasının zəruri olduğunu sübut edir.

Bu, ilk növbədə aşağıdakıları əhatə edir:

- dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının qurulmasının məqsədi, vəzifələri və prinsipləri;
- onların reallaşdırılması mərhələləri;
- tətbiq ediləcək idarəetmənin təşkilatı strukturu və sistemi;
- zəruri mexanizmlər və alətlər;
- qəbul edilməli olan, normativ sənədlərin siyahısı;
- tərəfdaşlığın qurulması üçün məsul dövlət orqanı və işlərin yerinə yetirilməsi müddətləri.

Dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının üstünlüklərindən biri onun universallığıdır. Başqa sözlə həmin mexanizm iqtisadiyyatın əksər sahələrinin inkişafı ilə bağlı problemlərin həlli məqsədləri üçün uğurla istifadə edilə bilər. Bununla belə nəzərə almaq lazımdır ki, hazırkı mərhələdə dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının tətbiq edildiyi əsas sahələrin sırasında istehsal infrastrukturunu sahələri, o cümlədən nəqliyyat, avtomobil yollarının tikintisi, kommunal sahələr mühüm yet tutur.

Azərbaycanda mövcud kiçik və orta müəssisələrin təxminən yansı özəlləşdirmə nəticəsində yaradılmışdır. Ancaq yeni sahibkarların həmin müəssisələrin fəaliyyətini təşkil və davam etdirmək üçün kifayət qədər maliyyə ehtiyatlarına malik olmaması səbəbindən bu müəssisələrin 40,0-45,0%-i işləmir. Buna görə də hesab edirik ki, hökumət mütləq özəlləşdirmədən sonra sahibkarlara yardımın boyata keçirilməsini nəzərdə tutmalıdır. Bu yardımı bir sıra istiqamətlərdə həyata keçirmək olar. Fikrimizcə, aşağıdakı istiqamətləri mümkün və daha faydalı hesab etmək olar;

- müəssisələr özəlləşdirilərkən. nəzərdə tutulan güzəştlərin müddətinin mümkün olan həddə qədər uzadılması;
- müəssisələrin məhsullarının alınması üçün dövlət sifarişinin, istehsal prosesinin həyata keçirilməsi üçün avansın verilməsi;

- yeni idarəçilik metodlarının mənimsənilməsi məqsədi ilə sahibkarlar üçün dövlət hesabına qısamüddətli biznes kurslarının yaradılması;

- özəlləşdiriləcək yeni müəssisələrdə dövlətin minimum iştirak payının müəyyən müddət saxlanması və beləliklə də, onun müəssisənin idarə edilməsi və maliyyələşdirilməsi prosesində iştirakının təmini;

- yeni yaradılan kiçik müəssisələrin (xüsusən də istehsal sahələrində) müəyyən dövr ərzində (məsələn, 3 il) tamamilə, indiki dövr ərzində (məsələn, 1-3 il) isə qismən mənfəət vergisindən azad olunması.

Dövlət tərəfindən bəzi tədbirlərin, dövlət başçısının sərəncamları təsdiqlənsə də, hələ də hüquq-qoruma və vergi idarələrinin sahibkarların işlərinə qeyri-qanuni qarışması müşhidə edilir.

İndiki dövrdə dövlət-biznes tərəfdaşlıq mexanizminə əsaslanan innovasiya fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsinin başlıca mənbəyi xüsusi vəsaitlər, kreditlər, büdcədən kənar fondlar, sifarişçilərin və investorların vəsaitləri, büdcə vəsaitləridir.

Maşınqayırma biznes tərəfdaşlıq mexanizmi çərçivəsində innovasiya biznesinin inkişafını müəyyən edən məsələlər aşağıdakılardır:

- iqtisadiyyat bölməsi üzrə innovasiya fəaliyyətinin dövlət prioritetlərini işləmək, müsabiqəyə əsasən innovasiya layihələrinin əsas icraçılarını müəyyənləşdirmək, daxili və beynəlxalq bazarlarda işləmələrin tətbiqinin mərhələlərinin ünvanlı maliyyələşdirilişinin təşkili;

- innovasiya biznesinin inkişafı üzrə vergi qanunçuluğunun stimullaşdırma tədbirlərini əhatə edən, innovasiya biznesinin qanunçuluq bazasını işləmək;

- innovasiya müəssisələrinin fəaliyyətinə nəzarət funksiyalarının miqdarını azaltmaq;

- dövlət sifarişlərinin alınmasına tenderlərin aparılması üçün innovasiya işləmələrinin istifadəsində maşınqayırma məhsulunun iri istehsalçıların maraqlarının təminini;

- elmi-texniki sferada dövlət sifarişini cəlb etmək mexanizminin təşkilini işləmək;

- müəssisənin balansında 3 ildən az olmamaq şərti ilə əsas vəsaitlərin yeni komponentlərinin alınması və ya istehsalını həyata keçirən, müəssisələrə «investisiya mükafatı» təqdim edilmək sistemini işləmək və istifadə etmək. Belə ödəmələri əldə edilən əsas vəsaitlərin dəyərində (təxminən 5%-dən 10%-ə qədər) olması məqsədyönlüdür.

- innovasiya fəaliyyəti ilə əlaqədar risklərin sığortalanması mexanizmini işləmək və yüksək texnoloji müəssisələr üçün dövlət təminatını həyata keçirmək;

- yeni məhsulun bazar perspektivliyi nöqtəyi nəzərinə mənimsənilməsinə strateji marketing tədqiqatı aparmaq;

- mövcud elmi-texniki potensialı qiymətləndirmək və innovasiya layihəsinin yerinə yetirilməsi üçün onun səviyyəsini təmin etmək: avadanlığın, lizinqin təşkili, yeni məhsulun və onun sınaq partiyasının yoxlama nümunəsini buraxmaq üçün materialların tədarükünü təmin etmək, mütəxəssisləri cəlb etmək, resurs və enerji istehlakı xərclərini optimallaşdırmaq;

- innovasiya prosesinin layihə idarəedilməsinin təşkili. Bu hər şeydən əvvəl, əsas iştirakçıların innovasiya layihələrinin idarəedilmə funksiyasının möhkəmlənməsi və müəyyən edilməsidir.

- iqtisadi yüksəliş müəyyən dərəcədə yeni texnologiyanın istifadə edilməsi qabiliyyəti ilə müəyyən edilir. Elmi sistem isə biliklərin inkişafı üçün birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir, texniki baza-yeni məhsulun buraxılması üçün əsasdır. Bu iki komponent elmi-texniki sistemi əmələ gətirir, bu da institusional tədbirlərlə uyğunlaşaraq milli innovasiya sistemini formalaşdırır.

Birinci dünya ölkələrdə xırda və orta sahibkarlığın tərəqqisində onların iri təsərrüfat quruluşları ilə birgə iş görməsi xüsusi vəzifə daşıyır və hökumətlər bu iş birliyinə dəstək olur. Ölkəmizdə bu istiqamətdə durum vəziyyət ürəkaçan hesab edilə bilməz: xırda və orta biznes quruluşları ilə böyük təsərrüfat quruluşlarının iş birliyi təsadüfi və müvəqqəti olur.

Sadalanan quruluşlar arasında iş birliyinin formalaşmamasının vacib nədənlərindən biri mövcud iki tərəfdə bir-birinin işləri haqqında yetərinə məlumatın

olmamasıdır. Sözügedən durumu aradan qaldırmaq üçün İqtisadi inkişaf Nazirliyi tərəfindən kiçik və orta şirkətlərin (İstehsal eldiyi məhsulların nomenklaturu üzrə) xüsusi kataloqunun hazırlanmasını məqsəduyğun hesab edirik. Bu kitabçanın hesabına böyük şirkətlər əlverişli iş birliyi üçün müvafiq əməkdaş seçə bilər, beləliklə də, kiçik və orta biznesin inkişafına yardımçı olurlar.

Yaxın perspektivdə, II özəlləşdirmə Proqramı ilə əlaqədar olaraq, maşınqayırma sənayesində yeni kiçik və orta şirkətlərin əmələ gəlməsi və tərəqqisi üçün potensialların yaranacağı söyləmək mümkündür. Bu imkanların reallaşdırılması yüksək səviyyədə böyük maşınqayırma şirkətlərinin özəlləşdirilməsinin hansı qayda və şərtlərə görə təmin edilməsindən asılıdır. Hesab edirik ki, iri maşınqayırma komplekslərinin ehtiyat hissələri düzəldən, inşaat fəaliyyətini həyata keçirən sexlərinin sərbəst kiçik və ya orta şirkət adı ilə xüsusişdirilməsi səmərəlidir, özəlləşdirilmədən sonra əmələ gələcək təzə böyük, orta və xırda şirkətlər arasında münasibətlər emal kooperasiyası şəklində həyata keçirilməlidir.

Azərbaycanın bir çox regionlarında (Quba, Xaçmaz, Lənkəran, Şəki, Zaqatala, Naxçıvan MR və s.) ağır sənayesi sahələrində kiçik və orta müəssisələrin təşkili üçün kifayət qədər imkanların olmasına baxmayaraq, son zamanlar bu sahələrdə nəinki irəliləyiş yoxdur, əksinə, əvvəllər mövcud olmuş istehsal güclərindən istifadənin (əsasən maliyyə çatışmamazlığı üzündən) vəziyyəti də qənaətbəxş deyildir.

Mövcud imkanlardan istifadə edilməməsinin səbəbindəndir ki, bu sənaye sahələrinin məhsullarına olan tələbatın çox hissəsi idxal hesabına ödənilir. Fikrimizcə, yüngül və ağır sənayesi sahələrinin dirçəldilməsi və bu sahələrdə kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı üçün xüsusi, məqsədyönlü dövlət Proqramının hazırlanıb reallaşdırılmasına ehtiyac vardır.

Fikrimizcə, sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli hüquqi-iqtisadi mühitin yaradılması ölkəmizdə ənənəvi sənətkarlığın, xidmətin, ev peşələrinin yenidən dirçəldilməsinə, döymə, əl toxuması, xalçaçılıq, qızıl tikiş işləri, milli tikmə, dulusçuluq, dəri məhsullarının aşılınması, geniş çeşiddə şirniyyat məmulatları, ət və

ət məhsullarından, meyvədən ənənəvi yeməklərin hazırlanması üzrə kiçik müəssisələrin yaranması və inkişafına təkan verərdi.

Azərbaycanın ənənəvi sənaye sahələrindən olan şərabçılığın mövcud vəziyyətini, xüsusən regionlardakı qənaətbəxş hesab etmək olmaz, baxmayaraq ki, bu sahənin sürətli inkişafı üçün kifayət qədər imkanlar (həm texniki-texnoloji, həm də xammal) vardır. Hesab edirik ki, bu sahənin inkişafı üçün, eyni zamanda, üzümçülüyn inkişafına şərait yaratmaq lazımdır. Üzümçülüyn inkişafı nəinki şərabçılıq sahəsində, həmçinin bəhməz, üzüm kompotu, üzüm mürəbbəsi, üzüm şirəsi, cəm, kişmiş və s. məhsulların istehsalı üzrə mövcud kiçik müəssisələrin fəaliyyətinin genişlənməsinə, həmçinin yenilərinin yaranmasına təkan verərdi.

Qeyd edilən sahələrin inkişafı ilə bağlı meydana çıxan maliyyə problemlərinin həlli üçün xarici sərmayənin iştirakı ilə müştərək müəssisələrin təsis edilməsinin hüquqi-iqtisadi bazasının yaradılması məqsədəuyğun olardı.

Unikal təbii şəraitə malik olan ölkəmizdə xarici turizmin inkişafı üçün əlverişli şəraitin olmasına baxmayaraq, bu sahədə kiçik və orta sahibkarlıq kifayət qədər inkişaf etməmişdir. 2002-ci ildə xaricdən respublikamıza cəmi 800-ə yaxın turistin gəlməsi buna sübutdur. Turizmin inkişafı sahəsində belə vəziyyətin yaranmasına, təbiidir ki, Azərbaycanın müharibə şəraitində olması həlledici təsir göstərir. Ancaq yaxın gələcəkdə torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi qeyd edilən sahədə canlanma yaradacağını ehtimal etməyə əsas verir. Hesab edirik ki, bunu nəzərə alaraq, xarici turizmin inkişafı, bu sahədə kiçik və orta biznesin genişlənməsi üçün indidən müvafiq layihələrin hazırlanmasına başlamaq lazımdır.

Respublikamızın əlverişli təbii şəraiti, müalicə və İstirahət üçün ekoloji cəhətdən təmiz, müalicəvi dağ havasının, uzun müddət davam edən günəşli günlərin, qumlu çimərliklərin mövcudluğu müxtəlif regionlarda kiçik sağlamlıq zonalarını yaradılmasına imkan verir. Azərbaycanda çoxsaylı mineral su yataqlarının olması (onlardan bir çoxlarının müvəqqəti işğal altında qaldıqlarına baxmayaraq) Şamaxor, Nabran, Dəvəçi, Gədəbəy, Daşkəsən, Qax, Lerik, Yardımlı, Şahbuz, Babək, Culfa və s. rayonlarda mineral su hasilatı üçün kiçik müəssisələrin

yaradılmasına şərait yaradır. Bu şəraitin reallaşdırılması çox da böyük olmayan kapital qoyuluşu və qısa müddət ərzində mümkündür. Fikrimizcə, qeyd edilən sahədə kiçik sahibkarlığın inkişafı təbii şəraitlərdən səmərəli istifadə etməklə və ölkə büdcəsinə xeyli gəlir gətirməklə yanaşı, məhsuldar qüvvələrin ölkə ərazisi üzrə səmərəli yerləşdirilməsinə, eləcə də yerlərdə məşğulluq səviyyəsinin artmasına şərait yaradardı.

I. Yeni və fəaliyyətdə olan firmalara məsləhət Proqramı. Bu məqsədlə "Kiçik Firmalar Xidməti" tipli xüsusi təşkilatlar da yaradılmışdır ki, onlar da ərazi inkişaf proqramlarının işlənməsi və tətbiqi ilə məşğul olurlar. Bu təşkilatlar Britaniya Sənaye Konfederasiyası ilə birgə kiçik firmalara marketinqin maliyyələşdirilməsinin idarə edilməsi sahəsində məsləhətlərin verilməsini nəzərdə tutan şef proqramları tərtib etmişlər. Proqramlar təsdiq edildikdən sonra onların tətbiqi ilə Kiçik Firmalar Xidməti məşğul olur.

II. Maliyyə köməyinin göstərilməsi Proqramı. Bu Proqramın bir çox tərkib hissələri vardır. Məsələn, "Qrant sxemi", "Yerli əhəmiyyətli müəssisələrə kömək Agentliyi" (Onlar regional səviyyəli kiçik firmalara maliyyə yardımı göstərən 200-ə qədər müstəqil büroların birləşmiş cəmiyyəti xüsusiyyətini daşıyır); "Müəssisələrin yaradılmasına kömək sxemi" (öz sahibkarlıq fəaliyyətini qurmaq istəyən işsizlərə maliyyə köməyi göstərir)*'; "Kreditlərin zəmanəti" (Proqram müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərən biznesmenlər hesabına, 3 il müddətinə sığorta mükafatlarının verilməsini nəzərdə tutur). Bunlardan başqa öz biznesini yaratmaq və ya genişləndirmək istəyən gənclərə, kiçik biznes strukturları üçün kadr hazırlayanlara, yerlərdə kiçik sahibkarlığın formalaşması və inkişafı üçün bələdiyyələrə maliyyə yardımı proqramları da tərtib edilib həyata keçirilir. [35, 113]

III. Şotlandiyada, Uelsdə, Şimali İrlandiyada fəaliyyət göstərən kiçik firmalara yardım üzrə ərazi Proqramları. Bu proqramlar müxtəlif sahələri əhatə edir. Məsələn, "Biznesin 'Sikmilləşdirilməsi Xidməti'" qeyd edilən regionlarda kiçik firmaların bazar strategiyasının işlənməsinə yardım edir. Yardımın 50%-i marketinq tədqiqatlarına, qalan hissəsi kiçik biznesdə çalışanların peşə hazırlığının artın İmasına

yönəldilir. Avropa regional inkişaf fondu bu tipli ərazi proqramlarının həyata keçirilməsində iştirak edir və geridə qalmış regionlarda yeni iş yerlərinin yaradılmasında kiçik biznesə kömək edir.

IV. Kiçik firmaların ixrac fəaliyyətini dəstəkləyən Proqram. Bu Proqram qəsdən xüsusi orqan - Britaniya dənizəşən ticarət Bürosu - tərəfindən həyata keçirilir. Bunlardan əlavə Böyük Britaniya dövləti "Sahibkarlıq təşəbbüsü" ifadəsində əhatə olunan və xırda biznesin tərəqqisinə, onun çəkişmə bacarığının yüksəldilməsinə istiqamətlənmiş bəzi proqramlar da təsdiq etmişdir [14, 202].

Fikrimizcə, qeyd edilən proqram "Kiçik və orta biznesin inkişafına kömək üzrə ərazi proqramı" adlandırılmalıdır. Proqramın tərtib edilməsi təşəbbüsü yerli icra hakimiyyəti orqanlarından gəlməlidir. Onun tərtib edilməsi və reallaşdırılması prosesinə nəzarəti də yerli icra hakimiyyəti orqanları həyata keçirməlidir. Bu məqsədlə yerli İcra hakimiyyəti orqanları nəzdində müvafiq qurum yaradılmalıdır. Fikrimizcə, bu qurum "Sahibkarlığın inkişafına yardım Şurası" adlandırılmalıdır və onun tərkibinə aşağıdakı orqan və təşkilatların nümayəndələri daxil edilməlidir:

- rayon (şəhər) İcra hakimiyyəti orqanının nümayəndəsi - Şuranın sədri;
- İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin rayon (şəhər) şöbəsinin nümayəndəsi - sədr müavini;
- rayon (şəhər) İcra hakimiyyəti orqanı maliyyə şöbəsinin (idarəsinin) nümayəndəsi - Şuranın üzvü;
- sahibkarlara kömək və onun inkişafı üzrə ərazi sosial-iqtisadi inkişaf fondunun nümayəndəsi - Şuranın üzvü;
- regionun sahibkarlar ittifaqının nümayəndələri (fəaliyyət sahələri üzrə) - Şura üzvləri;
- rayon (şəhər) ərazisində fəaliyyət göstərən bank, kredit və sığorta təşkilatları nümayəndələri - Şura üzvləri;
- rayon (şəhər) ərazisində fəaliyyət göstərən iri biznes strukturlarının nümayəndələri - Şura üzvləri;
- rayon (şəhər) ərazisində fəaliyyət göstərən elmi-tədqiqat və ali məktəblərin

nümayəndələri - Şura üzvləri;

- ərazidə fəaliyyət göstərən müxtəlif fondların nümayəndələri - Şura üzvləri;

- məşğulluq xidmətinin nümayəndəsi - Şura üzvü;

- rayon (şəhər) ərazisində fəaliyyət göstərən və biznes sahəsində uğur qazanmış kiçik və orta biznesin strukturlarının nümayəndələri- Şura üzvləri;

-bələdiyyə orqanlarının nümayəndələri - Şura üzvləri.

Lazım gəldiyi hallarda Şuranın tərkibində ayrı-ayrı məsələlərin həlli üzrə (məsələn, regionda kiçik və orta biznesin inkişafı üçün prioritet sahələrin müəyyən edilməsi, lazımi informasiyanın toplanması və işlənməsi; potensial sahibkarlar arasında sorğunun keçirilməsi və s.) işçi qrupları da yaradıla bilər.

Sahibkarlığın inkişafına yardım Şurasının və onun formalaşdırdığı işçi qruplarının fəaliyyəti regionun büdcəsi, sahibkarlar ittifaqlarının və cəmiyyətlərinin, ayrı-ayrı sahibkarların, iri dövlət müəssisələrinin ayırdığı vəsait hesabına maliyyələşdirilə bilər.

Nəticə və Təkliflər

Texnologiya parkları müasir iqtisadiyyatın mühüm elementi kimi elmi texnoloji və sənayenin işə davamlı inkişafını təmin iqtisadi mühit yaratmaq üçün imkan verir.

Birincisi Sənaye parkı - bu yan beynəlxalq iqtisadiyyat sahəsində müşahidə edilən mühüm proseslərinə cavab vermir ki, yüksək avadanlıqlı məmulatların tərəqqisi daha da çoxalan bölgəsində müstəqil iqtisadi ərazi, təzə peşəkar işçilərin, avadanlıq tərəqqi zonalarının təşəkkül etməsinin mühüm formasıdır.

İkincisi, elm inkişaf kiçik biznes, dəstəyi bir forması kimi sənaye parkları mümkün sosial bərpası keyfiyyətcə yeni səviyyədə edir ki, təklif, biznes, əsasən kiçik inkişafına stimül verir.

Üçüncüsü, elm sahələrində elm fundamental və tətbiqi tədqiqatların aparılması üçün maliyyə və digər əlavə imkanlar əldə edir, beləliklə fənni dövlətdən daha müstəqil hala gətirir. Bu baxımdan, texnoparklar yerli elm üçün cəlbedici bir dəstəkdir.

Beləliklə, texnoparkların yaradılması və inkişafı prosesi Azərbaycan üçün olduqca çətin iqtisadi vəziyyətlə yan keçməməlidir. Cari böhranın yollarından biri yerli elm və elm intensiv istehsalına əsaslanır. Bununla əlaqədar, texnoparklar bu prosesdə ən vacib rollardan birini oynaya bilər.

Texnoparkların inkişafı dövlət və yerli hakimiyyət orqanlarının böyük diqqətini tələb edir. Technopark dərhal mənfəət gətirən bir təşkilat deyil (sosial istisna olmaqla). Texnoparkda yetişdirilən firmalardan investisiyaların qaytarılması firmaların formalaşması ümumiyyətlə 3-4 ildir. Əhəmiyyətli maliyyə və digər maddi yardım olmadan, texnopark texnologiyasını tətbiq etmək çox çətinidir.

Xarici təcrübədən bu ana xüsusi diqqət yetirmək lazımdır: iqtisadiyyatdakı böhran həmişə texnoparkların (Britaniya, Fransa, Almaniya və s.) Yaradılmasına təkan oldu. Onların yaradılması böhran vəziyyətlərinin bərpası və bərpası üçün effektiv bir mexanizmdir, onların fəaliyyətinin nəticəsi iqtisadi cəhətdən uğurlu bölgələrdir, yüz minlərlə yeni iş yeridir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. “Dövlət-biznes tərəfdaşlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu Bakı-2001
2. A. H. Tağıyev, Z. Səmədzadə: İnnovasiya: 1 sayılı broşura Bakı: Təknur, 2016. 47.s
3. A. H. Tağıyev, Z. Səmədzadə: İnnovasiya: 4 sayılı broşura Bakı: Təknur, 2017. 67.s
4. Abbasov S.H. “Texnologiyalar və yeniliklərin idarə edilməsi” 2013
5. Abdullayev İ. S., Nağıyev Ə. H. “İstehsalın təşkili” Bakı. 2011
6. Azərbaycan sənayesi: statistik göstəriciləri DSK. B. 2017. 344 səh.
7. Ələskərov A., Əhmədova A. Müstəqil Azərbaycan Respublikası bazar iqtisadiyyatına keçid yollarında. *Azərbaycan EA-mn Xəbərləri. "İqtisadiyyat*" seriyası, № 4, Bakı, 2016.*
8. Əlirzayev Ə, Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı problemləri və həlli yolları. Nəzəriyyə və təcrübə. Bakı, "Elm", 2009.
9. Əliyev T.N. Biznesin idarə edilməsinin əsasları. Bakı, "Eim", 2012.
10. Əliyev T.N., Əhmədli A.M., Məmmədov R.M. Müştərək müəssisə və sahibkarlıq. Bakı, 2011.
11. Əliyev T.N., Məmmədova İ.İ, Azərbaycanda kiçik biznesin təşkili və idarə edilməsinin bəzi səmtləri. Azeteti, Bakı, 2013
12. Hüseynov T.Ə. “Sənaye İqtisadiyyatı” Bakı 2012.
13. Hüseynov.Ə.A. İstehsal potensialından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məsələləri (maşınqayırma müəssisələrinin təmsalında) dis-nın avtoreferatı : 5312.01 /Ə. A. Hüseynov ; Azərb. Resp. Təhsil Nazirliyi, Azərb. Dövlət İqtisad Un-ti., İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat İn-tu.Bakı, 2014, 26 s.
14. Hüseynov.Ə.A. İstehsal potensialından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məsələləri (maşınqayırma müəssisələrinin təmsalında) dissertasiya, Bakı: 2013. 142 s.
15. Xəlilov A.İ., Nəbiyev A.X. “Firma iqtisadiyyatı və sahibkarlıq” Dərslik. Bakı - “MBM ” – 2014

16. İbrahimov İ.H. “Sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi məsələləri” Bakı. 2010
17. İbrahimov İ.H., Kərimov K.S. Sənayedə investisiya və innovasiya fəaliyyəti. Bakı. 2017. 270 səh.
18. İsayev A.S. İstehsalın təşkili əsasları. Dərslük. B. 2009. 151 səh.
19. Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında elmi innovasiyaların rolu- Beynəlxalq elmi – praktik konfransın materialları. Bakı. 2016
20. Sənayedə investisiya və innovasiya fəaliyyəti. Bakı-2017 s.254
21. V. M. VəliyevAzərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri və problemləri . İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İn-tu Bakı-2017, 269s.
22. Алиев Т.Н. «Использование новых экономических форм и методов управления на предприятиях»/ АГНА, Ученые записки №1, Баку, 2007.
23. Алиев М.А. «Некоторые вопросы учета рисков в оценке экономической эффективности инвестиционных проектов»// АМЕА-мн xəbərləri, iqtisadiyyat seriyası, № с. 141-144, 2007-ci il.
24. Андронов В.И. «Корпоративный менеджмент в современных экономических отношениях» Москва: Экономика, 2003., 479 стр.
25. Анохин С. «Особенности управления корпоративными финансами»// Финансовый бизнес, 2000 г, №6, стр.23-28.
26. Ансофф И. «Новая корпоративная стратегия» - Санкт-Петербург: «Питер», 2014 г.,414 стр.
27. Атакишиев М. Дж., Сулейманов Г.С, «Концепция стратегического управления промышленностью нефтяного машиностроения» Баку; «ЭЛМ», 2012, 88 стр.
28. Багов В.П. «Методика оценки эффективности стратегии корпоративной системы по обобщенным характеристикам»// Финансы 2010, №11, стр.59-61;

29. Бандурин А.В. «Деятельность корпораций» - Москва: Буквица, 2013, 600 стр,
30. Батлер У.Э. «Основные черты Российского акционерного общества и американской корпорации»// Государство и право, 2014 г.№7,стр. 79-86
31. Батлер У.Э. Марианн Е. «Корпорации и ценные бумаги по праву России и США», Москва: 1997, стр. 42.
32. Батников С., Петров Ю. «Корпоративный сектор в переходной российской экономике»// Российский экономический журнал 2013 год № 8 стр Л 2-20.
33. Бегнт Карлоф «Деловая стратегия» Москва; Экономика, 2015, 358 стр.
34. Велиев В.И «Практика корпоративного управления стран с переходной экономикой»/ материалы 1-ой научно-практической конференции «Развитие инновации: проблемы и решения» 2-3 ноября 2015 года, г. Баку.
35. Велиев В.И «Проблемы прозрачности азербайджанских акционерных обществ»// Журнал «Экономика и аудит № 1(67) Баку, 2016.
36. Владимирова И.Г. «Слияния и поглощения компаний»// Журнал Вопросы экономики № 6,2010, стр.46.
37. Волконский В. «Крупные корпорации: враги рынка или его опора»// Журнал Деловой мир 2014, №20 стр,20
38. Галазова С. «Макроэкономизация корпораций»// Журнал Общество и экономика 2013, №6 стр.22-30.
39. Гололобов Д.В. «Акционерное общество прошв акционера», Москва: 2014, 309 стр.
40. Голубков Д.Ю., «Особенности корпоративного управления в России», М. Издательский Дом «Альпина», 2014 г, 272 стр.
41. Дементьев В. Е. Организационная структура российских ФПГ: состояние и перспективы. Развитие корпоративных форм

хозяйствования в России. М., МАЦ, 2015.

42. Зангеева С.Б., Филин С.А. Технопарки и технополисы как основы национальной инновационной системы // Инновации. – СПб., 2004. - №6. – С. 14-25.

43. Какатунова Т.В. Технопарки как элементы региональной инновационной структуры // Российское предпринимательство. – М., 2007. - №3. – С. 104-107.

44. Караева Н.С. «Совершенствование организации управления предприятиями нефтяного машиностроения Азербайджана»/ Материалы 2-ой Международной Конференции, Баку, Университет «Кавказ», 2-я книга, 2014, стр. 869-870.

45. Карнаухов С. «Эффективность корпоративных структур»// РИСК №1-2, 2016, стр. 4

46. Кныш М.И., Пучков В.В., Тютиков Ю.П. «Стратегическое управление корпорациями» Санкт-Петербург: 2012, 239 стр.

47. Корпоративное управление в России: есть ли шанс для улучшений?// Журнал Инвестиции в России 2010 г. №9, стр.3-13.

48. Корпоративное управление: Владельцы, директора и наемные работники, акционерные общества/ Под ред. Марека Хесселя. Москва: 2014, 457 стр.

49. Корчагин А. «Повышение ликвидности корпоративных ценных бумаг»// РЦБ 2000 г, №8 стр.83.

50. Крук М.Д. «Корпорации в современной России»// ЭКО 2015, №12 стр, 55-63;

51. Кукура С.П. «Теория корпоративного управления» Москва: Экономика, 2014, 478 стр.

52. Лимитовский М. «Стоимость капитала российской корпорации»// Журнал Рынок ценных бумаг 2012, №18 стр. 49-51;

53. Перевалов Ю.В. «Формирование корпоративного контроля на приватизированных промышленных предприятиях»// ЭКО 2015 №2, стр.27-43;

54. Петухов В.И, «Корпорации в российской промышленности: законодательство и практика» 2014,124 стр.

55. Положение об университетском технопарке, разработано Ассоциацией «Технопарк» по поручению Минобразования России, 2010 г.

Резюме

Индустриализация - это процесс быстрого социально-экономического перехода к новому этапу за счет увеличения удельного веса этой ведущей отрасли в экономике. Этот процесс связан с развитием новых технологий в промышленности, особенно в металлургии, машиностроении, приборостроении и энергетике. Процесс индустриализации способствует инвестициям и экономическому развитию и изменяет мировоззрение общества.

Как уже отмечалось, многие аспекты эксплуатации технопарков прямо или косвенно относятся к научно-исследовательской деятельности. С другой стороны, очень важен инновационный подход к эксплуатации технопарков. Следовательно, для этого требуется комплекс научно-исследовательских работ. Это можно найти в технопарковых экосистемах, которые должны быть сформированы. Мы являемся свидетелями этого в мировом опыте, а также в опыте Азербайджана.

Summary

Industrialization is a process of rapid socio-economic transition to a new stage by increasing the specific weight of this leading industry in the economy. This process is related to the development of new technologies in industry, particularly in metallurgy, machine building, instrumentation, and energy. The industrialization process promotes investments and economic development and changes society's outlook on the world.

As noted, many aspects of the operation of technoparks are directly or indirectly referred to scientific research activities. On the other hand, innovative approach to the operation of technoparks is very important. Hence, it requires a complex of scientific research work that is essential to apply. This can be found in technopark ecosystems to be formed. We are witness to this in the world experience, as well as in the experience of Azerbaijan.

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
Beynəlxalq Magistratura və Doktorantura Mərkəzinin magistrantı
Mahmudbəyli Murad Mahmud oğlunun “AZƏRBAYCANDA SƏNAYE VƏ
TEXNOLOGİYALAR PARKLARININ YARADILMASI VƏ İNKİŞAF
İSTİQAMƏTLƏRİ” mövzusunda magistr dissertasiyasının
REFERATI

Mövzunun aktuallığı. Müasir dövrdə beynəlxalq aləmdə gedən iqtisadi inkişaf prosesləri, Azərbaycana da öz ciddi təsirini göstərir. Belə təsir birmənalı olaraq özünü sosial-iqtisadi inkişaf, cəmiyyətin demokratikləşməsi, ictimai və idarə proseslərinin təkmilləşməsində əks etdirir. İnkişaf prosesləri arasında əsas təsir amili kimi, elmi texniki tərəqqi innovasiya amilləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, məhz innovasiya və elmi texniki tərəqqiyə bəşəriyyətin, cəmiyyətin, sosial -iqtisadi proseslərin əsas inkişaf meyllərini müəyyən etməklə aparıcı qüvvə kimi çıxış edir. Ölkəmizin müasir və perspektiv inkişafında davamlı sosial iqtisadi yüksəlişin təmin edilməsində innovasiya fəaliyyəti və innovasiya proseslərinin idarə edilməsinin müasir tələblərə uyğun təşkili və mütəmadi təkmilləşdirilməsi ilə sıx əlaqədardır. Belə ki, ictimai, iqtisadi və sosial həyatda innovasiya fəaliyyəti və innovativ proseslərin nəticələrindən, niyyətlərindən istifadə edən ölkənin perspektiv inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsinə, eləcə də intellektual potensialın üzə çıxarılmasına, idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə, innovasiyalı iqtisadiyyatın qurulması və rəqabət qabiliyyətli, elmtutumlu məhsul istehsalının təmin edilməsinə öz müsbət təsirini göstərir.

Sadaladığımız bütün bu amillər nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasında innovasiya fəaliyyətinin inkişaf zərurətini əsas götürərək, onun davamlı formada həyata keçirilməsi məqsədilə bir sıra tədbirlər icra edilir.

Müasir dövrdə iqtisadi fəaliyyətdə yeni texnologiyaların sürətlə dəyişən tələbə cavab verməsi, dünya standartlarına uyğun yeni məhsulların yaradılması, yeni texnologiyaların tətbiqi, innovasiyalı inkişafın rolunu daha da artırır.

Ölkəmizdə son illərdə müxtəlif sferalar üzrə innovativ yanaşmadan istifadə üçün əlverişli mühitin formalaşması ilə əlaqədar çox ciddi addımlar atılmışdır. Sadaladığımız bütün bu amillərə əsasən vurğulaya bilərik ki, tədqiqat işi olduqca aktualıq kəsb etməkdədir.

Innovasiya infrastrukturunun mühüm bir element kimi texnoparkların qurulması ölkəmizdə sənaye potensialının artırılmasında əhəmiyyətli rola malikdir.

Hazırda qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan istehsal və emal sahələrinin qurulması, infrastrukturun təkmilləşdirilməsi, eyni zamanda, yeni aqroparkların yaradılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi innovativ inkişafın ölkəmizin iqtisadi inkişafına dair tövəsinə tədqiq etməkdir. Həmçinin iqtisadiyyatın bir çox sahələrinə, o cümlədən sənaye sektoruna dair müasir texnologiyaların, yüksək texnologiyalı məhsulların və xidmətlərin istifadəsi vasitəsilə inkişafının stimullaşdırılmasının müəyyənləşdirilməsi tədqiqatın əsas məqsədlərindəndir.

Sadalanan məqsədə müvəffəq olmaq üçün tədqiqat işində aşağıdakı vəzifələr ardıcıl olaraq hədəflənmiş və yerinə yetirilmişdir.

- Sənaye və texnologiyalar parkları – sənayenin innovasiya fəallığının artırılması aləti kimi tədqiq olunması;
- Sənayedə innovasiya fəallığının artırılmasında sənaye və texnologiyalar parklarının rolunun öyrənilməsi;
- Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması sahəsində xarici təcrübələrin tədqiq olunması;
- Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının hüquqi və institutsional bazasının araşdırılması;
- Ölkəmizdə sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması prosesi və inkişaf xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;
- Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması və fəaliyyəti ilə bağlı problemlərin tədqiqi;

➤ Sənaye və texnologiya parkının yaradılması və fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətlərinin təkmilləşdirilməsi metodlarının öyrənilməsi;

➤ Sənaye və texnologiya parklarının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi məsələlərinin araşdırılması;

➤ Sənaye və texnologiya parklarının inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyənəşdirilməsi.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı Azərbaycan Respublikasında yaradılan sənaye və texnologiya parklarıdır.

Tədqiqatın predmetini sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılmasının institutsional və praktik tərəfləri, habelə bu prosesdə hökumətin və məsul qurumların həyata keçirdikləri iqtisadi siyasət təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasları. Tədqiqatın nəzəri əsaslarını iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, habelə sənaye və texnologiya parklarının yaradılması sahəsində əcnəbi və yerli alim və mütəxəssislərin əsərləri, iqtisadiyyatın dirçəlişinə və inkişafına, texnoloji parklarının yaradılmasına dair Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fərman və sərəncamları, dövlət strategiyaları və proqramları təşkil edir.

Tədqiqat işinin nəzəri metodoloji əsasını innovasiya proseslərinin idarə edilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasında innovasiya fəaliyyətinin təşkili və tənzimlənməsinə istiqamətlənmiş hüquqi normativ sənədlər, metodoloji əsaslar, müxtəlif elmi tədqiqat işləri, qərarlar, proqramlar, innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı müxtəlif klassik, neoklassik keynsçi, monetar və digər məktəblərinin elmi tədqiqatları və bir sıra beynəlxalq təşkilatların innovasiya mexanizmi modelini metodikasını təşkil edir.

Dissertasiya işinin tədqiq edilməsi zamanı analiz, ümumiləşdirmə, statistik təhlil, müqayisə və bir sıra başqa metod və üsullardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın informasiya bazasını Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları, statistik hesabatlar, həmçinin bu sahədə elmi metodik ədəbiyyatlarda öz əksini tapmış informasiyalar təşkil edir.

Tədqiqatın elmi baxımdan yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Sənayenin innovasiya fəallığının canlandırılmasında sənaye və texnologiyalar parklarının rolu müfəssəl şəkildə araşdırılıb;
- Texnoparkların iqtisadiyyatın modernləşdirilməsi və şaxələndirilməsində rolu geniş tətqiq olunub;
- Sənaye və texnologiyalar parklarının yaradılması və fəaliyyəti ilə bağlı mövcud problemlərin analitik təhlil aparılıb;
- Sənaye və texnologiya parklarının yaradılması və inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində tövsiyələr işlənilib.

Tədqiqat işin praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqat işində əks edilən məsələlər ölkəmizdə innovasiya fəaliyyətinin təşkili və tənzimlənməsi mexanizminin formalaşmasında, inkişafında, innovasiya proseslərinin idarə edilməsi sisteminin təşəkkülündə istifadə edilə bilər. Bununla yanaşı, aparılan tədqiqat və araşdırmaları innovasiya nəzəriyyəsinin inkişafında fərdi dərslərlərin hazırlanmasına da xidmət edə bilər.

İşin aprobasiyası və nəticələrin tətbiqi. Dissertasiyada irəli sürülən müdələrlərə dair 1 məqalə və 1 teziz çap olunmuşdur.

Dissertasiya işinin strukturu. Dissertasiya işi giriş, özündə paraqrafi birləşdirən 3 fəsil, səkkiz yarışfəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

MAGİSTRANT: Mahmudbəyli Murad Mahmud oğlu

ELMİ REHBER: dos. Mehtiyev A.S.